

**TEKIJÄVASTUU JA OSALLISUUSOPPI YRITYSTEN
SAATTOHOITOJÄRJESTELYISSÄ**

Lapin yliopisto

Maisteritutkielma

Riikka Oksa

Talousrikosoikeus

Syksy 2024

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Oikeustieteellinen tiedekunta

Työn nimi: Tekijävastuu ja osallisuusoppi yrityksen saattohoitojärjestelyissä

Tekijä: Riikka Oksa

Koulutusohjelma/oppiaine: Oikeustieteen maisteri

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä, liitteiden lukumäärä: XIII + 74

Vuosi: 2024

Tiivistelmä:

Yrityksen saattohoidossa on kyse bulvaanijärjestelystä, jonka yhtenä tavoitteena on häivyttää tai peittää yrityksen tosiasiallisten toimijoiden vastuu yrityksessä. Yrityksen saattohoidossa niin sanottu yrityksen saattohoitaja ostaa nimellisestä hinnasta – palkkiota vastaan – taloudellisissa vaikeuksissa olevan yrityksen ja vaihtaa itsensä kaupparekisteriin yrityksen vastuuaseman omaavaksi henkilöksi alkuperäisten vastuuhenkilöiden tilalle. Saattohoitajan tehtävänä on tämän jälkeen saattaa yritys konkurssiin. Saattohoitajan tehtävänä nähdään yleensä olevan myös yrityksen kirjanpidon hävittäminen. Yrityksen saattohoitojärjestely on usein apuväline talousrikosten toteuttamiseen ja rikosoikeudellisen vastuun välttämiseen. Tästä huolimatta yrityksen saattohoitoa ei ole itsessään kriminalisoitu eikä sitä ole kunnolla oikeusjärjestelmässämme määritelty.

Rikosoikeudellisten osallisuusoppien mukaan rikosvastuu tulee kohdistaa teon tosiasialliseen toimijaan. Rikosoikeudellisen tekijävastuun ja osallisuusoppien käsitteiden soveltaminen on kuitenkin nähty ongelmallisena talousrikoksissa niiden monimutkaisten rakenteiden, useiden henkilötahojen mukana olon ja tekojen pitkän ajallisen ulottuvuuden vuoksi. Yrityksen saattohoitojärjestelyissä on usein läsnä kaikki edellä mainitut talousrikollisuuden tyypilliset ominaisuudet. Tämän lisäksi saattohoitojärjestelyin nimenomaisesti pyritään häivyttämään järjestelyssä toteutettujen talousrikosten tosiasiallisia toimijoita. Rikosoikeudellisen vastuun kohdistaminen on tällöin hankalaa.

Tutkielmassa tarkastellaan sitä, miten rikosvastuu kohdentuu yrityksen saattohoitojärjestelyn rikosoikeudellisen tekijävastuun ja osallisuusopin näkökulmasta. Tarkastelu keskittyy yrityksen saattohoitajalle myyneeseen yrittäjään ja saattohoitajaan. Tekijävastuuta ja osallisuusoppia arvioidaan yrityksen saattohoitoon usein liitettyjen tunnusmerkistöjen sekä hovioikeuskäytännön kautta. Tutkielmassa selvitetään aiheen ymmärtämiseksi myös tarkemmin yrityksen saattohoitoa oikeudellisena ilmiönä. Tutkielma on rikoslainopillinen.

Tutkielmassa erotellaan yrityksen saattohoidon tyypillisimpiä piirteitä sekä sen toimintaympäristöä. Näiden avulla yrityksen saattohoito on mahdollista tunnistaa ja erottaa muista bulvaanijärjestelyistä. Rikosoikeudellisen vastuun kohdentumisen osalta havaittiin, että yrityksen saattohoidossa rikoksista tuomittiin lähestulkoon aina tekijöinä, tekijäkumppaneina tai avunantajina talousrikoksiin. Tekijävastuun kohdentumisen todettiin olevan myös hyvin tapauskohtaista yrityksen saattohoitojärjestelyissä.

Avainsanat: rikosvastuun kohdentaminen, yrityksen saattohoito, tekijävastuu, osallisuusoppi, rikoslain yleiset opit, kirjanpitorikos, velallisen epärehellisyys, rekisterimerkintärikos

Sisällys

Lähteet	IV
Lyhenteet	XII
1. Johdanto.....	1
1.1 Johdatus tutkimuksen aiheeseen	1
1.2 Tutkimuskysymys	4
1.3 Tutkimusmetodi	5
1.3.1 Rikoslainoppi.....	5
1.3.2 Oikeuslähdeoppi	6
1.3.3 Aineisto.....	6
1.3.4 Laillisuusperiaatteesta ja tulkintaopista.....	7
1.4 Tutkimuksen rajauksista ja rakenteesta	9
2. Yrityksen saattohoito.....	11
2.1 Yleistä	11
2.2 Yrityksen saattohoidon tunnusmerkit	13
2.2.1 Taloudelliset vaikeudet ja maksukyvyttömyys	14
2.2.2 Yritysmuodon merkityksestä ja vastuiden siirrettävyydestä	16
2.2.3 Kaupparekisteriin merkittävät muutokset.....	22
2.2.4 Saattohoitajasta, bulvaanista ja tosiasiallisesta määräysvallasta yrityksessä	23
2.3 Saattohoidon eri muodot.....	27
2.4 Saattohoidon kriminalisoinnista.....	29
3. Rikosoikeudellisesta tekijävastuusta ja osallisuusopista	31
3.1 Yleistä	31
3.2 Osallisuusteoria.....	33
3.2.1 Subjektiiivinen osallisuusteoria.....	33
3.2.2 Objektiiviset osallisuusteoriaat	33
3.2.3 Aksessorisuusvaatimus.....	35
3.3 Tekijävastuu.....	37

3.3.1	Välitön tekijävastuu.....	37
3.3.2	Rikoksumppanuus	38
3.3.3	Välillinen tekeminen	40
3.4	Osallisuusoppi.....	42
3.4.1	Yllytys	42
3.4.2	Avunanto	43
3.5	Oikeushenkilön puolesta toimiminen	46
3.6	Rikosvastuun kohdentamisesta yhteisössä.....	47
4.	Saattohoito ja rikoslain tunnusmerkistöt	50
4.1	Yleistä	50
4.2	Rekisterimerkintärikos.....	50
4.2.1	Tunnusmerkistö ja tekijä	50
4.3	Kirjanpitorikos	55
4.3.1	Tunnusmerkistö	55
4.3.2	Tekijä ja vastuun kohdentaminen.....	56
4.3.3	Kirjanpitorikos, saattohoitojärjestely ja hovioikeuskäytäntö	59
4.4	Velallisen epärehellisyys	63
4.4.1	Tunnusmerkistö	63
4.4.2	Tekijä ja vastuun kohdentaminen.....	65
4.4.3	Velallisen epärehellisyys, saattohoitojärjestely ja hovioikeuskäytäntö.....	66
4.5	Veropetos	68
4.5.1	Tunnusmerkistö	68
4.5.2	Tekijä ja vastuun kohdentaminen.....	69
4.6	Saattohoito teon kvalifiointiperusteena.....	70
5.	Johtopäätökset	72

Lähteet

Kirjallisuus

Aarnio, Aulis: Laintulkinnan teoria: yleisen oikeustieteen oppikirja. Juva 1989. (Aarnio 1989).

Aarnio, Aulis: Luentoja lainopillisen tutkimuksen teoriasta. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut, Helsinki 2011. (Aarnio 2011).

Eteläpää, Mikko: Tarkoituksellisen tietämättömyyden tarkastelua. Teoksessa Rikosoikeuden uudistuneet yleiset opit. Toim. Raimo Lahti – Timo Ojala. Helsingin hovioikeus. Helsinki 2004. (Eteläpää 2004).

Frände, Dan – Hyttinen, Tatu – Kallio, Heikki – Korkka-Knuts, Heli – Matikkala, Jussi – Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Viljanen, Pekka – Wahlberg, Markus: Keskeiset rikokset. Keuruu 2023. (Frände ym. 2023).

Grönfors, Kurt: Ställningfullmakt och bulvanskap. Tukholma 1961. (Grönfors 1961).

Hakman, Maija: Sata konkurssia. Verotarkastuksiin ja asiantuntijahaastatteluihin perustuva tutkimus konkurssisiin liittyvästä rikollisuudesta. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos 121. Helsinki 1993. (Hakman 1993).

Hakamies, Kaarlo: Maksukyvyttömyys ja taloudellinen hyöty rikosoikeudessa. Helsinki 2012. (Hakamies 2012).

Hannula, Antti – Mäki, Tia – Kari, Matti: Osakeyhtiön hallituksen ja johdon vastuu. Alma Talent Oy 2014. (Hannula – Mäki – Kari, 2014).

Hemmo, Mika: Sopimusoikeus I. Jyväskylä 2003. (Hemmo 2003).

Hirvonen, Markku – Määttä, Kalle: Harmaan talouden torjunta. Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu 1/2014. Helsinki 2015. (Hirvonen – Määttä 2015).

Hirvonen, Markku – Määttä, Kalle: Harmaa talous ja talousrikollisuus – ilmenemismuodot ja torjunta. Keuruu, Edita Publishing Oy 2018. (Hirvonen – Määttä 2018).

Huovila, Mika: Oikeuslähdeoppi ja oikeudellinen argumentaatio rikostuomion perusteluissa. Teoksessa Rikostuomion perusteleminen. Toim. Mika Huovila – Raimo Lahti – Timo Ojala. Helsingin hovioikeus. Helsinki 2005. (Huovila 2005).

Hyttinen, Tatu: Kansallinen rikoslaki kansainvälisessä paineessa – itsepesun rangaistavuus Suomessa. Lakimies 3 – 4/2017, s. 334 – 361. (Hyttinen 2017).

Hällström, Minna: Kirjanpitäjän ja tilintarkastajan vastuusta talousrikoksissa, s. 83–107 teoksessa Pekka Koponen – Raimo Lahti – Timo Ojala (toim.), Kirjoituksia talousrikosoikeudesta. Helsingin hovioikeus 2007.

Immonen, Raimo: Yritysjärjestelyt. 8., uudistettu painos. Helsinki 2022. (Immonen 2022).

Immonen, Raimo – Villa, Seppo: Osakeyhtiön varojen käyttö. Kuka päättää, kuka vastaa? 2. uudistettu painos. Alma Talent Oy 2019. (Immonen – Villa 2019)

Kolehmainen, Antti: Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä. Teoksessa Miettinen, Tarmo (toim.): Oikeustieteellinen opinnäyte – artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. Helsinki 2016. (Kolehmainen 2016).

Koponen, Pekka: Oikeustapauskommentti (KKO 2004:68). Teoksessa Timonen, Pekka (toim.): KKO:n ratkaisut kommentein II/2004. Jyväskylä 2005, s. 150–152. (Koponen 2005).

Koponen, Pekka: Velallisen rikokset, s.103–144 teoksessa Raimo Lahti – Pekka Koponen (toim.), Talousrikokset. Suomalainen lakimiesyhdistys 2007. (Koponen 2007).

Koponen, Pekka – Sahavirta, Ritva: Kirjanpitorikokset, s.55–102 teoksessa Raimo Lahti – Pekka Koponen (toim.), Talousrikokset. Suomalainen lakimiesyhdistys 2007. (Koponen – Sahavirta 2007).

Korkka-Knuts, Heli – Helenius, Dan – Frände, Dan: Yleinen rikosoikeus. Keuruu, Edita Publishing Oy 2020. (Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020).

Koulu, Risto – Lindfors, Heidi: Maksukyvyttömyys: yritys velkojana ja velallisena. Helsinki 2021, 2. uudistettu painos. (Koulu – Lindfors 2021).

Kukkonen, Reima: Velallisen rikokset. Tunnuksmerkistöt ja yleiset opit. Keuruu 2018. (Kukkonen 2018).

Kyläkallio, Juhani – Iirola, Olli – Kyläkallio, Kalle: Osakeyhtiö: I-II. 9. uudistettu painos. Helsinki 2024. (Kyläkallio – Iirola – Kyläkallio 2024).

Könkkölä, Mikko – Linna, Tuula: Konkurssioikeus. Alma Talent 2020. (Könkkölä – Linna 2020).

Lahti, Raimo: Rikosvastuun kohdentamisesta yhteisössä ja sen sääntelystä. Lakimies 8/1998 s. 1271–1284. (Lahti 1998)

Lahti, Raimo: Talousrikosoikeuden yleisistä opeista. Teoksessa Lahti, Raimo – Koponen, Pekka (toim.) *Talousrikokset*. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, E-sarja N:o 16. Vaajakoski 2007 s.3-28. (Lahti 2007).

Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Helenius, Dan – Koskinen, Pekka –Majanen, Martti – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka: Rikosoikeus. 5. uudistettu painos. Alma Talent 2022. (Rikosoikeus/Kirjoittaja 2022).

Melander, Sakari: Rikosvastuun yleiset edellytykset. Tallinna 2016. (Melander 2016).

Mähönen, Jukka – Villa, Seppo: Osuuskunta. Helsinki 2021. (Mähönen – Villa 2021).

Mähönen, Jukka – Villa, Seppo: Osakeyhtiö III – Corporate governance. 3., uudistettu painos. Alma Talent Oyj 2019. (Mähönen – Villa 2019).

Mäkinen, Pentti – Paloranta, Paula – Pokela, Hannu – Vuori, Kristiina: Markkinaoikeuden perusteet. Toinen uudistettu painos. Helsinki 2006. (Mäkinen ym. 2006).

Määttä Kalle: Yritysoikeus yritystoiminnan suunnittelussa. Helsinki 2005. (Määttä 2005)

Määttä, Tapio: Metodinen pluralismi oikeustieteessä – Ympäristöoikeudellisen tutkimuksen suuntauksat ja menetelmät. Teoksessa Miettinen, Tarmo (toim.): Oikeustieteellinen opinnäyte – artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. Kokoomateos 2016. (Määttä 2016).

Nissinen, Matti: Rikosvastuun kohdentamisesta yhteisössä. Sisäasiainministeriö, poliisiosasto. Helsinki 1997. (Nissinen 1997).

Nuutila, Ari-Matti: Rikoslain yleinen osa. Helsinki 1997. (Nuutila 1997).

Ojala, Timo: Teleologinen tulkinta ja oikeusperiaatteiden punninta rikostunnusmerkistön tulkinnassa. Teoksessa Rikostuomion perusteleminen. Toim. Mika Huovila – Raimo Lahti – Timo Ojala. Helsingin hovioikeus. Helsinki 2005. (Ojala 2005).

Pyöriä, Matti: Tosiasiallisen määräysvallan käyttäminen kirjanpitorikoksissa, s. 259–283 teoksessa Pekka Koponen – Raimo Lahti – Elina Elo (toim.), Valittuja kysymyksiä rikos- ja rikosprosessioikeudesta I. Helsingin hovioikeus 2018. (Pyöriä 2018).

Raeste, Anna – Kolttola, Ilari: Talousrikokset. Teoksessa Beuker, A (toim.): Rikollisuustilanne 2022: rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa. Katsauksia, Nro 55/2023, Helsingin yliopisto, kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, Helsinki. Julkaistu 19.12.2023. (Raeste – Kolttola 2023).

Repo, Sanna: Tekijäkumppanuus ja avunanto. Teoksessa Lahti, Raimo – Ojala, Timo(toim.): Rikosoikeuden uudistuneet yleiset opit. Helsingin hovioikeuden julkaisuja. Saarijärvi 2004. s. 264–277. (Repo 2004).

Sahavirta, Ritva: Verorikokset, s.177–226 teoksessa Raimo Lahti – Pekka Koponen (toim.), Talousrikokset. Suomalainen lakimiesyhdistys 2007. (Sahavirta 2007).

Salminen, Markku: Velallisen rikos. Porvoo 1998. (Salminen 1998).

Sillanpää, Matti J. – Vahtera, Veikko – Koski, Pauli: Yhtiöoikeus. Helsinki Alma Talent. Päivitetty 13.2.2024. Luettu 21.4.2024. (Sillanpää – Vahtera – Koski 2024).

Tapani, Jussi: Petos liikesuhteessa. Talousrikosoikeudellinen tutkimus. Suomalainen Lakimiesyhdistys. Helsinki 2004. (Tapani 2004).

Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Hyttinen, Tatu: Rikosoikeuden yleinen osa. Joensuu, Alma Talent 2019. (Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019).

Tolvanen, Matti: Rikosoikeus ja rikollisuuden tutkimus. Teoksessa Miettinen, Tarmo (toim.): Oikeustieteellinen opinnäyte – artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. Helsinki 2016. (Tolvanen 2016).

Vanhanen, Teemu: Rikoksumppanuutta vai avunantoa: onko sillä merkitystä?: tutkimus rikoksen tekemisen ja avunannon rajanvedosta varkaus- ja väkivaltarikoksissa. Turun yliopisto 2004. (Vanhanen 2004).

Vatén, Asko: Saattohoitoilmiö. Turun yliopisto. Oikeustieteellinen tiedekunta. Pro-gradu tutkielma. Turku 2002.

Villa, Seppo: Henkilöyhtiöt ja osakeyhtiöt. Helsinki 2023. (Villa 2023).

Wilhelmsson, Thomas – Jääskinen, Niilo: Avoimet yhtiöt ja kommandiittiyhtiöt. 3. uudistettu painos. Jyväskylä 2001. (Wilhelmsson – Jääskeläinen 2001).

Internetlähde:

Aaltonen, Riikka: Suomalaisyritys teki konkurssin, mutta työntekijät eivät huomanneet koko asiaa – Nimenvaihto ennen konkurssia on yleinen tapa, johon linkittyy hämärä ”saattohoitobisnes”. Kauppalehti 8.8.2023.

Saatavilla: <https://www.kauppalehti.fi/uutiset/suomalaisyritys-teki-konkurssin-mutta-tyontekijat-eivat-huomanneet-koko-asiaa-nimenvaihto-ennen-konkurssia-on-yleinen-tapa-johon-linkittyy-hamara-saattohoitobisnes/2c34388e-4b91-4981-87b0-9cd850f55a34>

(viitattu 20.3.2024) (Aaltonen 8.8.2023).

Harmaa talous & talousrikollisuus: Anonyymi saattohoito. Sivü päivitetty 14.2.2022.

Saatavilla: <https://www.vero.fi/harmaa-talous-rikollisuus/ilmiöt/ammattimainen-yritysten-hyväsikäyttö/anonyymi-saattohoito/>

(viitattu 17.4.2024). (Harmaa talous & talousrikollisuus 14.2.2022).

Harmaa talous & talousrikollisuus: Ammattimainen yritysten hyväksikäyttö on petosrikollisuutta. Sivü päivitetty 20.8.2018.

Saatavilla: <https://www.vero.fi/harmaa-talous-rikollisuus/ilmiöt/ammattimainen-yritysten-hyväsikäyttö/>

(viitattu 21.3.2024). (Harmaa talous & talousrikollisuus 20.8.2018).

Heinonen, Jukka: Näin yrittäjä voi siirtää konkurssikypsän yrityksen bulvaanille ja jättää velkojat pulaan – Seuran saama äänite paljastaa, miten puliveivaus tehdään. Seura 15.8.2021.

Saatavilla: Saatavilla: <https://www.vero.fi/harmaa-talous-rikollisuus/ilmiöt/ammattimainen-yritysten-hyväsikäyttö/>

(viitattu 21.3.2024) (Heinonen 2018).

Konkurssiasiain neuvottelukunta: Suositus 18, 21.9.2021.

Saatavilla: https://konkurssiasiamies.fi/material/collections/20211004122418/7Tnr8tYfJ/Suositus_nro_18_Hyvaksytyt_21.9.2021.pdf

(viitattu 6.3.2024) (Konkurssiasiain neuvottelukunta 2021).

Patentti- ja rekisterihallitus: Kaupparekisteri – Tilastot – Yritysten lukumäärät kaupparekisterissä.

Saatavilla: <https://www.prh.fi/fi/kaupparekisteri/yritystenlkm/lkm.html>

(viitattu 20.3.2024). (Patentti- ja rekisterihallitus 2024).

Tieteen termipankki 1.8.2024: Oikeustiede: bulvaani. Tarkka osoite: <https://tieteentermi-pankki.fi/wiki/Oikeustiede:bulvaani>. (viitattu 1.8.2024)

Verohallinto: Talousrikoksia ennätysellinen määrä vuonna 2023 – talouden heikko tilanne näkyy harmaan talouden torjuntatilastoissa. Verohallinnon tiedote, 16.4.2024.

Saatavilla: <https://www.vero.fi/tietoa-verohallinnosta/uutishuone/lehdistotiedotteet/2024/talousrikoksia-ennatysellinen-maara-vuonna-2023--talouden-heikko-tilanne-naakyy-harmaan-talouden-torjuntatilastoissa/>

(viitattu 17.4.2024) (Verohallinto 16.4.2024).

Virallislähteet

HE 46/2016 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle joukkorahoituslaiksi sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi. Helsinki 2016.

HE 48/2017 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle joukkolainanhaltijoiden edustajaa koskevaksi laiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. Helsinki 2017.

HE 241/2006 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle luottotietolaiksi ja siihen liittyviksi laeiksi. Helsinki 2006.

HE 109/2005 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi osakeyhtiölainsäädännöksi. Helsinki 2005.

HE 26/2003 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle konkurssilainsäädännön uudistamiseksi. Helsinki 2003.

HE 53/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle eräiden rikoslain talousrikossäännösten ja eräiden niihin liittyvien lakien muuttamiseksi. Helsinki 2002.

HE 44/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi. Helsinki 2002.

HE 1/1998 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi. Helsinki 1998.

HE 309/1993. Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta. Helsinki 1993.

HE 66/1988 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen ensimmäisen vaiheen käsittäväksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi. Helsinki 1988.

HE 29/1985 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi liiketoimintakiellosta. Helsinki 1985.

HE 27/1977 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi osakeyhtiölainsäädännöksi. Helsinki 1977.

OLJ 5/2000 Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu (OLJ) 5/2000: Rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevat säännökset. Rikoslakiprojektin ehdotus.

OLJ 6/1983 Talousrikollisuuden selvittelytyöryhmän mietintö.

Muut

SOU 1998:47. Bulvaner och annat. Julkaistu 1.1.1998.

Oikeuskäytäntö

Korkein oikeus

KKO 2019:109

KKO 2018:20

KKO 2015:17

KKO 2015:10

KKO 2012:41

KKO 2004:88

KKO 2002:11

KKO 2001:86

KKO 2001:85

KKO 1990:133

Hovioikeudet

Helsingin hovioikeus

Helsingin HO 29.03.2017 t. 17/113087

Helsingin HO 30.05.2017 t.17/119761

Helsingin HO 14.12.2016 t. 16/152057

Itä-Suomen hovioikeus

Itä-Suomen HO 04.06.2015 t. 15/123494

Turun hovioikeus

Turun HO 28.03.2024 t. 24/114168

Turun HO 07.07.2022 t. 22/127973

Turun HO 22.06.2021 t.21/128186

Turun HO 31.01.2020 t. 20/104336

Turun HO 13.11.2020 t. 20/143656

Rovaniemen hovioikeus

Rovaniemen HO 21.3.2016 t. 16/112408

Käräjäoikeudet

Oulun käräjäoikeus 19.10.2018 t. 18/145122

Oulun käräjäoikeus 08.05.2015 t. 15/119795

Pohjois-Savon käräjäoikeuden t. 17/137438, R 16/2069

Ylivieska-Raahen käräjäoikeus 05.05.2017 t. 17/118536

Varsinais-Suomen käräjäoikeus 17.11.2016 t.16148157

Varsinais-Suomen käräjäoikeus 10.10.2018 t. 18/142867

Lyhenteet

AKL	laki avoimesta yhtiöstä ja kommandiittiyhtiöstä (389/1988)
Dnro	diaarinumero
DL	Defensor Legis
HE	hallituksen esitys
HO	hovioikeus
KaupparekL	kaupparekisterilaki
KKO	korkein oikeus
KL	konkurssilaki (120/2004)
KM	komitean mietintö
LaVL	eduskunnan lakivaliokunnan mietintö
LavM	eduskunnan lakivaliokunnan mietintö
LM	Lakimies
LTKieltoL	laki liiketoimintakiellosta
OK	oikeudenkäymiskaari
OLJ	oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu
OYL	osakeyhtiölaki (624/2006)
OKL	osuuskuntalaki (421/2013)
PeVL	eduskunnan perustuslakivaliokunnan mietintö
PeVM	eduskunnan perustuslakivaliokunnan mietintö
PKL	pakkokeinolaki
PL	Suomen perustuslaki (731/1996)
POL	poliisilaki (872/2011)
RL	rikoslaki (39/1889)
RVA	asetus rikoslain voimaantamisesta (39B/1889)

SopS	Suomen säädöskokoelman sopimussarja
VOYL	osakeyhtiölaki (734/1978) kumottu.
vp	valtiopäivät
VML	verotusmenettelylaki (1558/1995)
YSL	laki yrityksen saneerauksesta (47/1993)

1. Johdanto

1.1 Johdatus tutkimuksen aiheeseen

Tässä tutkielmassa tutkitaan yrityksen saattohoitoa rikoslain tekijävastuun ja osallisuusopin näkökulmasta. Tutkimuksessa perehdytään yrityksen saattohoitoon oikeudellisena ilmiönä sekä tarkastellaan sitä, miten rikosvastuu kohdistuu yrityksen saattohoitojärjestelyssä mukana olevaan yrittäjään ja saattohoitajaan.

Yleiskielessä saattohoidolla tarkoitetaan luonnollisen henkilön hoitoa hänen elämänsä viimeisessä vaiheessa. Yrityksen saattohoidolla taas viitataan yritysoikeudelliseen järjestelyyn, jossa taloudellisiin vaikeuksiin ajautunut yritys myydään alhaisesta summasta yrityksen ulkopuoliselle henkilölle – saattohoitajalle – joka ”saattaa” yrityksen konkurssiin, jonka lopputuloksena yritys pääsääntöisesti lakkaa olemasta.¹ Tosiasiassa yrityksen saattohoidossa yrittäjä kuitenkin usein maksaa saattohoitajalle palkkion, jotta tämä ottaa taloudellisissa vaikeuksissa olevan yrityksen omiin nimiinsä ja toimii sen vastuuhenkilönä konkurssimenettelyssä. Yrityksen saattohoitojärjestelyt ovat usein monimutkaisia ja niiden tarkoituksena nähdään yleensä olevan yrityksen tosiasiallisten vastuuhenkilöiden häivyttäminen ja peittäminen.² Moninaiset yrityksen saattohoitojärjestelyt ovat yksi talousrikollisuuden ilmenemisen muoto, jota on tutkittu Suomessa vain vähän.

Yrityksen saattohoidossa on kyse eräänlaisesta bulvaanijärjestelystä. Bulvaanilla tarkoitetaan yleisesti henkilöä, joka toimii omissa nimissään toisen henkilön lukuun tämän eduksi ja tämän tahdon mukaisesti. Bulvaaneista käytetään myös nimityksiä välihenkilö tai välikäsi.³ Kyse on siis välillisestä edustuksesta, jolla salataan oikeustoimen todellinen tekijä tai hyötyjä. Yrityksen saattohoidossa saattohoitaja toimii bulvaanina ja yrityksen saattohoitajalle myynyt yrittäjä on päämies, ja järjestelyn tarkoituksena on häivyttää tai peittää alkuperäisessä vastuuasemassa toimineen yrittäjän yhteys saattohoidettavaan yritykseen. Yrityksen saattohoitojärjestelyissä on erotettavissa sille ominaiset tunnuspiirteensä erona muihin bulvaanijärjestelyihin ja siksi niistä on mahdollista puhua omana oikeudellisena ilmiönään.

On kuitenkin syytä huomauttaa jo tutkielman alussa, ettei yrityksen saattohoitoa ole kriminalisoitu Suomen lainsäädännössä, vaikka sitä ilmeisen paljon paheksutaankin. Saattohoitojärjestely edellä jo todetusti liitetään vahvasti talousrikollisuuteen; esimerkiksi viranomaisten

¹ Ks. esimerkiksi *Hirvonen – Määttä* 2018, s. 42 ja *Kukkonen* 2018, s. 300.

² Konkurssiasiain neuvottelukunta 2021, s. 7.

³ Tieteen termipankki 1.8.2024: Oikeustiede: bulvaani.

ylläpitämän *Harmaan talous & talousrikollisuus* -sivuston mukaan yrityksen saattohoito on yksi vakiintuneista yrityksen ammattimaisen hyväksikäytön muodoista.⁴ Yrityksen saattohoitojärjestelyissä tapahtuukin usein velallisen rikoksia, verorikoksia ja kirjanpitorikoksia. Myös rahanpesurikoksia ja väärennöksiä tehdään osana yritysten saattohoitojärjestelyjä. Tai oikeammin, yritysten saattohoitojärjestelyjen turvin näitä rikoksia pyritään peittelemään. Kuten muutkin talousrikokset, myös yrityksen saattohoitotapaukset ovat usein monen henkilön tekemiä, pitkällä aikavälillä tehtyjä ja useita eri rikostunnusmerkkejä sisältäviä tapahtumaketjuja.⁵ Tätä tutkielmaa voikin kuvailla siten talousrikosoikeudelliseksi tutkimukseksi oikeudellisesta ilmiöstä, jota ei ole kriminalisoitu, mutta johon usein liittyy talousrikoksia.⁶

Talousrikoksilla tai *taloudellisella rikollisuudella* tarkoitetaan Suomessa yleisesti yrityksen, julkishallinnon tai muun yhteisön toiminnan yhteydessä tai niitä hyväksikäyttäen tapahtuvia, välittömään tai välilliseen taloudelliseen hyötyyn tähtääviä rikollisia tekoja tai laiminlyöntejä. Talousrikoksina pidetään myös yrityksen tai yhteisön toiminnan yhteydessä tehtyjä verorikoksia, velallisen rikoksia ja kirjanpitorikoksia.⁷ Talousrikosten tunnusmerkistöön on katsottu kuuluvan nimenomaisesti taloudellisen hyödyn tavoittelu ja teon tai tekojen järjestelmällisyys.⁸ Keskeisimpinä ja lukumääräisesti yleisimpiä talousrikoksina on pidetty samoja talousrikostunnusmerkistöjä, jotka usein liitetään myös yritysten saattohoitojärjestelyihin. Viranomaisten tietoon tuli vuonna 2022 yhteensä 2 822 vero-, kirjanpito- ja velallisen rikosta.⁹

Erona muuhun rikollisuuteen talousrikokset ovat usein rakenteidensa vuoksi monimutkaisia ja niiden ajallinen ulottuvuus on pitkä. Talousrikoksissa useat erilaiset oikeustoimet muodostavat pitkän ketjun, josta on kyettävä erottamaan laitton päätöksenteko tavallisesta liiketoiminnasta. Rikosoikeuden yleisissä opeissa taas perinteisesti tarkastellaan tilanteita, joissa yksittäinen rikoksentekijä tekee tahallisen ja oikeudettoman teon, aiheuttaen näin konkreettisen vahingon, jossa teon ja seurauksen välillä on nähtävissä selvä syy-yhteys.¹⁰ Yritysten saattohoitojärjestelyt ovat edellä mainittua taustaa vasten talousrikollisuudessa käytetty työväline, jonka taustalle häivytetään ja piilotetaan yrityksen liiketoiminnassa tehtyjä muita talousrikoksia.

⁴ Harmaa talous & talousrikollisuus 20.8.2018.

⁵ *Tapani* 2004, s. 92 – 93.

⁶ Tutkimuksessa käytetään tästä edespäin toistensa synonyymeinä yrityksen saattohoitoa, saattohoitoa, yrityksen saattohoitojärjestelyä sekä saattohoitojärjestelyä. Lisäksi tutkimuksessa termeillä tarkoitetaan nimenomaan haitallista, talousrikoksiin liitettyä yrityksen saattohoitoa, ellei tutkimuksessa ole erikseen toisin mainittu.

⁷ *Hirvonen – Määttä* 2015, s. 48. Talousrikollisuuden määritelmästä myös esim. Lahti 2007, s.10.

⁸ OLJ 6/1983, s. 7.

⁹ *Raeste – Koltola* 2023, s.125.

¹⁰ *Tapani* 2004, s. 92 – 93.

Saattohoitojärjestelyt eivät ole ainoa tällainen apuväline; myös kirjanpitorikoksia pidetään jos-sain määrin välineenä toisten talousrikosten tekemiselle.¹¹

Tekijävastuun ja osallisuuden määrittely ei ole talousrikosten osalta tästä lähtökohdasta katsot-tuna aina yksinkertaista. Lähtökohtana rikosoikeudessa on, että rikosoikeudellinen vastuu koh-distetaan aina teon todelliseen tekijään rikoslain osallisuusoppien mukaisesti. Rikoslain (39/1889, RL) rikostunnusmerkistöt sisältävät pääsääntöisesti myös teon tekijäpiirin, eli sen ketä voidaan pitää kyseisen rikoksen tekijänä. Usein rikostunnusmerkistössä tekijä mainitaan avoimella termillä ”joka” eikä tunnusmerkeissä lausuta yleensä muita rikolliseen tekoon myö-tävaikuttaneita, avustaneita tai tekoon muuten liittyviä henkilöitä lainkaan. Lähtökohta on siten yleensä se, että tekijöitä on yksi. Kyse on niin sanotuista *avoimista tunnusmerkistöistä*. Rikok-sen tekijänä voi tällöin tulla kyseeseen kuka tahansa rikoksen tunnusmerkistön mukaisen teon tehnyt luonnollinen henkilö. Avointen tunnusmerkistöjen tekijäpiiriä rajataan siksi usein tul-kinnan keinoin.¹²

Rikoslaisissa on avointen tunnusmerkistöjen lisäksi niin sanottuja *erikoisrikoksia*, joissa tekijänä voi tulla kyseeseen vain tietyt tahot, tunnusmerkistössä osoitetut henkilöt. Tällöin tekijällä on oltava lain edellyttämä asema tai ominaisuus. Muut henkilöt eivät voi syyllistyä näihin rikoksiin tekijänä.¹³ Muun henkilön asemaa tekoon on tulkittava rikoslain osallisuusoppien mukaan ja hän voi olla rikoksessa esimerkiksi avunantajan tai yllyttäjän asemassa.¹⁴ Silloin kun rikokset on tehty oikeushenkilön puolesta tai sen sisällä, rikoslain perinteiset osallisuutta koskevia sään-nöksiä ei voida suoraan soveltaa, koska oikeushenkilö ei voi itse syyllistyä rikokseen. Rikoksen voi tehdä ainoastaan luonnollinen henkilö. Tämän vuoksi rikoslaisissa on myös säännös niin sa-notusta *edustajanvastuusta*, jossa rikoksen varsinainen tekijä toimii oikeushenkilön puolesta ilman, että hän täyttää rikostunnusmerkistössä tekijälle asetetut erityiset ehdot.¹⁵ Edustajanvas-tuu mahdollistaa siten rikosvastuun kohdistamisen rikoksen todellisiin tekijöihin myös silloin, kun teossa on kyse erikoisrikoksesta ja teko on tehty oikeushenkilön puolesta.

Yrityksen saattohoitotilanteissa ei ole kuitenkaan aina selvää, kuka on todellisessa vastuuase-massa yrityksessä ja ketä tai keitä on näin ollen pidettävä todellisena tekijänä oikeushenkilössä tapahtuneissa talousrikoksissa.

¹¹ Hirvonen – Määttä 2018, s. 374

¹² HE 44/2002 vp, s. 159 – 160; Nissinen 1997, s. 105 – 107.

¹³ Nuutila 1997 s. 361

¹⁴ HE 44/2002, s. 159.

¹⁵ HE 44/2002 vp, s.23, 160.

1.2 Tutkimuskysymys

Tutkielmassa selvennetään yrityksen saattohoitoa oikeudellisena ilmiönä. Lisäksi tutkielmassa tarkastellaan, miten yrityksen saattohoitojärjestelyissä rikosvastuu kohdistuu tekijävastuun ja osallisuusopin näkökulmasta.

Yrityksen saattohoitojärjestely on itsessään hyvin vähän tutkittu aihe, joka nousee esille lähinnä uutisissa konkurssiaaltojen ja taloudellisen ahdingon lisääntyessä yhteiskunnassa. Viranomaisien mukaan yrityksen saattohoito on ammattimaista yritysten hyväksikäyttöä, mutta itsestään selvää ei ole se, kuka tarkalleen yritystä saattohoidossa hyväksikäyttää: yrittäjä, saattohoitaja vai molemmat. Kuka voi näin ollen joutua vastuuseen talousrikoksista, jotka on tehty osana yrityksen saattohoitojärjestelyä ja kehen rikosvastuu on kohdistettava. Tutkimuksen vähäisyyden vuoksi ilmiön tarkastelu tekijä- ja osallisuusopin näkökulmasta on käsittelemisen arvoinen.

Tutkielman tutkimuskysymykset ovat seuraavat: Miten yrityksen saattohoito määritellään ja mitä ulottuvuuksia ilmiöön kuuluu? Miten rikosoikeudellista tekijävastuuta ja osallisuusoppia tulkitaan yrityksen saattohoidossa tapahtuneissa talousrikoksissa?

Tutkimus jakautuu rakenteensa puolesta kolmeen osaan. Ensimmäisessä osassa selvennetään yrityksen saattohoitoa ilmiönä; mitä voidaan pitää saattohoidon tunnusmerkkeinä, millaisia henkilötahoja järjestelyihin kuuluu, mitä eri saattohoidon muotoja voidaan tunnistaa. Ymmärtääksemme mahdollisimman hyvin mitä yrityksen saattohoito tosiasiaassa on, on oleellista ensin selvittää mitä yrityksen saattohoidon määritelmän käsitteillä tarkoitetaan ja millaiset yritykset voivat olla osana saattohoitojärjestelyä.

Toisessa osassa käsitellään rikoslain tekijävastuuta ja osallisuusoppia yleisemmällä tasolla. Kolmannessa osassa tarkastellaan yrityksen saattohoitoon usein liitettyjä rikostunnusmerkistöjä; rekisterimerkintärikosta (RL 16:7), kirjanpitorikosta (RL 30:9 §), velallisen epärehellisyysrikosta (RL 39:1 §) ja veropetosta (RL 29:1 §). Tunnusmerkistöjen tarkastelun jälkeen käydään läpi hovioikeuksien yrityksen saattohoitoon liittyneitä tapauksia, joissa on tarkasteltu kyseistä tunnusmerkistöä ja tekijävastuuta. Tutkimuksen kolmannessa osassa tarkastellaan siten tapauksia, jotka on tilattu Suomen hovioikeuksilta asiansanalla yrityksen saattohoito vuosina 2000 – 2024.

1.3 Tutkimusmetodi

1.3.1 Rikoslainoppi

Edellä on avattu tämän tutkielman taustaa sekä kuvattu tutkielmassa käsiteltäviä tutkimuskysymyksiä ja -tavoitteita. Tutkimuksessa keskitytään erityisesti rikosoikeuden yleisten oppien tulkitsemiseen ja systematisointiin yritysten saattohoitojärjestelyissä siihen liitettyjen rikoslain tunnusmerkistöjen avulla. Näkökulma tutkittavaan aiheeseen on rikosoikeudellisen vastuun kohdentuminen tekijävastuun ja osallisuusopin kautta.

Tästä lähtökohdasta katsottuna tutkimuksen pääasiallisena metodina on perusteltua käyttää rikoslainoppia, jonka tehtävänä on perinteisesti nähty olevan oikeussäännösten systematisointi ja tulkinta.¹⁶ Lainopin tiedonintressinä on tuottaa voimassa olevaa oikeutta koskevia tulkinta-, punninta- ja systematisointikannanottoja. Metodin avulla selvitetään sitä, mikä on voimassa olevan lain tämänhetkinen sisältö ja kuinka laki on tosiasiallisesti toteutunut.¹⁷

Rikoslainoppi on nähty rikosoikeustieteen perinteisenä osa-alueena, jonka tehtävänä on systematisoida ja tulkita oikeussääntöjä.¹⁸ Laajemmin nähtynä rikoslainopin tehtävänä on tulkinnan ja systematisoinnin lisäksi lainopillisten ongelmien uudelleenmuotoilu, uudenlaisten systemaattisten yhteyksien jäsentäminen ja merkityksellisten näkökulmien jäsentäminen ongelmanratkaisuun.¹⁹ Kyseessä on luonteeltaan normatiivinen metodi, jonka tarkoituksena on helpottaa rikoslakia käytäntöön soveltavien tahojen toimintaa, ja rikoslainopilla on läheinen yhteys käytännön ratkaisutoimintaan ja oikeuskäytäntöön yleisesti. Lainopilla voidaan tuottaa lainkäyttäjälle tiettyihin tyyppitapauksiin soveltuvia argumentteja.²⁰

Rikoslainoppi jaotellaan usein joko käytännölliseksi tai teoreettiseksi rikoslainopiksi. Teoreettisen lainopin tarkoituksena nähdään järkeenkäyvän ja yhtenäisen materiaalin muodostaminen normatiivisesta materiaalista, joka luo edellytyksen oikeuden ennakoitavuudelle sekä oikeussubjektien oikeusturvaodotukselle. Käytännön rikoslainopillinen tutkimus on kirjoitettu taas ennen kaikkea käytännön tarpeisiin. Tosiasiassa jako teoreettiseen- ja käytännölliseen rikoslainoppiin ei ole selkeä ja monella rikoslainopillisella tutkimuksella on sekä teoreettisia että käytännöllisiä tavoitteita.²¹

¹⁶ Nuutila 1997, s. 11.

¹⁷ Kolehmainen 2016, s. 107.

¹⁸ Nuutila 1997, s. 11 – 12.

¹⁹ Melander 2016, s. 9; Tolvanen 2016, s. 275 – 276.

²⁰ Tolvanen 2016, s. 276.

²¹ Luoto 2018, s. 19; Hyttinen 2017, s. 337; Tapani 2004, s. 9 – 10; Tolvanen 2016, s. 275 – 277.

Rikoslainopin ensisijaisena tarkoituksena voidaan nähdä sen tarkoitus helpottaa rikosoikeuden säännösten tulkintaa ja soveltamista käytännössä. Sen avulla järjestellään rikosoikeudellista tietoa systemaattiseksi kokonaisuudeksi, jonka tarkoituksena on auttaa rikoslain normeja soveltavien elinten toimintaa käytännössä.²² Rikoslainopin avulla tutkimuksessa jäsenetään yrityksen saattohoitoilmiötä ja sitä koskevien säännöksiä osana suomalaista oikeusjärjestelmää.

1.3.2 Oikeuslähdeoppi

Oikeudellisen tulkinnan on perustuttava oikeuslähdeopin mukaisiin oikeuslähteisiin. Oikeuslähde on se peruste, joka tekee normista, periaatteesta ja sen tulkinnasta oikeudellisen.²³ Rikoslainopillisen tutkimuksen normatiivisina lähteinä käytetään lainsäädöksiä, hallituksen esityksiä ja muita lain esitöitä ja viranomaismietintöjä, ylempien oikeusasteiden ratkaisuja sekä oikeuskirjallisuutta. *Aarnion* oikeuslähdeopissa oikeuslähdeopit on jaettu vahvasti velvoittaviin, heikosti velvoittaviin ja sallittuihin oikeuslähteisiin. Vahvasti velvoittavia lähteitä ovat laki ja maantapa, heikosti velvoittaviin kuuluvat lainvalmistelutyöt ja tuomionistuinratkaisut. Sallittuja lähteinä pidetään oikeustiedettä yleisesti, oikeusperiaatteita, oikeusvertailuun ja oikeushistoriaan pohjautuvia argumentteja, moraalisia sekä reaalisia argumentteja.²⁴

Oikeuslähdeopin jaottelusta huolimatta rikosoikeudellinen vastuu voidaan perustaa ainoastaan eduskunnan säätämään lakiin, ja laintulkinnan pääasiallisena ja varsinaisena kohteena ovat rikoslain normit. Oikeuslähdeoppi on tältä osin varsin yksinkertaista rikosoikeudessa. Toisaalta lakia alemman asteisilla oikeuslähteillä on merkittävä rooli laintulkinnassa- ja soveltamisessa, joita käytetään ratkaisuperusteina lain ohella. Eduskunnan säätämät lait ovat kuitenkin ainoa oikeuslähde, johon syyksiluettava tuomio on perustettava.²⁵

1.3.3 Aineisto

Tutkielman normatiivisen tulkinnan pääaineistona on rikoslaki ja muuna aineistona oikeudellisessa tulkinnassa on käytetty lain esitöitä ja muuta lainvalmisteluaineistoa, viranomaislähteitä, oikeuskäytäntöä ja oikeuskirjallisuutta. Talousrikollisessa tutkielmassa aineistona on käytetty osin myös yhtiöoikeudellista kirjallisuutta. Oikeuskäytännön osalta todettakoon, että

²² *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2019, s. 14.

²³ *Aarnio* 2011, s. 78.

²⁴ *Aarnio* 1989, s. 220–221; *Aarnio* 2011, s. 82 – 83.

²⁵ *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2019, s. 100.

korkeimman oikeuden ratkaisujen vähäisyyden vuoksi on tutkimuksessa keskitytty lähinnä hovioikeuksien ratkaisukäytännön tulkintaan.

Tutkimuksessa käytetty empiirinen tutkimusaineisto on kerätty Helsingin, Turun, Rovaniemen, Itä-Suomen ja Vaasan hovioikeuksilta pyytämällä ratkaisuja tuomioistuinten järjestelmästä asiasanahauulla yrityksen saattohoito. Tapausten ajallinen rajaus kohdistui vuosiin 2000 – 2024. Tällä rajauksella hovioikeuksista löytyi yhteensä noin 30 tapausta, joissa oli edes mainittu yrityksen saattohoito.

Tapauksia rajautui tutkimusaineistosta pois muun muassa sen vuoksi, ettei ratkaisuissa ollut aina selvää, kuka on toiminut yrityksessä saattohoitajana – jos kukaan – tai miten yrityksen saattohoito oli relevanttia tapauksessa. Osa ratkaisuista jätettiin tarkastelun ulkopuolelle, koska niissä ei käsitelty lainkaan tekijävastuuta saattohoitojärjestelyn osalta. Tutkimukseen valikoitui tapauksia, joissa on esiintynyt joku tai jotkin edellä mainituista rikostunnusmerkeistä, tapauksesta käy selvästi ilmi, miten saattohoitojärjestely on toteutettu ja ratkaisussa on edes jossain määrin mietitty tekijävastuuta tai osallisuusoppia osana saattohoitojärjestelyä

On hyvä kuitenkin huomioda, että hyvin suurella todennäköisyydellä hovioikeuksista ei ole pelkästään tällä asiasanahauulla onnistuttu hakemaan kaikkia tapauksia, joissa on ollut kyse yrityksen saattohoidosta. Yrityksen saattohoitoa ei välttämättä aina tunnisteta muista bulvaanitapauksista tai termiä ei ole tuomiossa käytetty. Tästä johtuen tutkielmassa käytetty hovioikeuden aineisto ei anna täydellistä kuvaa yritysten saattohoitojärjestelyistä alemmissa oikeusasteissa.

1.3.4 Laillisuusperiaatteesta ja tulkintaopista

Rikosoikeuden oikeuslähde- ja tulkintaoppi eroaa muiden oikeudenalojen lainsoveltamisopeista sen korostetun lakisidonnaisuuden sisällöllisen oikeudenmukaisuuden ja tilannekohtaisen hienotunteisuuden vuoksi. Rikoslakipositivismin avulla rikoslakia sovelletaan neutraalisti lainsäätäjän ennalta asettamien sääntöjen mukaan, jota käytännössä kuvastaa rikosoikeudellinen laillisuusperiaate.²⁶ Suomen perustuslain (731/1999, PL) 8 §:n²⁷ ja rikoslain 3:1 §:n²⁸ mukaisesti rikoksen ja rangaistuksen on perustuttava lakiin (*nullum crimen sine lege* ja *nulla poena*

²⁶ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 111 – 112, 114.

²⁷ PL 8 §: ”Ketään ei saa pitää syyllisenä rikokseen eikä tuomita rangaistukseen sellaisen teon perusteella, jota ei tekohetkellä ole laissa säädetty rangaistavaksi. Rikoksesta ei saa tuomita ankarampaa rangaistusta kuin tekohetkellä on laissa säädetty.”

²⁸ RL 3:1 §: ”Rikokseen syylliseksi saa katsoa vain sellaisen teon perusteella, joka tekohetkellä on laissa nimenomaan säädetty rangaistavaksi. Rangaistuksen ja muun rikosoikeudellisen seuraamuksen on perustuttava lakiin.”

sine lege). Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate rikosoikeuden perusta ja sen asema rikosoikeudessa on erittäin vahva ja jäsentynyt.²⁹

Laillisuusperiaatteen katsotaan sisältävän neljä ulottuvuutta. Laillisuusperiaatteen ytimenä pidetään *praeter legem*-kieltoa, jonka mukaan tuomari ei saa mennä säädetyn lain ulkopuolelle. Toisena ulottuvuutena on laillisuusperiaatteen analogiakielto, jonka mukaan tuomari ei saa tulkita lakia analogisesti syytetyn vahingoksi. Kolmas ulottuvuus on taannehtivuuskielto, joka on kaksiosainen: se kieltää lainsäätäjää säätämästä taannehtivaa lakia syytetyn vahingoksi ja tuomari ei saa soveltaa lakia taannehtivasti syytetyn vahingoksi. Neljäs laillisuusperiaatteen ulottuvuus on epätäsmällisyyskielto, jonka mukaan lainsäätäjällä ei saa säätää epätäsmällisiä rikossäännöksiä.³⁰

Laillisuusoppi vaikuttaa myös rikosoikeudelliseen tulkintaoppiin, joka sen vuoksi hieman eroaa muiden oikeudenalojen tulkintametoista. Rikosoikeudellinen tulkinta on kirjoitetun lain vaatimuksen vuoksi staattista, jossa argumenttien välinen keskinäinen tulkinta ei ole yhtä vapaata kuin siviilioikeudessa. Laillisuusperiaatteesta seuraa, ettei laintulkitsija voi ylittää lain sanamuotoa, mikä rajoittaa tulkintavaihtoehtoja.³¹

Lähtökohtana rikosoikeudellisessa tulkinnassa on näin ollen kielellis-grammaattinen eli sanamuodon mukainen lain tulkinta. Tällä pyritään määrittelemään lain sanamuodon oikea merkityssisältö ja lainsäätäjän tavoite. Sallittua sanamuodonmukaista tulkintaa on antaa lain termeille niiden yleiskielinen tai juridistekninen merkitys, joka on mielellään laissa vahvistettu.³² Epäselvissä tilanteissa sanamuodolle annetaan sen yleiskielinen merkitys, ellei toisenlaiseen päätelmään ilmene syytä.³³ Sanamuodonmukainen tulkinta ei ole kuitenkaan kaikissa tilanteissa riittävää, eikä anna tulkitsijalle tarpeeksi argumentteja perustellun lopputuloksen saavuttamiseksi. Tällöin argumentaatiossa joudutaan käyttämään muita tulkintametoja, kuten loogis-systemaattista tulkintaa, historiallista tulkintaa tai teleologista tulkintaa.

Loogis-systemaattisessa tulkinnassa säännöstä tulkitaan sen oikeusjärjestyksen kontekstissa, johon säännös kuuluu. Normia vertaillaan muihin normeihin ja arvioidaan tulkintamahdollisuuksia tietoisopissa kehitettyjen termien ja systematiikan kannalta.³⁴ Historiallisessa tulkintametodissa – jota *Huovila* pitää yhtenä systemaattisen tulkinnan tapana – huomio kiinnittyy

²⁹ *Melander* 2016, s. 41.

³⁰ *Melander* 2016, s. 42; *Nuutila* 1997, 47 – 48 ja *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2019, s. 103.

³¹ *Frände* 2012, s. 73.

³² HE 44/2002 vp, s. 34; *Hakamies* 2012, s.21 – 22.

³³ *Huovila* 2005, s. 59.

³⁴ *Hakamies* 2012, s. 23. Ks. *Huovila* 2005, s. 65 – 67 tarkemmin loogis-systemaattisen tulkinnan jaottelusta ja sisällöstä.

säännöksen syntyhistoriaan, ja normille pyritään antamaan se tarkoitus tai tavoite, jota lainsäätäjällä on säännökselle alun perin tavoitellut. Tulkintaongelmia syntyy silloin, kun osoittautuu ettei lainsäätäjällä ole kyennyt ennakoimaan yhteiskunnallista kehitystä.³⁵

Teleologisessa eli tavoitteellisessa tulkintametodissa tai päämääräsuuntautuneessa argumentaatiotavassa lakia tulkitaan sen tarkoituksen mukaisesti. Teleologinen tulkinta on sallittua rikosoikeudessa, kunhan lain sanamuotoa ei ylitetä.³⁶ Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate rajoittaaakin teleologisen tulkintametodin käyttöä asettamalla tulkinnan rajan lain sanamuotoon.

Tutkielman pääasiallinen tulkintametodi on sanamuodonmukainen lain tulkinta, unohtamatta kuitenkin muita rikosoikeudellisissa tutkimuksissa yleisesti hyväksytyjä tulkintametoodeja ja rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen asettamia rajoja.

1.4 Tutkimuksen rajauksista ja rakenteesta

Tutkielma rajautuu tarkastelemaan pääasiassa vain yrityksen saattohoitoa, jättäen näin muut yrityksissä tapahtuvat bulvaanijärjestelyt tarkastelun ulkopuolelle. Rikostunnusmerkistöjen osalta tutkimuksessa keskitytään vain neljään yrityksen saattohoitotapauksissa useasti esiintyneeseen rikostunnusmerkistöön. Rajaukset on tehty puhtaasti kirjoitusekonomisista syistä. Eri-laisia bulvaanijärjestelyjä voi olla lukemattomasti, jolloin esimerkiksi oikeuskäytännön rajaaminen olisi ollut mahdotonta. Lisäksi yrityksen saattohoitoon on mahdollista liittää lähestulkoon minkä tahansa talousrikoksen tunnusmerkistö, joten tutkimuksessa on keskitytty muutamaankin tarkemmin.

Tutkimuksessa ei myöskään käsitellä muita rikosvastuun edellytyksiä kuin tekijävastuuta ja osallisuusoppia. Rajauksen vuoksi tutkimuksessa ei käsitellä tahallisuuden merkitystä yrityksen saattohoitoon. Yritysten saattohoito tapauksia olisi kyllä ollut mielekästä tarkastella myös tahallisuuden näkökulmasta rikosvastuun toteutumiseksi.

Tutkimuksen aiheen vuoksi tutkimuksessa tarkastellaan tekijävastuuta lähinnä yrityksen saattohoitajalle myyneen yrittäjän ja saattohoitajan näkökulmasta. Tämä rajaus näkyy selvemmin tutkimuksen loppupuolella, jossa on käyty läpi oikeuskäytäntöä. Kuten johdannossa on todettu, talousrikokset ovat usein rakenteeltaan monimutkaisia, useita henkilötahoja sisältäviä ja ajallisesti laajoja oikeustapahtumien ketjuja, joihin liittyy useita rikostunnusmerkistöjä.

³⁵ Hakamies 2012, s. 24 – 25 ja Huovila 2005, s. 64.

³⁶ Ojala 2005, s.224.

Tutkielmassa käsitellyssä oikeustapauksissa on keskitytty tarkastelemaan ja selostamaan tapahtumia ja ratkaisua nimenomaisesti sekä ainoastaan yrittäjän ja saattohoitajan osallisuutta tapahtumiin. Tapauksissa on kuitenkin usein ollut useita syytettyjä erinäisistä rikoksista eikä kaikilla syytetyillä ole ollut suoraa yhteyttä talousrikosvyyhdyssä tapahtuneeseen yrityksen saattohoitojärjestelyyn. Tämän vuoksi muut mahdolliset henkilötahot on jätetty tarkastelun ulkopuolelle.

Tutkimus on jaettu neljään päälukuun. Ensimmäinen pääluku on johdantokappale, jossa on esitelty tutkimuksen tausta, tutkimuskysymys, tutkimuksen metodit, käytetty aineisto sekä tässä kappaleessa vielä tutkimuksen rajaukset.

Toisessa pääluvussa on keskitytty yrityksen saattohoitoon oikeudellisena ilmiönä. Luvun tarkoituksena on avata tarkemmin sitä, mitä yrityksen saattohoidolla tosiasiallisesti tarkoitetaan ja kuinka se tulisi määrittää. Luvussa käydään läpi saattohoitojärjestelyn tunnusmerkkejä, saattohoidossa esiintyviä rooleja sekä sitä, millaisia saattohoitojärjestelyn toteuttamistapoja on mahdollista tunnistaa. Kolmannessa pääluvussa syvennytään tarkemmin rikosoikeuden yleisiin oppeihin eli tekijävastuuseen ja osallisuusoppiin, edustajanvastuuseen sekä siihen miten rikosoikeudellinen vastuu voidaan kohdistaa yhteisössä.

Neljännessä pääluvussa huomio kiinnitetään yrityksen saattohoidossa usein esiintyneisiin rikostunnusmerkistöihin sekä kerättyyn hovioikeusaineistoon. Luvussa tarkastellaan sitä, miten tosiasiallisesti tekijävastuuta ja osallisuusoppia on yrityksen saattohoitojärjestelyissä toteutunut. Viidennessä eli viimeisessä pääluvussa kootaan yhteen tutkimustulokset ja tutkimuksen aikana ilmenneet havainnot sekä analysoidaan tuloksista vedettäviä johtopäätöksiä.

2. Yrityksen saattohoito

2.1 Yleistä

Yrityksen saattohoitojärjestelyt nousevat yleensä uutisten aiheeksi konkurssien yleistyessä yhteiskunnassamme. Yrityksen saattohoidosta on viime vuosina uutisoitu taas enenevässä määrin, kun talouden tilanne on ollut heikompi.³⁷ Kuten jo tutkimuksen johdannossa todettiin, yrityksen saattohoito ei järjestelynä itsessään ole kriminalisoitu, vaikka näin usein uutisoinnin ja viranomaistiedotteiden perusteella voisi ymmärtää.³⁸ Yrityksen saattohoitoon ei aina edes liity talousrikollisuutta. Tässä pääkappaleessa ei keskitytä niinkään haitalliseen yrityksen saattohoitoon eli saattohoitojärjestelyyn, jossa on tehty talousrikoksia.

Suomessa konkurssiuhkaisenkaan yrityksen myynti ei ole lähtökohtaisesti laitonta. Riippuen kuitenkin yrityksen muodosta, on yrityksen vapaata luovutettavuutta voitu rajoittaa lainsäädännön keinoin tai esimerkiksi yrityksen yhtiöjärjestyksessä. Esimerkiksi henkilöyhtiötä sääntelevän lain avoimesta yhtiöstä ja kommandiittiyhtiöstä (389/1988, AKL) 1:4:n mukaisesti yhtiöosuutta ei voida luovuttaa ilman kaikkien yhtiömiesten suostumusta, ja taas osakeyhtiölain (624/2006, OYL) 1:4:n mukaisesti osakkeen luovutettavuutta voidaan rajoittaa yhtiöjärjestyksen määräyksin. Sen sijaan jo konkurssiin asetetun yrityksen myynti ei ole enää yrityksen omistajan vapaasti päätettävissä. Konkurssilain (120/2004, KL) 3:1 rajoittaa velallisen oikeutta määrätä konkurssiin asetetusta omaisuudesta. Näistä muutamasta esimerkistä huolimatta, sopimusvapaus on lainsäädännössämme pääsääntö, joka mahdollistaa yrityksen myynnin riippumatta sen menestyksekkyydestä.³⁹

Ammattimaisia saattohoitopalveluja mainostetaan yrittäjille lupauksin, että saattohoitaja ostaa yrityksen velkoineen ja vastuineen, vapauttaen vastuunalaiset henkilöt yrityksestä heti. Saattohoitajat myös mainostavat usein, että he ostavat minkälaisen yrityksen tahansa ja yrityksen nykyiset omistajat eivät näin menetä kasvojaan tai joudu kokemaan konkurssin aiheuttamaa häpeää itse. Nämä mainoslauseet todennäköisesti kannustavatkin taloudellisiin ongelmiin ajautuneita yrittäjiä turvautumaan saattohoitajien palveluihin. Saattohoitajien lupauksista huolimatta yrityksen kaikki vastuut eivät kuitenkaan yrityksen johdon vaihtamisella siirry saattohoitajalle, vaan yrittäjä on pääasiassa vastuussa niistä toimista, jotka hän on tehnyt yrityksessä

³⁷ Verohallinnon tiedotteen mukaan vuonna 2023 konkurssihakemuksia tehtiin 24,8 % enemmän kuin vuonna 2022, reilut 3 300 kappaletta (Verohallinto 16.4.2024).

³⁸ Ks. esimerkiksi Seura-lehden uutinen aiheesta: ”Näin yrittäjä voi siirtää konkurssikypsän yrityksen bulvaanille ja jättää velkojat pulaan – Seuran saama äänite paljastaa, miten puliveivaus tehdään” (Heinonen 2021),

³⁹ Helsingin HO 14.12.2016 t. 16/152057 totesi ratkaisussaan, että myös ylivelkaisen yrityksen myynti on lähtökohtaisesti sallittua.

toimiessaan. Lisäksi yrittäjä ottaa sen riskin turvautuessaan saattohoitajan palveluihin, ettei saattohoitaja toimikaan kuten on luvannut eli saattohoitaja ei esimerkiksi vaihdakaan itseään yrityksen vastuuhenkilöksi julkisiin rekistereihin. Tällöin on mahdollista, että alkuperäinen omistaja joutuu vastaamaan myös niistä teoista yrityksessä, jotka on tehty sen jälkeen, kun hän on hyvässä uskossa luovuttanut yrityksensä saattohoitajalle.

Konkurssin seuraukset ovat usein yrittäjän näkökulmasta ankarat: konkurssiin asetettu yrittäjä menettää oikeuden määrätä konkurssipesään kuuluvasta omaisuudesta ja omaisuus siirtyy konkurssin alkaessa velkojien määräysvaltaan (KL 1:1 ja 3:1). Velallinen ei myöskään vapaudu konkurssin jälkeenkään niistä veloista, joille konkurssissa ei kerry täyttä suoritusta (KL 1:6). Lisäksi konkurssi vaikuttaa velallisen toimimiskelpoisuuteen. Esimerkiksi konkurssissa oleva ei voi toimia osakeyhtiön tai yhdistyksen hallituksen jäsenenä (OYL 6:10 ja yhdistyslain 503/1989 6:35).⁴⁰ Konkurssivelallisen toimintakelpoisuutta on rajattu myös siten, että konkurssissa oleva ei kelpaa ilmoituksenvaraisen ja luvanvaraisen elinkeinojen harjoittajaksi.⁴¹

Konkurssi vaikuttaa myös konkurssivelallisen luottotietoihin maksuhäiriömerkintänä. Luottotietolain (527/2007) 13 §:n mukaisesti luottorekisteriin merkitään ne tiedot, jotka velallisesta on talletettu konkurssi- ja yrityssaneerausrekisteristä annetussa laissa (137/2004) tarkoitettuun konkurssi- ja yrityssaneerausrekisteriin. Tietoja käytetään luoton myöntämistä ja luoton valvontaa varten (luottotietolaki 19 §). Suomalainen konkurssilainsäädäntö ja -järjestelmä keskittyy lähinnä suojaamaan velkojien ja sivullisten oikeuksia ja intressejä. Vaikka yrittäjän epäonnistumista voidaan pitää luonnollisena osana talous- ja liike-elämää ja kilpailua, yrittäjän epäonnistumisestaan saama huono maine vaikeuttaa yrittämistä tulevaisuudessa.⁴² Edellä mainittujen syiden vuoksi lienee siis ymmärrettävää, miksi osa yrittäjistä haluaa turvautua yrityksen saattohoitojärjestelyyn. Saattohoidon avulla yrittäjällä voi olla mahdollisuus välttyä mainehaitoilta ja raskaalta tuntuvalta konkurssimenettelyltä kannattamattoman yrityksen kanssa.⁴³

Tässä pääluvussa käydään läpi saattohoidon tunnusmerkit sekä yleisimmät ja oikeastaan pakolliset roolit saattohoitojärjestelyissä. Lisäksi luvussa käydään läpi eri toimintamuotoja, joita saattohoitoilmiössä on erotettavissa ja sitä, kuinka ne kytkeytyvät talousrikollisuuteen. Nämä

⁴⁰ On kuitenkin huomioitava, että ainoastaan *henkilökohtainen konkurssi* estää toimimisen hallituksen jäsenenä konkurssimenettelyn aikana. Konkurssi olevan tai sellaisen tehneen yhtiön hallintoelimessä toimiminen ei estä henkilöä toimimasta toisen yhtiön hallituksessa. Ks. *Sillanpää – Vahtera – Koski 2024*.

⁴¹ HE 26/2003 vp, s.69.

⁴² HE 241/2006 vp, s.5.

⁴³ Tutkimusotteen ollessa kuitenkin talousrikosoikeudellinen, ei tutkimuksessa mennä syvemälle yrittäjien mahdollisiin motiiveihin turvautua yrityksen saattohoitojärjestelyihin.

toimintamuodot avaavat myös tarkemmin sitä, miten ja miksi yrityksen saattohoitoon niin usein katsotaan kytkeytyvän talousrikollisuutta.

2.2 Yrityksen saattohoidon tunnusmerkit

Yrityksen saattohoito on yksi bulvaanijärjestelyn muoto, josta voidaan havaita sille ominaiset piirteet. Saattohoitojärjestelyn yleisenä tarkoituksena voidaan pitää yritystä peittää tai hämärtää yrityksen todellisessa vastuuasemassa olevat tai olleet henkilöt ja näin etäännyttää yrityksen heidän yhteyttään yritykseen. Yrityksen saattohoidolle ei ole lainsäädännössä tai muutenkaan annettu yksiselitteistä määritelmää, mutta saattohoidon kuvaukset ovat jossain määrin yhtenäisiä ja niissä on havaittavissa yhteisiä piirteitä lähteestä riippumatta. Oikeuskirjallisuudessa ja viranomaislähteissä yrityksen saattohoitoa on kuvattu ja määritelty esimerkiksi seuraavasti:

”Yritysten saattohoito on yksi ilmentymä harmaasta taloudesta. Saattohoitajalla tarkoitetaan henkilöä, joka ostaa nimellisellä summalla velkaisen yhtiön ja alkaa johtaa yhtiötä. Samalla luvataan aikaisemmalle omistajalle, että tämä pääsee tällä tavoin irti aikaisemmista veloistaan.”⁴⁴

”Saattohoidossa on kysymys tilanteesta, jossa yhtiön liiketoimintaa harjoittaneet vastuuhenkilöt ainoastaan muodollisesti myyvät yhtiön taloudellisessa kriisitilanteessa saattohoitajina toimiville henkilöille. Samalla yhtiön hallitus ja muut vastuuhenkilöt vaihtuvat, vaikka yhtiön omaisuus jää tosiasiallisesti aikaisempien vastuuhenkilöiden määräysvaltaan ja hallintaan.”⁴⁵

”Saattohoidolla tarkoitetaan järjestelyä, jossa yhtiön taloudellisessa kriisitilanteessa ennen konkurssiin asettamista yhtiön vastuuhenkilöksi tulee ulkopuolinen henkilö (saattohoitaja), jolle myös yhtiön osakekannan omistus siirretään korvausta vastaan. Tyypillisesti saattohoitajan odotetaan peittävän edellisten omistajien tekemät rikokset esimerkiksi hävittämällä yhtiön kirjanpito. Saattohoitotilanteessa todellinen vastuuhenkilö ja saattohoitaja tietävät, että yhtiöllä ei ole edellytyksiä jatkaa kannattavaa liiketoimintaa, ja ajavat yhtiön toiminnan tarkoituksellisesti alas pyrkien turvaamaan omat intressinsä.”⁴⁶

Puhuttaessa yrityksen saattohoidosta liitetään siihen etenkin viranomaisten puolesta usein edellä esitetysti talousrikollisuus ja harmaa talous. Yrityksen saattohoito on kuitenkin lähtökohtaisesti laillista toimintaa Suomessa. Talousrikollisuus tai harmaa talous voi kytkeytyä yrityksen saattohoitoon, mutta ne eivät ole määrittäviä tekijöitä, kun pyritään selvittämään, onko jonkin järjestelyn katsottava olevan yrityksen saattohoitoa vai ei. Määriteltäessä yrityksen saattohoitoa tai sen tunnusmerkkejä, ei talousrikollisuus tai harmaa talous siten ole yksi näistä tunnusmerkistön osatekijöistä.

⁴⁴ Hirvonen – Määttä 2018, s. 42.

⁴⁵ Kukkonen 2018, s.300.

⁴⁶ Konkurssiain neuvottelukunta 2021, s. 7

Edellä esitettyjen oikeustieteellisten ja viranomaisten kuvausten perusteella yrityksen saattohoidon voidaan joka tapauksessa tiivistäen tarkoittavan järjestelyä, jossa taloudellisissa vaikeuksissa oleva yritys myydään nimellisestä hinnasta yrityksen ulkopuoliselle henkilölle, joka korvausta vastaan ottaa vastuun yrityksestä ja, joka ajaa yrityksen toiminnan alas. Seuraavaksi tutkielmassa käydään läpi näitä tunnusmerkkejä.

2.2.1 Taloudelliset vaikeudet ja maksukyvyttömyys

Taloudellisilla vaikeuksilla tarkoitetaan lainsäädännössä ja oikeuskäytännössä maksukyvyttömyyttä tai sen uhkaa.⁴⁷ KL 2:1.2:n mukaan: ”[m]aksukyvyttömyydellä tarkoitetaan -- sitä, että velallinen on muuten kuin tilapäisesti kykenemätön maksamaan velkojaan niiden erääntyessä.”⁴⁸ Maksukyvyttömyys tarkoittaa, ettei maksuvelvollisella velallisella ole käytettävissä varoja velkojen maksuun eikä mahdollisuutta saada luottoa sitä varten. Velallisen maksukyvyttömyys voi olla tahatonta tai velallinen voi olla myös puhtaasti maksuhaluton eli maksukykyinen velallinen kieltäytyy maksamasta velkojaan. Lainsäädännöllisesti maksukyvyttömyyden ja maksuhaluttomuuden välille ei ole tehty juurikaan eroa. Maksukyvyttömyyden (tai haluttomuuden) seurauksena velallista kohtaa usein ensimmäisenä maksun viivästysseuraamukset eli viivästyskoron maksu hänen laiminlyödessään velan maksamisen ajallaan. Velallisen ollessa kykenemätön maksaman velkojaan ajallaan, velkojalla on lakisääteinen oikeus saada julkiselta vallalta apua aloittaakseen niin sanotun maksukyvyttömyys- eli insolvenssimenettelyn. Insolvenssimenettelyin pyritään toteuttamaan viime kädessä velallisen velkavastuu.⁴⁹

Velallisyriyten kohdalla tarkoituksenmukaisimmat maksukyvyttömyysmenettelyt ovat konkurssi ja yrityksen velkasaneeraus. Nämä maksukyvyttömyysmenettelyt eroavat toisistaan menettelytavoiltaan sekä tavoitteiltaan. Molemmissa on kuitenkin kyse velkojajohteisesta menettelystä. Yrityksen velkasaneerauksen, niin kutsutun yrityssaneerauksen tavoite on *rehabilitaatio* eli velallisen taloudellisen tilanteen tervehdyttäminen. Menettelyssä on tavallista, että taloudellisen toimintakyvyn palauttamiseksi velkoja usein sovitellaan osana menettelyä. Konkurssimenettelyn tavoite on likvidoida yrityksen varallisuus velkojien jako-osuuksien saamisen maksimoimiseksi. Toisin kuin yrityssaneeraus, joka on tarkoitettu maksujärjestelymenetelmäksi

⁴⁷ Ks. HE 53/2002 vp, s. 9, jossa lainsäätäjät toteaa, että termejä maksukyvyttömyys, taloudelliset vaikeudet ja taloudellinen kriisitila on käytetty toistensa synonyymeina niin lainsäädännössä kuin oikeuskäytännössäkin.

⁴⁸ Myös rikoslain esitöissä on katsottu maksukyvyttömyyden tarkoittavan vastaavaa: ”[m]aksukyvyttömyydellä tarkoitetaan tilannetta, jossa velallinen ei pysty täyttämään erääntyneitä velvoitteitaan kohtuullisessa ajassa.” HE 66/1988 vp, s. 162.

⁴⁹ *Koulu – Lindfors* 2021, s. 27 – 29.

elinkelpoisille yrityksille, on konkurssimenettely tarkoitettu yrityksen toiminnan lopettamiseksi eikä siihen sisälly samanlaista liiketoiminnan jatkamisen tavoitetta.⁵⁰

Yrityssaneeraukseen pääsemiseksi velalliselle on asetettu myös tiukemmat edellytykset kuin konkurssin aloittamisessa. Laissa yrityksen saneerauksesta (47/1993, YSL) todetaan, ettei perusmuotoista saneerausmenettelyä voida aloittaa, jos on todennäköistä, ettei velallisen maksukyvyttömyyttä voida saneerausohjelman avulla poistaa tai maksukyvyttömyyden uusiutumista ei voida torjua kuin lyhytaikaisesti (YSL 7:1:n 1 kohta). Lainsäätäjällä on katsonut, että tällöin velallisen maksukyvyttömyys on sen laatuista, että konkurssi on tilanteessa oikeampi vaihtoehto.⁵¹

Yrittäjällä ei siten ole aina vaihtoehtoa valita näiden kahden insolvenssimenettelyn väliltä, riippuen yrityksen maksukyvyttömyyden tasosta ja siitä onko yritys mahdollista tervehdyttää yrityssaneerauksen keinoin. Tietenkin on myös huomioitava se mahdollisuus, ettei yrittäjällä edes ole halua tervehdyttää yritystään yrityssaneerauksen keinoin.⁵² Tällöin vaihtoehdoksi jää lähinnä yrityksen ajautuminen konkurssiin, jonka seurauksien tai vastuiden kantamisen välttämistä voidaan pitää yhtenä yrityksen saattohoidon tavoitteena yrittäjän näkökulmasta.

Jotta yrityksen saattohoidossa voidaan saavuttaa sillä haetut tavoitteet ja hyödyt, on yritys myytävä oikeaan aikaan eteenpäin saattohoitajalle. Konkurssilain 3:1:n mukaisesti velallinen menettää konkurssin alettua oikeuden määrätä konkurssipesään kuuluvasta omaisuudesta. Määräysvallan menetys koskee kaikkea konkurssipesään kuuluvaa omaisuutta ja kaikenlaisia määräystoimia eikä velallinen voi konkurssin alettua enää luovuttaa, käyttää tai hallita omaisuuttaan.⁵³ Tuomioistuin päättää konkurssiin asettamisesta velkojan tai velallisen hakemuksesta (KL 1:1). Konkurssi ja sen vaikutukset kuitenkin alkavat vasta, kun velallinen asetetaan tuomioistuimen päätöksellä konkurssiin (KL 1:4) eikä konkurssihakemuksen hakemuspäivällä ole siten vielä velallisen omaisuuden määräysvallan kannalta merkitystä.⁵⁴

Taloudellisilla vaikeuksilla yrityksen saattohoidossa voidaan katsoa tarkoitettavan samaa kuin insolvenssioikeudellisella maksukyvyttömyyden määritelmällä eli sitä, että yritys on katsottava maksukyvyttömäksi, kun maksukyvyttömyys ei ole lyhytaikaista ja yritystä ei ole mahdollista – tai yrittäjällä ei ole halua – yrityssaneerauksen avulla yrittää tervehdyttää yrityksen

⁵⁰ *Könkkölä–Linna* 2020, s. 4; *Koulu – Lindfors* 2021, s. 66 – 67, 70.

⁵¹ HE 182/1992 vp, s. 67.

⁵² Maksukyvyttömyys on voitu myös aiheuttaa tietoisesti itse esimerkiksi hävittämällä omaisuutta. Tällöin kyse on rikoslain mukaisesta velallisen epärehellisydestä (RL 39:1 §), johon palataan tarkemmin luvussa 4.4.

⁵³ HE 26/2003 vp, s. 46.

⁵⁴ HE 26/2003 vp, s. 35.

maksukykyä pitkäaikaisesti. Yrityksen saattohoitojärjestelyissä voitaneen todeta, että viitatessa talousvaikeuksissa tai taloudellisessa kriisissä olevaan yritykseen tarkoitetaan tällä nimenomaisesti *konkurssiuhkaista* yritystä, joka halutaan luovuttaa saattohoitajalle ennen kuin tuomioistuimien asettaa yrityksen konkurssiin ja siten ennen konkurssin oikeudellisten seuraamusten alkamista.

On kuitenkin syytä huomioida, että kaikki saattohoitajalle myydyt yritykset eivät välttämättä päädy konkurssiin, jos kukaan velkojista tai saattohoitaja itse ei hae saattohoitoyritystä konkurssiin. Konkurssimenettely itsessään ei ole yrityksen saattohoidon tunnusmerkistötekijä vaan yritys voi myös jäädä vain niin sanotusti roikkumaan saattohoitajan nimiin.

2.2.2 Yritysmuodon merkityksestä ja vastuiden siirrettävyydestä

Yritysmuodolla on merkitystä yrityksen saattohoidon mahdollistamisessa. Saattohoitojärjestelyn tavoitteina voidaan katsoa olevan ainakin yrittäjän tavoite välttyä pitkältä konkurssimenettelyltä ja konkurssimenettelyn oikeudellisilta seuraamuksilta sekä konkurssin aiheuttamalta mahdolliselta mainehaitalta. Yrityksen saattohoidon tavoitteena voidaan pitää lisäksi sitä, että yrittäjän yhteys yritykseen saadaan etäännytettyä ja hämärrettyä, jotta konkurssiin joutunutta yritystä ei yhdistettäisi jatkossa yrityksensä myyneeseen yrittäjään. Lisäksi saattohoitojärjestelyn tavoitteet voivat vaihdella merkittävästi silloin, kun järjestelyllä yritetään joko toteuttaa tai piilottaa yrityksessä jo tehtyjä talousrikoksia.

Yrityksen vastuiden ja velkojen olisi tästä näkökulmasta katsottuna hyvä olla mahdollisimman helposti *siirrettävissä* yrityskaupoin yrittäjältä saattohoitajalle sekä yrityksen vastuunalaisten henkilöiden vaihdettavissa kaupparekisteriin, jotta yrityksen saattohoidolta toivotut seuraukset olisivat toteutettavissa. Yritysmuotoja on kuitenkin erilaisia, joihin sovelletaan toisistaan erilaisia oikeusnormeja. Nämä normit määrittävät osaltaan sitä mistä toimista, vastuista ja veloista yrittäjä vastaa yrityskaupan jälkeenkkin, riippumatta siitä mitä yrityskaupan osapuolet keskenään sopivat. Suomen yleisimpiä yritysmuotoja ovat yksityiset elinkeinoharjoittajat, henkilöyhtiöt, osuuskunnat ja osakeyhtiöt.

Yritystoimintaa⁵⁵ voidaan harjoittaa joko yksityisenä elinkeinoharjoittajana tai yhtiömuodossa. Yrityksen vastuiden ja velkojen siirtäminen sekä yrityksen luovutus saattohoitajalle

⁵⁵ Yritystoimintaa tai yritystä ei ole tarkkaan lainsäädännössä määritelty, mutta yleisesti niitä voidaan pitää ammattimaisen taloudellisena toimintana. Yritystoiminnan ja elinkeinotoiminnan käsitteiden määrittelystä tarkemmin *Mäkinen ym.* 2006, s. 18-20 ja *Villa* 2023, s. 27-44.

tehdään saattohoitotoiminnassa yrityskaupalla, jossa myydään yrityksen koko omistus ja jäljellä oleva liiketoiminta.

Yksityisellä elinkeinonharjoittajalla tarkoitetaan luonnollista henkilöä, joka harjoittaa elinkeinotoimintaa ammattimaisesti. Ammattimaisuudella tarkoitetaan, ettei toiminta ole satunnaista ja luonnollisen henkilön on tarkoitus harjoittaa jatkuvaa ja suunnitelmallista elinkeinotoimintaa. Toimintaa pidetään satunnaisena silloin kun se on kertaluontoista tai harvoin toistuvaa.⁵⁶ Yksityinen elinkeinonharjoittaja tekee kaikki sitoumuksensa ja sopimuksensa omissa nimissään eli omalla riskillään. Toisin sanoen, yksityinen elinkeinonharjoittaja vastaa tekemistään sitoumuksistaan henkilökohtaisesti kaikella omaisuudellaan eikä harjoitettu liiketoiminta (yritys) ole elinkeinonharjoittajasta erillinen juridinen oikeushenkilö.⁵⁷

Yksityisen elinkeinonharjoittajan kokonaisvaltaista velkavastuuta ei voida päättää edes niin sanotulla yrityksen yhtiöittämisellä. Yrityksen yhtiöittämisellä tarkoitetaan yritysmuodon muutosta eli tässä tapauksessa esimerkiksi yksityisen elinkeinonharjoittajan yrityksen muuttamista osakeyhtiöksi. Yksityisen elinkeinonharjoittajan kohdalla yritystoiminnan yhtiöittämistä ei pidetä yritysmuodon muutoksena vaan juridisesti kyse on täysin uuden yhtiön perustamisesta.⁵⁸ Yritysmuodon muuttamisen jälkeenkin yksityinen elinkeinonharjoittaja vastaa henkilökohtaisella omaisuudellaan niistä toimista, jotka hän on tehnyt ennen yrityksen liiketoiminnan yhtiöittämistä. Vaikka yrityksen liiketoiminta myytäisiin yhtiöittämisen jälkeen kaikkine varoineen ja velkoineen uuteen yhtiöön, joka ottaisi ne vastattavakseen, ei yksityinen elinkeinonharjoittaja vapaudu henkilökohtaisesti vastaamasta veloistaan, ellei velkoja vapauta häntä tästä velkavastuusta.⁵⁹

Kun yksityisessä elinkeinonharjoituksessa yritys ja yrittäjä ovat toisistaan erottamaton taloudellinen kokonaisuus eikä ilman velkojan suostumusta yksityisessä elinkeinotoiminnassa muodostunutta velkaa ja muita vastuita ole mahdollista siirtää muille henkilöille näistä vastuista vapauttaen, ei yksityisen elinkeinonharjoittajan yrityksen voida katsoa soveltuvan yrityksen saattohoitojärjestelyyn, ainakaan saavuttaen yrityksen saattohoidolle asetettuja tavoitteita. Yrityksen saattohoitojärjestelyin ei ole mahdollista tällaisessa tapauksessa vapauttaa yrittäjää vastuistaan tai veloistaan.

⁵⁶ HE 244/2022 vp., s.155.

⁵⁷ *Villa* 2023, s. 47-49

⁵⁸ Ks. *Immonen* 2022, s. 562.

⁵⁹ *Immonen* 2022, s. 562 – 565.

Henkilöyhtiöissä eli avoimessa ja kommandiittiyhtiössä on hieman samanlainen vastuunjako yrittäjän ja yrityksen välillä kuin yksityisen elinkeinonharjoittajan yritystoiminnassa. AKL:n mukaisesti avoimen yhtiön yhtiömiehet vastaavat yhtiön velvoitteista niiden täyteen määrään niin kuin omasta velastaan.

Henkilöyhtiössä on oltava kaksi tai useampi yhtiömies (AKL 1:1). Kommandiittiyhtiössä joidenkin yhtiömiesten – ei kuitenkaan kaikkien – osalta vastuuta voidaan rajoittaa yhtiösopimuksen osoittaman omaisuuspanoksen määrään (AKL 1:1). Tällaista kommandiittiyhtiön yhtiömiestä kutsutaan äänettömäksi yhtiömieheksi. Vastuuta ei voida rajoittaa muulla kuin AKL1:1:ssä mainitulla tavalla. Jos henkilöyhtiön yhtiömiehet sopivat esimerkiksi, että yhtiömies vastaa vain pääluvun mukaisesta osasta yhtiön velkoja, ei tällainen sopimus ole pätevä suhteessa yhtiön velkojaan.⁶⁰ Tällainen sopimus voi tosin olla pätevä yhtiömiesten keskinäisessä suhteessa.⁶¹

Vastuunalaisten yhtiömiesten henkilökohtainen vastuu yhtiön velvoitteista on tunnusomainen piirre henkilöyhtiöille. Velkavastuu vastuunalaisilla yhtiömiehillä on henkilökohtaista, rajattonta, ensisijaista ja solidaarista. Velkavastuun henkilökohtaisuudella tarkoitetaan sitä, että yhtiömies vastaa kaikella omaisuudellaan yhtiön veloista. Vastuun rajattomuus tarkoittaa, ettei velkavastuu rajaudu tiettyyn määräsommaan tai vain tietynlaisiin velkoihin. Velkavastuun ensisijaisuus tarkoittaa, ettei velkojan tarvitse ensiksi kääntyä yhtiön puoleen ennen kuin hän voi vaatia maksua suoraan yhtiömieheltä. Solidaarisella velkavastuulla tarkoitetaan, että jokainen yhtiömies vastaa omasta, että toisen yhtiömiehen puolesta koko yhtiön omaisuudesta.⁶²

Johtuen henkilöyhtiöiden laajasta velkavastuusta ja henkilöyhtiöiden luottamukseen perustuvasta luonteesta, ei yhtiöosuuden luovutusta ole mahdollista tehdä ilman kaikkien yhtiömiesten suostumusta luovutukseen (AKL 1:4.3) ja yhtiöosuuden luovutus kolmannelle on siten mahdollista vain rajoitetusti. Tämä rajoitus koskee myös äänetöntä yhtiömiestä. Suostumuksen puute voi johtaa luovutuksen pätemättömyyteen eikä yhtiöosuuden luovuttaminen ilman toisten yhtiömiesten hyväksymistä vapauta yhtiömiestä velvollisuuksistaan.⁶³ Henkilöyhtiön myyminen edellyttää siten suostumusta kaikilta yhtiömiehiltä.

Yhtiömiehen velkavastuu alkaa yhtiömiehen liittyessä yhtiöön ja ulottuu myös niihin velkoihin, jotka ovat syntyneet ennen hänen tuloaan yhtiömieheksi. Yhtiömiehen velkavastuu jatkuu

⁶⁰ HE 6/1987 vp., s.17.

⁶¹ *Wilhelmsson – Jääskinen* 2001, s.208.

⁶² *Wilhelmsson – Jääskinen* 2001, s.206-207.

⁶³ *Villa* 2023, s. 117 – 118.

osittain myös hänen eroamisen jälkeen; hän on vastuussa eroamisensa jälkeen syntyneistä velvoitteista, jollei velkoja ole tiennyt yhtiömiehen erosta ennen velvoitteen syntymistä.⁶⁴ Yhtiömies ei ole vastuussa velvoitteista, jotka ovat syntyneet sen jälkeen, kun hänen eronsa yhtiöstä on merkitty kaupparekisteriin ja kuulutettu (AKL 4:1 §). Yhtiömies on velkavastuussa tosin niistä veroista ja julkisoikeuden maksuista, jotka ovat kertyneet sen tilikauden aikana, jonka kuluessa yhtiömies on eronnut.⁶⁵

Ainoastaan kommandiittiyhtiön äänettömällä yhtiömiehellä on rajoitettu velkavastuu. Vastuunalaisten yhtiömiesten velkavastuuta ei ole mahdollista täysin rajata edes yhtiösopimusmuutoksien tai yhtiömuodon muutoksien. Vastuunalaisen yhtiömiehen ryhtyessä äänettömäksi yhtiömieheksi vastaa hän edelleen velvoitteista, jotka ovat syntyneet ennen kuin vastuunrajoituksen merkintä kaupparekisteriin on kuulutettu. Muutoksen jälkeen hän vastaa vain sellaisista veloista ja vastuista sellaista velkojaa kohtaan, joka ei ole tiennyt muutoksesta (AKL 8:1.2). Myöskään henkilöyhtiön muuttaminen osakeyhtiöksi ei vapauta vastuunalaisia yhtiömiehiä yhtiön veloista, jotka ovat syntyneet ennen yhtiömuodon muutosta, ellei velkoja ole antanut siihen suostumustaan (AKL 8:5). Ainoastaan kommandiittiyhtiön äänettömän yhtiömiehen vastuu muuttuu osakeyhtiön osakkaan vastuuksi sillä hetkellä, kun kommandiittiyhtiö on muuttunut osakeyhtiöksi.⁶⁶

Velkojan suostumuksen lisäksi velkojan passiivisuus voi vapauttaa vastuunalaiset yhtiömiehet velkavastuusta, kun yhtiö muutetaan osakeyhtiöksi. AKL 8:5.2:n mukaan, jollei velkoja kolmen kuukauden kuluttua siitä, kun hän on saanut ilmoituksen yhtiön osakeyhtiöksi muuttumisesta, ole ilmoittanut yhtiölle vastustavansa velkavastuusta vapautumista, katsotaan hänen vapauttaneen yhtiömiehet henkilökohtaisesta velkavastuusta. Ilmoitus velkojalle voidaan tehdä, kun yhtiömuodon muutos on merkitty kaupparekisteriin. Ilmoitus on tehtävä todistettavasti.⁶⁷

Henkilöyhtiöiden vastuunalaiset yhtiömiehet eivät edellä todetusti pääse kovin helposti eroon henkilökohtaisista vastuistaan. Henkilöyhtiöiden yritysmuotoa ei edellä mainituin perustein voi siten pitää otollisena yritysmuotona saattohoitojärjestelylle.

Kaikkien henkilöyhtiön yhtiömiesten suostumuksella yhtiö on kuitenkin mahdollista myydä saattohoitajalle, joka voi ottaa hoitaakseen yrityksen konkurssimenettelyn. Tämä yrityskauppa ei vapauta vastuunalaisia yhtiömiehiä niistä vastuista ja veloista, jotka ovat muodostuneet

⁶⁴ *Villa* 2023, s. 118.

⁶⁵ *Villa* 2023, s. 172.

⁶⁶ HE 6/1987 vp, s. 62.

⁶⁷ HE 6/1987 vp, s. 62.

ennen yrityskauppaa. Yrityksen saattohoitoa mainostetaan kuitenkin myös henkilöyhtiöille ja kauppakirjaan on merkitty, että ostaja antaa vastuuvapautuksen vanhoille yhtiömiehille. Tällainen vastuuvapautuslauseke yrityksen kauppakirjassa ei tosiasiallisesti vapauta vastuunalaisia yhtiömiehiä veloista ja vastuista, jotka ovat muodostuneet ennen yrityskauppaa. Vastuuvapautus vaatisi edellä todetusti suostumuksen yhtiön velkojilta. Näin ollen henkilöyhtiön saattohoidossa ei ole mahdollista saavuttaa niitä kaikkia tavoitteita, jotka yrittäjä oletettavasti haluaisi järjestyksessä saavutettavan.

Osakeyhtiön ja yrittäjän väliset vastuut on jaoteltu eri tavoin kuin henkilöyhtiöissä. Osakeyhtiön yhtenä keskeisimmistä tunnusmerkeistä pidetään osakkeenomistajien rajoitettua vastuuta yhtiön veloista. OYL:n 1:2:n mukaisesti ”[o]sakeyhtiö on osakkeenomistajistaan erillinen oikeushenkilö, joka syntyy rekisteröimisellä. Osakkeenomistajat eivät vastaa henkilökohtaisesti yhtiön velvoitteista.” Yksinkertaisesti kyse on siitä, ettei osakkeenomistajien henkilökohtaisia velkoja voida periä osakeyhtiöltä eikä osakeyhtiön velkoja voida periä osakkeenomistajilta. Kyse on osakeyhtiön osakkeenomistajistaan täysin eriytetystä oikeushenkilöllisyydestä.⁶⁸ Vuoden 1978 osakeyhtiölain (734/1978, VOYL) esitöiden mukaan osakkeenomistajia ei ole mahdollista pakottaa enemmistöpäätöksin tai yhtiöjärjestykseen otetulla määräyksellä velkavastuuseen osakeyhtiön veloista.⁶⁹ Tätä osakkeenomistajan vastuunrajoitusta voidaan pitää osakeyhtiön merkittävimpänä erona henkilöyhtiöihin tai yksityisen elinkeinonharjoittajan yritystoimintaan.⁷⁰

Osakeyhtiön osakkeet ovat vapaasti luovutettavissa, ellei yhtiöjärjestyksessä ole määrätty toisin (OYL 1:4) eikä osakkeenomistaja tarvitse siten lähtökohtaisesti lupaa muilta osakkeenomistajilta omien osakkeidensa luovuttamiseksi. Suomessa osakeyhtiöt ovat joko yksityisiä osakeyhtiöitä tai julkisia osakeyhtiöitä.⁷¹ Osakeyhtiömuoto on mahdollista toteuttaa myös niin kutsuttuna yhden miehen yhtiönä, jolloin yksi ihminen omistaa koko yhtiön osakekannan. Vastaavasti isoissa osakeyhtiöissä osakkeenomistajia voi olla satoja.

Näistä lähtökohdista tarkastellen osakeyhtiö on otollinen yritysmuoto yrityksen saattohoitojärjestelyn näkökulmasta. Osakkeenomistajat eivät lähtökohtaisestikaan ole henkilökohtaisessa vastuussa yrityksen veloista eikä velkojat näin ollen voi vaatia osakeyhtiön velkojen maksua

⁶⁸ HE 109/2005 vp, s.38

⁶⁹ HE 27/1977 vp, s. 18.

⁷⁰ Oikeuskäytännössä on tosin poikkeuksellisissa tilanteissa sivuutettu osakeyhtiön erillisuus osakkeenomistajasta. Tällöin puhutaan vastuun samastuksesta, jolla tarkoitetaan sitä, että osakkeenomistaja on asetettu vastuuseen osakeyhtiön velvoitteesta. Ks. osakeyhtiön vastuun samastuksesta esim. KKO 2015:17 ja KKO 2018:20.

⁷¹ Lisäksi julkinen osakeyhtiö voi olla myös niin sanottu pörssiyhtiö, jos sen osake on kaupankäynnistä rahoitusvälineillä annettussa laissa (1070/2017) tarkoitettulla säännellyllä markkinalla kaupankäynnin kohteena.

suoraan osakkeenomistajilta. Yrityksen myyminen saattohoitajalle ja vastuunalaisten henkilöiden vaihtaminen kaupparekisteriin on siten suhteellisen yksinkertaista, ainakin kun kyseessä on yhden henkilön osakeyhtiö tai kaikki osakkeenomistajat ovat yhtä mieltä yhtiön saattohoitojärjestelyn kannattavuudesta. Lienee kuitenkin jossain määrin epätodennäköistä, että suuren omistuspohjan osakeyhtiöissä kaikki osakkeenomistajat olisivat halukkaita myymään osakeomistuksensa saattohoitajalle saattohoitojärjestelyn mahdollistamiseksi. Mahdotonta sekään ei tietysti ole. Sanotusta huolimatta osakeyhtiömuotoa voidaan pitää ihanteellisena yritysmuotona saattohoitojärjestelyjen toteuttamisessa.

Osuuskuntia säätelee osuuskuntalaki (421/2013, OKL), joka seuraa hyvin pitkälle vuoden 2006 osakeyhtiölain sisältöä, sanamuotoja ja mekanismeja silloin, kun osuuskuntamuodosta ei muuta johdu tai nimenomaisesti toisin ei ole säädetty.⁷² Myös osuuskunta on jäsenistään erillinen oikeushenkilö eikä sen jäsenet tai muut osuuskunnan ja osakkeiden omistajat vastaa osuuskunnan velvoitteista henkilökohtaisesti (OKL 1:2). Osuuskunnan osake voidaan vapaasti luovuttaa, ellei osuuskunnan säännöissä ole määrätty toisin. Sen sijaan osuuskunnan jäsenyyttä ei voi vapaasti luovuttaa toiselle, ellei osuuskunnan säännöissä ole määrätty toisin (OKL 1:4). Osuuskunta on oikeudelliselta ja taloudelliselta luonteeltaan lähinnä kuitenkin yhdistys, joka perustuu jäsenyyteen, eikä sen oletusarvoinen lähtökohta ole voiton tuottaminen vaan taloudellisen toiminnan harjoittaminen osuuskunnan jäsenten taloudenpidon tai elinkeinon tukemiseksi, mutta osuuskunnan säännöissä voidaan määrätä myös toisin (OKL 1:5). Osuuskunta voi toimia myös yhden henkilön osuuskuntana, jolloin osuuskunnalla on vain yksi jäsen.⁷³

Osuuskunta sopii lähtökohtaisesti, samalla tavalla kuin osakeyhtiö suhteellisen hyvin saattohoidossa käytettäväksi yritysmuodoksi silloin, kun kyseessä on enimmillään muutamien jäsenten osuuskunta. Samalla tavalla kuin osakeyhtiöissä, ei liene todennäköistä, että todella suuret osuuskunnat saavuttaisivat yksimielisyyden koko osuuskunnan luovuttamisesta saattohoitajalle.

Yhteenvetona voidaan todeta, että parhaiten yritysmuodoista yrityksen saattohoitoon soveltuvat osakeyhtiöt ja osuuskunnat niiden osakkeenomistajista ja jäsenistään erillisen oikeushenkilöllisyyden vuoksi. Yksityisen elinkeinoharjoittajan harjoittama yritystoiminta on lähes vasta-kohta osuuskuntien ja osakeyhtiöiden erilliselle oikeushenkilöllisyydelle ja rajoitetulle vastuulle. Yksityisen elinkeinoharjoittajan yritystoiminta on sidottu sitä harjoittavaan

⁷² HE 185/2012 vp., s.1.

⁷³ Mähönen – Villa 2021, s. 11-20.

luonnolliseen henkilöön, eikä yritysmuotoa voida tosiasiaassa luovuttaa kokonaisuudessa ulkopuoliselle. Tällainen yritysmuoto ei siten ole lainkaan mahdollinen yrityksen saattohoidossa.

Henkilöyhtiöissä yhtiö muodostaa kyllä itsenäisen oikeushenkilöllisyyden, joka voi tehdä oikeustoimia omissa nimissään, mutta sen vastuunalaisten yhtiömiesten vastuuta yhtiön velvoitteista ei ole rajattu. Vastuunalaiset yhtiömiehet vastaavat yhtiön velvoitteista koko henkilökohdaiselle omaisuudellaan. Vastuunalaisten yhtiömiesten velkavastuu ei rajaudu myöskään yhtiöosuuden luovutukseen vaan yhtiömiehet vastaavat niistä velvoitteista, joihin on sitouduttu ennen heidän eroaan. Tätä ankaraa vastuuta ei voida myöskään rajata yhtiömiesten välisin vastuuvapauslausekkein. Tästä syystä myöskään henkilöyhtiötä ei voida pitää ideaalina yritysmuotona yrityksen saattohoidossa. Tästä huolimatta tietävästi ainakin osa ammattimaisesti saattohoitopalveluja harjoittavista toimijoista markkinoi myös henkilöyhtiöille saattohoitoa mahdollisuutena päästä eroon konkurssiuhkaisesta yhtiöstä.

Osakeyhtiöiden ja osuuskuntienkin osalta kuitenkin oletettavaa on, että kyseessä ovat yhtiöt, joissa on pienehkö määrä omistajia tai jäseniä. On kuitenkin huomattava, että osuuskuntia oli 3.1.2024 rekisteröity kaupparekisteriin yhteensä 3 320 kappaletta ja osakeyhtiöitä 288 211 kappaletta. Osuuskunta ei siten tilastollisesti ole kovin suosittu yhteisömuoto yritystoiminnalle, joten myös niiden myyminen saattohoitajalle lienee suhteellisen marginaalista. Tästä johtuen tutkimuksessa keskitytäänkin tarkastelemaan yrityksen saattohoitoa pääasiassa osakeyhtiömuotoisten yritysten kautta, ellei tutkimuksessa toisin mainita.

2.2.3 Kaupparekisteriin merkittävät muutokset

Oleellisena osana yrityksen saattohoitojärjestelyä on yrityskauppojen jälkeen yrityksestä vastuussa olevien henkilöiden vaihtaminen kaupparekisteriin. Kaikki kohdassa 2.2.2 läpi käydyt yleisimmät yhtiömuotoiset yritykset ovat ilmoitusvelvollisia kaupparekisterilain (564/2023, KaupparekL) 1:1:n mukaisesti.

Kaupparekisteriin on merkittävä ilmoitusvelvollisen toiminimi, kotipaikka, toimiala tai tarkoitus sekä elinkeinotoimintaa harjoittavan luonnollisen henkilön ja tarvittaessa prokuristin henkilötiedot. Muiden ilmoitusvelvollisten kuin yksityisen elinkeinonharjoittajan on lisäksi merkittävä kaupparekisteriin soveltuvien osin muun muassa yrityksen lakisääteiset toimielimet ja niiden jäsenten, tilintarkastajan, toimitusjohtajan, yhtiömiehen tai muussa vastaavassa asemassa toimivan henkilön sekä edustamiseen oikeutettujen henkilöiden asema ja henkilötiedot (KaupparekL 1:4). Valtioneuvoston asetuksella (641/2023) on säädetty vielä

yksityiskohtaisemmin kunkin ilmoitusvelvollisen osalta kaupparekisteriin merkittävistä tiedoista (KaupparekL 1:4.3). Kaupparekisteriin merkityillä tiedoilla luodaan julkisuusvaikutusta. Se tieto, mikä on merkitty kaupparekisteriin ja kuulutettu, katsotaan tulleen kolmannen tietoon (KaupparekL 9 §). Tällöin ulkopuolinen voi lähtökohtaisesti luottaa siihen, että yrityksen vastuuhenkilöiksi merkityt henkilöt myös tosiasiallisesti ovat yrityksen vastuuhenkilöitä.

Usein saattohoitojärjestelyissä vastuuhenkilöiden lisäksi myös yrityksen nimi vaihdetaan. Yrityksen nimen vaihdoksen turvin yrityksensä saattohoitajalle myynyt yrittäjä voi jatkaa uutta yritystoimintaansa vanhalla nimellä, mutta perustamansa uuden yrityksen kautta. Yrityksen nimenvaihdoksella voidaan myös yrittää hämätä velkojia: vanhan, saattohoidossa olevan, yrityksen varat ja toiminta siirretään uudelle yritykselle, joka ottaa käyttöönsä kyseisen vanhan yrityksen nimen jättäen tähän vanhaan, nimensä muuttaneeseen yritykseen kaikki yrityksen velat. Tämän jälkeen vanha yritys uudistuneella nimellä saatetaan konkurssiin kaikessa hiljaisuudessa, jolloin velkojat eivät välttämättä huomaa yrityksen nimenvaihdosta ja tällöin velkojien konkurssivalvonta voi jäädä kokonaan tekemättä.⁷⁴ Kyse ei ole uudesta ilmiöstä vaan velkojia on yritetty hämätä yritysten nimenvaihdoksilla tietävästi ainakin 1990-luvulta lähtien.⁷⁵

2.2.4 Saattohoitajasta, bulvaanista ja tosiasiallisesta määräysvallasta yrityksessä

Bulvaanilla⁷⁶ tarkoitetaan välillistä edustusta, jossa bulvaanina toimiva henkilö tekee oikeustoimen omissa nimissään, mutta tosiasiallisesti toisen henkilön eli päämiehen hyväksi ja lukuun. Bulvaani saa siten asemansa päämiehen toimeksiannon johdosta. Bulvaanijärjestelyille on lisäksi ominaista, että järjestelyllä pyritään salaamaan päämiehen intressit oikeustoimen toiselta osapuolelta tai muilta sivullisilta.⁷⁷ Bulvaanitoiminnan piirteinä voidaan pitää bulvaanin todellisen päätösvalan puuttumista ja epäitsenäistä toimintaa sekä vastuiden kantamista tosiasiallisen päättäjän ja hyötyjätahon toimenpiteistä.⁷⁸

Bulvaanijärjestelyjä on pidetty oikeuskirjallisuudessa usein moitittavina silloin, kun niiden motiivina katsotaan olevan lain asettamien rajoitusten ja normien kiertäminen. Bulvaanisuhteiden tekijäpiiri koostuu päämiehestä, bulvaanista ja sivullisesta, joissa bulvaani esiintyy sivullista

⁷⁴ Hakman 1993, s. 169.

⁷⁵ Aaltonen 8.8.2023.

⁷⁶ Lainsäädännössä bulvaaneista on käytetty myös usein käsitettä ”välikäsi”. Ks. esim. HE 48/2017 vp, s. 112 ja HE 46/2016 vp, s. 111.

⁷⁷ Grönfors 1961, s.305.

⁷⁸ Salminen 1998, s. 326–327.

kohtaan omissa nimissään, salaten oikeustoimen todellisen tarkoituksen olevan sopimuksen tai oikeustoimen kohteen tai sen mukaisen edun siirtäminen päämiehelleen. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että jos bulvaanin käytöllä on tarkoitettu kiertää lain asettamia rajoituksia ei omaisuuden siirtoa päämiehen nimiin voida toteuttaa. Oikeustoimen vaikutuksena ei kuitenkaan tällöin ole bulvaanin ja sivullisen tekemän oikeustoimen pätemättömyys vaan oikeustoimen katsotaan syntyneen bulvaanin ja sivullisen välille.⁷⁹ Lähtökohtaisesti päämies ei vastaa bulvaanin sopimusvelvoitteista, ei edes bulvaanin ollessa maksukyvytön, koska päämies ei ole muodollisesti sopimuksen osapuoli.⁸⁰

Edellä esitetty on kuitenkin lähtökohta yksityisoikeudessa. Rikosoikeuden lähtökohta on rikosvastuun kohdistaminen niin sanottuun *tosiasialliseen toimijaan*. Bulvaaneja käytetään myös yritystoiminnassa ja rikoslaissa huomioidaan se, että rikoksen tosiasiallinen toimija ei aina täytä rikoksen tunnusmerkistön tekijävastuulle asetettuja kriteereitä:

8 § Oikeushenkilön puolesta toimiminen

Yhteisön, säätiön tai muun oikeushenkilön lakimääräisen toimielimen tai johdon jäsen sekä oikeushenkilössä tosiasiallista päätösvaltaa käyttävä taikka sen puolesta työ- tai virkasuhteessa tai toimeksiannon perusteella muutoin toimiva henkilö voidaan tuomita oikeushenkilön toiminnassa tehdystä rikoksesta rangaistukseen siitä huolimatta, ettei hän täytä rikoksen tunnusmerkistössä tekijälle asetettuja erityisehtoja, jos oikeushenkilö nuo ehdot täyttää. (RL 5:8)⁸¹

Tosiasiallisella toimijalla itsellään ei välttämättä ole lainkaan muodollista asemaa oikeushenkilössä vaan hän on voinut valita yhtiön johtoon, hallituksen jäseniksi ja toimitusjohtajaksi bulvaaneja, jotka eivät puutu millään tavoin yhtiön johtamiseen tai päätöksentekoon.⁸² Rikoslain säännöksiin pyritään estämään se, että tosiasiallinen toimija voisi bulvaaneja hyväksikäyttäen välttää rikosvastuun kohdistumisen itseensä.

Yritystoiminnassa bulvaaneja käytetään usein esimerkiksi silloin, kun tosiasiallista määräysvaltaa käyttävä henkilö on määrätty liiketoimintakieltoon tai hänellä on tai on ollut häiriöitä luottotiedoissaan, jotka vaikeuttavat liiketoiminnan harjoittamista.⁸³ Liiketoimintakielto on osa

⁷⁹ Oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että bulvaanin käyttäminen voinee olla hyväksyttyä esimerkiksi silloin kun bulvaania käytetään julkisuuden välttämiseksi, ei lain ja normien asettamien rajoitusten kiertämiseksi. Ks. Hemmo 2003, s. 554 - 555.

⁸⁰ Hemmo 2003, s. 556 ja 558.

⁸¹ Myös RL 30:9 kirjanpitorikos ja RL 30:10 § tuottamuksellisessa kirjanpitorikoksessa tekijänä voi olla tosiasiallista määräysvaltaa käyttävä. Tosiasiallisesta toimijasta käytetään myös muun muassa nimityksiä tosiasiallista määräysvaltaa tai päätösvaltaa käyttävä henkilö.

⁸² Frände ym. 2023, s. 852 – 853.

⁸³ Hannula – Mäki – Kari 2014, s.130 – 131. Tällaisesta tapauksesta oli kyse esimerkiksi Turun HO 28.03.2024 t. 24/114168, jossa tosiasiallista määräysvaltaa yhtiössä käyttänyt henkilö ei ollut voinut perustaa tai toimia yhtiössä

yhtiön johtoon kohdistuvaa sanktiojärjestelmää, josta seuraa, ettei siihen määrätty henkilö voi toimia yhtiön hallituksen jäsenenä tai toimitusjohtajana.⁸⁴ Liiketoimintakiellosta annetun lain (1059/1985, LTKieltoL) 1 §:n mukaan lain tarkoituksena on, että liiketoimintakielto voidaan määrätä sopimattoman ja vahingollisen liiketoiminnan estämiseksi sekä liiketoimintaan kohdistuvan luottamuksen ylläpitämiseksi. Liiketoimintakieltoon voidaan määrätä yritysmuodosta riippumatta luonnollinen henkilö, mutta ei oikeushenkilöä. Liiketoimintakielto voidaan määrätä yrityksessä sekä tosiasiallista määräysvaltaa käyttäneelle henkilölle että bulvaanille.⁸⁵

Rikosoikeudellinen vastuu pyritään kuitenkin rikoslain säännöksiin ulottamaan nimenomaisesti tosiasialliseen toimijaan ja mahdollisesti yhteisön hallitukseen, jos hallitus on asemansa puolesta vastuussa sekä tietoisesti sallinut tällaiset bulvaanijärjestelyt. Kaupparekisteriin merkityllä vastuuasemalla ei siten tosiasiasa ole suurta merkitystä rikosoikeudellisen vastuun kohdentumisen kannalta, mutta sillä on näyttöperusteensa eli sen avulla voidaan hakea näyttöä siitä, kenen voidaan todeta käyttäneen yrityksessä tosiasiallista määräysvaltaa.⁸⁶

Kuten tässä tutkimuksessa on edellä todettu, myös saattohoitojärjestelyissä on kyse eräänlaisesta bulvaanitoiminnasta. Ensinnäkin yhteistä bulvaanille ja saattohoitajalle on se, että molemmat saavat asemansa päämiehen toimeksiannon kautta. Ilman päämiestä ei voi olla myöskään saattohoitajaa eikä bulvaania. Joissain tapauksissa saattohoitajan ja bulvaanin välillä on tuskin havaittavissa mitään muuta eroa kuin se, minkälaisessa toiminnassa bulvaania tai saattohoitajaa on käytetty.

Toisaalta useissa tapauksissa yrityksen saattohoitojärjestely edellyttää saattohoitajalta aktiivista roolia tai ainakin suurempaa tietoisuutta omasta roolistaan järjestelyssä. Samaa ei yleensä odoteta bulvaaneilta. Saattohoidossa saattohoitajan tehtävänä on ajaa tai antaa yrityksen ajautua konkurssiin ja kantaa siitä vastuu. Usein saattohoitajan toivotaan myös hävittävän yhtiön kirjanpitoa tai muuten häivyttävän yrityksen entisen omistajan toimia yrityksessä.⁸⁷ Lisäksi saattohoitajalta ei välttämättä edellytetä samanlaista nuhteetonta taustaa kuin bulvaanilta tapauksissa, joissa tosiasiallista määräysvaltaa käyttävä taho ei itse oman liiketoimintakiellon tai maksuhäiriöiden vuoksi pysty harjoittamaan liiketoimintaa. Maksuhäiriömerkinnät voivat vaikeuttaa liiketoimintaa varten tarvittavien tilien perustamista tai rahoituksen saamista, mutta tämä ei

vastuuasemassa. Yhtiön vastuuhenkilönä toimi muodollisesti henkilö, jolla oli vain hyvin vähän ymmärrystä yhtiön liiketoiminnasta eli hän toimi yrityksessä lähinnä bulvaanin asemassa.

⁸⁴ *Mähönen – Villa* 2019, s. 705.

⁸⁵ HE 29/1985 vp, s. 9.

⁸⁶ *Hannula – Mäki – Kari* 2014, s. 130 – 131.

⁸⁷ Konkurssi-asiain neuvottelukunta 2021, kohta 3.2. Myös rekisterimerkintärikoksen välttämiseksi saattohoitajalta odotetaan bulvaania aktiivisempaa roolia yrityksessä. Tähän palataan tarkemmin kappaleessa 4.2.

muodostu ongelmaksi saattohoidossa, kun kyse on liiketoiminnan pesän tyhjentämisestä ja liiketoiminnan lopettamisesta. Saattohoitajan mahdolliset maksuhäiriömerkinnätkään eivät estä häntä ostamasta yritystä tai estä asettamasta saattohoitajaa yrityksen vastuunalaiseksi henkilökseksi. Ainostaan saattohoitajan henkilökohtainen konkurssi tai liiketoimintakielto estäisi sen, ettei saattohoitaja voisi toimia osakeyhtiön hallituksen jäsenenä eli osakeyhtiön pakollisen toimielimen jäsenenä.⁸⁸

Tällaisia yritystoiminnassa käytettäviä saattohoitajia ja muita bulvaaneja koskevia ilmiöitä on havaittu myös muualla. Ruotsissa on tunnistettu saattohoitojärjestelyä läheisesti muistuttava bulvaanijärjestely, jossa bulvaanista käytetään nimitystä *målvakten* eli maalivahti. Ruotsissa teetettiin 1990-luvulla laaja tutkimus erilaisista bulvaanisuhteista. Tutkimuksen päätehtävänä oli harkita toimenpiteitä, joiden avulla talousrikollisuudessa esiintyvää bulvaanitoimintaa voitaisiin estää. Tutkimuksen aikana havaittiin myös nämä niin kutsutut maalivahtit yhtenä yritysten väärinkäytöksen muotona.⁸⁹ Maalivahti on henkilö, jonka tarkoitus ei ole osallistua yrityksen toimintaan vaan hänen tarkoituksensa on ainoastaan lainata nimensä yritykselle, jotta se täyttäisi osakeyhtiön muodolliset vaatimukset. Tutkimuksen mukaan maalivahtien todettiin olevan usein päihteiden väärinkäyttäjiä ja sosiaalisesti syrjäytyneitä henkilöitä, jotka eivät ole aiemmin syyllistyneet talousrikoksiin. Kuten saattohoitajatkin, maalivahtit suostuvat tehtävänsä yleensä korvausta vastaan. Ruotsalaisessa tutkimuksessa maalivahtien katsottiin olevan myös usein niin sanotusti immuuneja silloisen lain asettamille sanktioille, koska heillä ei ollut tavallisesti itsellään lainkaan takavarikoitavaa omaisuutta. Lisäksi todettiin myös, ettei talousrikosten rangaistusten pelotevaikutus usein tuntunut tehoavan maalivahteina toimiviin henkilöihin.⁹⁰

Suomessa saattohoitajat voidaan jakaa ammattimaisiin ja maallikkosaattohoitajiin. Ammattimaiset saattohoitajat harjoittavat saattohoitotoimintaa elinkeinotoimintanaan ja he voivat toimia useiden konkurssia kohti menevien yritysten hallituksissa.⁹¹ Tällaiset toimijat mainostavat palvelujaan talousvaikeuksissa oleville yrityksille ja he voivat istua useamman konkurssiyhtiön hallituksen jäsenenä. Heillä on usein myös käsitys siitä, miten konkurssimenettely etenee ja mihin laki heitä velvoittaa. Maallikkosaattohoitajista voidaan puhua tapauksissa, joissa yritys on myyty nimellistä korvausta vastaan henkilölle, joka ei harjoita saattohoitotoimintaa jatkuvasti tai systemaattisesti tai ei ainakaan tosiasiallisesti tunne konkurssimenettelyä. Korvaus on voinut olla vain muutamia satoja euroja tai alkoholia, verrattuna saattohoitoa ammattimaisesti

⁸⁸ Sillanpää – Vahtera – Koski 2024.

⁸⁹ SOU 1998:47, s. 13 – 14.

⁹⁰ SOU 1998:47, s. 67.

⁹¹ Eteläpää 2004, s. 190.

tekevien saattohoitajien pyytämiin 1000 – 3000 euron korvauksiin. Usein maallikkosaattohoitajat ovat joko päihdeongelmaisia tai syrjäytyneitä taikka niin syvissä maksuvaikeuksissa olevia henkilöitä, joiden taloudelliseen asemaan yrityksen vastuiden kontolleen ottaminen ei enää vaikuta. Toisaalta myös maallikkosaattohoitajat ovat voineet istua useamman talousvaikeuksissa olevan yrityksen hallituksissa.

Saattohoitojärjestelyyn liittyy useita henkilötahoja ja järjestelyissä on erotettavissa eri toimijoiden roolit. Ensinnäkin saattohoitojärjestelyn keskiössä on yrittäjä eli yrityksen alkuperäinen omistaja ja vastuuhenkilö, joka myy yrityksensä saattohoitajalle. Toinen rooli on luonnollisesti tällöin saattohoitajan. Saattohoitajana ei ole mahdollista toimia itselleen tai ilman toisen suostumusta taikka valtuutusta.⁹² Näiden, tämän tutkielman keskiössä olevien toimijoiden lisäksi, saattohoitoon voi liittyä esimerkiksi muita avunantajia talousrikoksiin ja yrityksen kirjanpitäjä. Yrityksen ulkopuolisia tahoja ovat taas yrityksen velkojat ja viranomaiset. Saattohoitojärjestelyissä yrityksen tosiasiallinen määräysvalta on usein joko yrityksen alkuperäisellä vastuuhenkilöllä eli yrittäjällä tai sitten saattohoitajalla. Tutkimuksessa keskitytään saattohoitajan ja päämiehen rooleihin rikosoikeudellisen tekijävastuun ja osallisuuden näkökulmasta.

2.3 Saattohoidon eri muodot

Tutkimuksen johdanto-osassa todettiin, että yrityksen saattohoitoa on tutkittu Suomessa vain vähän. Vuonna 2002 *Vatén* teki yhteistyössä Viranomaisyhteistyön kehittämisprojektin ja Konkurssiasiamiehen toimiston kanssa tutkimuksen, jossa käytiin läpi kaikki vuonna 2000 aloitetut osakeyhtiömuotoisten yritysten konkurssit sekä 33 ammattimaisen saattohoitajan yritys- ja rikoshistoria. *Vaténin* tutkimusta voidaan pitää saattohoitoilmiön esiin tuomisen ja havaitsemisen kannalta merkittävänä.⁹³ Tutkimuksessa tunnistettiin mahdollisia erilaisia tapoja yrityksen saattohoidon järjestämiseksi, ja tutkimuksessa saattohoitotilanteita tyypitettiin sen mukaan, mikä oli ollut aikaisemman vastuuhenkilön tosiasiallinen määräysvalta saattohoitajaan nähden ja kenen intressissä on ohjata saattohoidettavaa yritystä.⁹⁴ *Vaténin* tunnistamia saattohoidon eri ilmenemismuotoja on käytetty myös seuraavan tyypittelyn pohjana.

Ensimmäisenä muotona voidaan erottaa tapaukset, joissa aiempi vastuuhenkilö eli yrittäjä jatkaa yrityksessä tosiasiallisen määräysvallan käyttäjänä sen jälkeen, kun yrityksen

⁹² Ks. *Grönfors* 1961, s.296 – 305 bulvaanijärjestelyjen henkilöasemista.

⁹³ *Vatén* 2002.

⁹⁴ *Vatén* 2002, s.25.

vastuuhenkilöksi on vaihdettu saattohoitaja.⁹⁵ Kyseessä on hyvin tyypillinen saattohoidon muoto, joka ilmenee esimerkiksi siten, että yrityksen tilinkäyttöoikeudet jäävät saattohoitoa edeltävän vastuuhenkilön hallintaan ja käyttöön.⁹⁶

Toisena muotona on tunnistettu toimintatapa, jossa aiempi vastuuhenkilö on ennen saattohoitojärjestelyn aloittamista siirtänyt yhtiön varallisuutta keinotekoisin oikeustoimin lähipiiriinsä. Näiden järjestelyiden jälkeen ja saattohoidon alettua yrittäjä ei enää vaikuta yrityksen toimintaan.⁹⁷

Kolmas saattohoidon muoto on saattohoitaja johtoinen. Näissä tapauksissa saattohoitaja etsii aktiivisesti taloudellisissa vaikeuksissa olevia yrityksiä omaan määräysvaltaansa tyhjentääkseen yhtiöiden jäljellä olevan varallisuuden.

Neljännessä tunnistetussa muodossa saattohoitaja käyttää yritystä kuittikauppaan ennen kuin velkojatarho hakee yritystä konkurssiin. Yhtiötä hyväksikäytetään tekaistujen menotositteiden laatimiseen, saattohoidettavan yrityksen kirjoittaessa harhaanjohtavia alihankintalaskuja jonkun toisen yrityksen kirjanpitoon liitettäväksi. Tällä luodaan virheellinen kuva siitä, että saattohoidettava yritys olisi itse tehnyt alihankintana töitä, vaikka tosiasiallisesti menettelyllä varallisuutta siirretään kuitissa merkityn summan verran jonnekin toisaalle.⁹⁸

Viimeisenä yrityksen saattohoidon tekemuotona voidaan pitää anonyymia saattohoitoa. Anonyymissa saattohoidossa on kyse ammattimaisesta toiminnasta, jossa yrityksen toiminta, pankkitilit, vastuut ja velat luovutetaan saattohoitajalle. Sen sijaan, että saattohoitaja sovitusti vaihtaisi yrityksen vastuuhenkilöt kaupparekisteriin saattohoitaja tietoisesti laiminlyö vaihdoksen tekemisen rekisteriin. Toiminnan seurauksena yrityksen vastuuasemassa olevat henkilöt eivät luonnollisestikaan muutu ja saattohoitaja käyttää tämän jälkeen yritystä petosrikoksiin. Viranomaisten mukaan anonyymissa saattohoidossa on havaittu alkuperäisen yrittäjän uupumista, joka mahdollistaneen sen, ettei yrityksensä myynyt yrittäjä havaitse tarvittavan nopeasti saattohoitajan jättäneen kaupparekisterimuutoksen tekemättä.⁹⁹

Anonyymit saattohoitajat ovat kiinnostuneita pitkään toimineista, vakiintuneista ja hyvämaineisista yrityksistä. Tällöin yritysten käyttäminen etenkin petosrikollisuudessa on helppoa

⁹⁵ *Vatén* 2002, s.25.

⁹⁶ Esimerkiksi tapauksessa Rovaniemen HO 21.3.2016 t. 16/112408 oli kyse tällaisesta saattohoidosta.

⁹⁷ *Vatén* s.25–26. Ks. tapaus Itä-Suomen HO 4.6.2015 t. 15/123494. Tapauksessa aiempi vastuuhenkilö siirteli varallisuutta useiden läheisyriytysten välillä.

⁹⁸ *Vatén* 2002, s. 26 – 27.

⁹⁹ Harmaa talous & talousrikollisuus 14.2.2022.

yrittäjien luotettavan taustan vuoksi. Perinteisempiin saattohoidon muotoihin verrattuna toimintamuodossa on pienempi kiinnijäämisenriski saattohoitajien jäädessä anonyymeiksi, kun heitä ei merkitä kaupparekisteriin.¹⁰⁰

2.4 Saattohoidon kriminalisoinnista

Kriminalisoinnilla säädetään rangaistusuhkainen normi eli johonkin tekoon tai käyttäytymiseen liitetään rangaistusuhka. Rangaistusuhalla pyritään vaikuttamaan oikeussubjektien käyttäytymiseen ja tätä toivottua pelotevaikutusta kutsutaan rikosoikeuden yleisestäväksi vaikutukseksi. Jokaisen teon kriminalisointi edellyttää kuitenkin perusteellista harkintaa ja perusteluja, joissa on otettu huomioon kriminalisoinnin tarkoitus ja sen hyöty. Tavoite on kriminalisoinnilla saavuttaa jotain yhteiskunnalle arvokasta, oikeushyvää tai suojeluintressiä. Kriminalisoinnin hyväksyttävyyden lähtökohtana on näin se, että kriminalisoinnille on osoitettavissa jokin oikeus suojaava ansaitseva oikeushyvä.¹⁰¹

Kuten tutkimuksessa on tuotu ilmi, ei yrityksen saattohoitojärjestelyä itsessään ole lainsäädännössämme kriminalisoitu. Saattohoitojärjestelyn kriminalisointia on kuitenkin sivuttu rikoslain talousrikossäännösten lakien muuttamisen yhteydessä vuonna 2002. Hallituksen esityksen mukaan saattohoidon kriminalisointi ei olisi ollut kriminaalipoliittisesti perusteltua, koska sillä ei katsottu todennäköisesti saavutettavan toivottuja kriminalisoinnin yleisestviä vaikutuksia. Lain esitöissä saattohoitoa käsiteltiin nimenomaisesti kirjanpitorikosten kautta. Lisäksi säännöksen muotoilu koettiin ongelmalliseksi, koska oikeushenkilön myyminen on sinällään laillista ja kirjanpitovelvollisuus siirtyy yrityksen myynnin yhteydessä. Näin ollen saattohoitotilanteen yksinkertainen määrittely olisi haastavaa, ja vaikka tunnusmerkistön muotoilu onnistuisikin, jäljelle jäisi kuitenkin huomattavat näyttöongelmat esimerkiksi kirjanpidon luovutuksesta.¹⁰²

Lainsäätäjän tulkinta saattohoitojärjestelyn kriminalisoinnista vaikuttavat perustelluilta. Saattohoitojärjestely on monitahoinen bulvaanijärjestely, jota ei liene mahdollista yksiselitteisesti muotoilla omaksi tunnusmerkistöksi. Lisäksi saattohoitojärjestely on vuosikymmenien aikana saavuttanut yhä edelleen eri muotoja, saaden myös kansainvälisiä piirteitä.¹⁰³ Ilmiön kriminalisointi ei vaikuta realistiselta. On myös jokseenkin epäselvää, kuinka hyvin

¹⁰⁰ Harmaa talous & talousrikollisuus 14.2.2022.

¹⁰¹ *Korkka-Knuts – Helenius – Frände* 2020, s. 17.

¹⁰² HE 53/2002 vp, s.18–19.

¹⁰³ Esimerkiksi kappaleessa edellisessä kappaleessa mainittu anonyymi saattohoito.

esitutkintaviranomaiset tunnistsivat yrityksen saattohoidon tavallisista liiketoimintapäätöksistä. Yrityksen saattohoidon tunnusmerkistö jäisi helposti turhaksi rikosnimikkeeksi rikoslakiin.

3. Rikosoikeudellisesta tekijävastuusta ja osallisuusopista

3.1 Yleistä

Rikosoikeudellisen vastuun kohdentamisessa on kyse tekijän tai tekijöiden tunnistamisesta ja osoittamisesta eli siitä, kuka on vastuussa tehdystä rikoksesta. Rikoslain rikostunnusmerkistöt sisältävät tekijätunnusmerkin, jolla on ilmaistu se, kuka voi tulla rikoksessa kyseeseen tekijänä. Usein tekijä on ilmaistu avoimella tekijätunnusmerkillä, termillä 'joka'.¹⁰⁴ Oletusarvoisesti tämä yksi henkilö, joka, täyttää kaikki rikossäännöksen tunnusmerkit. Lähtökohta antaa hyvin yksinkertaistetun kuvan rikosten tekemisestä, koska usein rikokseen on osallistunut useampi henkilö. On myös mahdollista, että osa rikokseen osallisista on myötävaikuttanut rikoksen toteutumiseen erilaisin toimin. Tämä herättää kysymyksiä siitä, miten rikosoikeudellinen vastuu jakautuu eri toimijoiden kesken.¹⁰⁵ Esimerkiksi yrityksen saattohoitoa tai muutakaan bulvaanijärjestelyä ei ole mahdollista toteuttaa yksin, koska kukaan ei voi toimia bulvaanina tai saattohoitajana itselleen. Yrityksen saattohoidossa saattohoitaja jo usein vain passiivisella muodollisella asemallaan myötävaikuttaa päämiehensä rikosten toteuttamista.

Kuinka rikosoikeudellinen vastuu sitten kohdennetaan tällaiseen osallistahoon? Rikosoikeudessa rikosvastuun jakautumisen kysymyksiin eri toimijoiden välillä pyritään vastaamaan osallisuusopin avulla. Osallisuusopin tehtävänä on määrittää rikokseen osallistuneiden henkilökohtaisen rangaistusvastuu ja sen ulottuvuus.¹⁰⁶ Osallisuus on keskeinen elementti rikosoikeudellisen vastuun määrittelemisessä ja sen perusidea on, että kaikkia rikolliseen tekoon myötävaikuttaneita on rangaistava.¹⁰⁷ Käsitteellisesti osallisuus merkitsee rikokseen myötävaikuttamista.¹⁰⁸

Osallisuusoppi voi rakentua joko yhtenäisvastuulle tai osallisten erillisvastuulle rakentuvien järjestelmien varaan. Yhtenäisvastuulle rakentuvassa järjestelmässä osallisuusmuotoja ei lähtökohtaisesti erotella toisistaan: jokaista rikokseen myötävaikuttanutta pidetään tekijänä.¹⁰⁹ Tällöin rikoslain tasolla vedetään raja ainoastaan sen suhteen, mikä on ollut rangaistavan ja rangaistusvastuun ulkopuolelle jäävän myötävaikuttamisen raja. Jokainen tekijä vastaa yhdessä tehdystä teosta vain oman toimintansa perusteella ja huomioimatta jätetään muiden tekoon

¹⁰⁴ Nissinen 1997, s.105.

¹⁰⁵ Luoto 2018, s. 3.

¹⁰⁶ Luoto 2018, s. 3.

¹⁰⁷ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, 329.

¹⁰⁸ Tapani – Hyttinen – Tolvanen 2019, s. 413.

¹⁰⁹ HE 44/2002 vp, s.146; Luoto 2018, s. 4.

osallisten toimet ja merkityksellisyys rikoksen totuttamisessa.¹¹⁰ Erot osallisten toiminnassa otetaan huomioon rangaistuksen mittaamisessa.¹¹¹ Lähtökohtaisesti yhtenäisvastuujärjestelmässä rangaistusvastuun edellytykset ja seuraamukset ovat samoja kaikille rikokseen myötävaikuttaneille, riippumatta tekijöiden ominaisuuksista teon suhteen.¹¹² Yhtenäisvastuujärjestelmä on käytössä esimerkiksi Norjassa ja Itävallassa.¹¹³

Erillisvastuulle rakentuviissa osallisuusjärjestelmissä lähtökohta on täysin erilainen. Erillisvastuujärjestelmässä jo lain tasolla säädetään erilaisista osallisuuden tavoista rikoksen toteutumisessa ja niiden edellytyksistä, ja siinä tehdään selvä ero tekijävastuun ja varsinaisen osallisuusvastuun, kuten yllytyksen ja avunannon välillä.¹¹⁴ Tekijävastuun muodoissa on kyse rikoksen tekemisestä ja varsinaisen osallisuuden muodot ilmentävät tekijätahoa alemman asteista myötävaikuttamista rikoksen toteutumiseen. Järjestelmässä varsinaisen osallisuuden rangaistavuus on kytketty pääteon olemassaoloon.¹¹⁵

Suomessa osallisuusoppi on toteutettu erillisvastuulla, jossa rikoksen tekemisen muotoina toisistaan erotetaan tekijävastuu ja varsinainen osallisuus. Osallisuutta koskevat säännökset on sisällytetty rikoslain 5 lukuun. Tekijävastuuseen kuuluvat välitön yksin tekeminen, rikoskumppanuus ja välillinen tekeminen. Välittömässä yksintekemisessä tekijä täyttää henkilökohtaisesti kaikki rikoksen tunnusmerkistötekijät. Välillisessä tekemisessä rikos tehdään toista henkilöä välikappaleena käyttäen. Rikoskumppanuudessa taas kukin kumppani tuomitaan tekijänä.¹¹⁶ Osallisten vastuu on Suomessa pitkälti sidoksissa päätekijän tekoon. Varsinaista osallisuutta ilmentävät yllytys ja avunanto, jotka ovat tahallista myötävaikuttamista toisen henkilön tahalliseen rikokseen.¹¹⁷

Seuraavaksi tutkimuksessa käydään läpi lyhyesti osallisuusteoriat ja käydään lähemmin läpi rikoslain osallisuutta koskevat säännökset vastuuasemien erojen hahmottamiseksi. Jakson lopuksi käydään läpi sitä, miten rikosvastuu on mahdollista kohdentaa yhteisössä.

¹¹⁰ *Luoto* 2018, s.4.

¹¹¹ HE 44/2002 vp, s.146.

¹¹² *Luoto* 2018, s. 4.

¹¹³ HE 44/2002 vp, s.146.

¹¹⁴ *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2019 s. 414.

¹¹⁵ *Luoto* 2018, s. 5.

¹¹⁶ HE 44/2002 vp, s. 147; *Luoto* 2018, s. 5.

¹¹⁷ HE 44/2002 vp, s. 147.

3.2 Osallisuusteoriat

3.2.1 Subjektiiivinen osallisuusteoria

Erillisvastuunjärjestelmissä on vahvistettava ne perusteet, joilla eri osallisuusmuodot erotellaan toisistaan. Tällainen erottelu voi perustua joko subjektiiivisiin tai objektiivisiin seikkoihin tai näiden hybrideihin. Subjektiiivisessa osallisuusteoriassa painoarvo on *suhtautumisessa, asennoitumisessa ja tarkoituksessa*.¹¹⁸ Rajanvetokriteerinä osallisuuden ja tekijävastuun välillä on tällöin yksinomaan päänsisäiset seikat. Subjektiiivisessa osallisuusteoriassa lähtökohtana on laaja tekijäkäsitys, jossa objektiivisesti tarkasteltuna jokaista henkilöä, jonka menettely on kausaalisesti myötävaikuttanut seurauksen syntymiseen, olisi pidettävä tekijänä.¹¹⁹

Puhdasta subjektiiivista osallisuusteoriaa on pidetty ongelmallisena etenkin oikeusturvan kannalta eikä teoria ole saanut Suomessa laajaa kannatusta.¹²⁰ Kun erottavana kriteerinä on ainoastaan se seikka, kenen intressissä rikos on tehty, voidaan päätyä mielivaltaisiin ratkaisuihin, joissa teon objektiivisesti tarkasteltuna tehnyttä tekijää ei olisi mahdollista saattaa teosta tekijävastuuseen, jos hän olisi toiminut toisen intressissä. *Honkasalon* esimerkissä henkilö A tappaa B:n miellyttääkseen C:tä. Koska A on toiminut C:n intressissä, ei häntä voisi subjektiiivisen osallisuusteorian mukaan tuomita tekijänä vaan avunantajana. Ja jos tämän lisäksi C ei ole osallistunut tekoon lainkaan, ei B:n taposta voitaisi saattaa ketään tekijävastuuseen, kun kukaan ei olisi tappanut häntä omassa intressissään.¹²¹ Subjektiiiviset osallisuusteoriat voivat siten johtaa helposti mielivaltaisiin ja absurdeihin ratkaisuihin, jotka ovat oikeusturvan vastaisia.

3.2.2 Objektiiviset osallisuusteoriat

Objektiiivisissa osallisuusteorioissa osallisuutta erotellaan ulkoisten seikkojen perusteella. Muodollis-objektiiivisessä teoriassa huomio kiinnitetään kirjaimellisesti tulkittuun ulkoiseen teonkuvaukseen. Tällöin tekijänä voi olla vain se, joka täyttää kaikki teonkuvauksen olennaiset tunnusmerkit.¹²² Teorian tavoitteena on saavuttaa täsmällinen sidossuhde tekijävastuun ja rikoslain erityisen osan tunnusmerkistöjen välille, korostaen rikoksen täytäntöönpanotoimen henkilökohtaisesti ja omakätisesti toteuttavan avainasemaa rikokseen johtavissa tapahtumissa.

¹¹⁸ Repo 2004, HE 44/2002 vp, s.146.

¹¹⁹ Luoto 2018, s. 199.

¹²⁰ HE 44/2002 vp, s. 147, *Honkasalo* 1967, s. 195 – 196, *Luoto* 2018, s. 200.

¹²¹ *Honkasalo* 1967, s. 195.

¹²² HE 44/2002 vp, s. 146 ja *Repo* 2004, s. 264 – 265.

Muodollis-objektiivisessä teoriassa varsinainen osallisuus määritellään näin ollen negatiivisesti eli varsinaisesta osallisuudesta on kyse silloin, kun menettely jää rikoksen täytäntöönpanotoimien ulkopuolelle.¹²³

Muodollis-objektiivisen teorian heikkous näkyy sen korostuneessa teoriassa rikoskumppanuuden ja varsinaisen osallisuuden välisessä rajanvedossa. Teoria ei kykene selittämään välillistä tekemistä osallisuusmuotona, joka voi perustaa tekijävastuun. Välillisessä tekemisessä tekijähän ei lähtökohtaisesti lainkaan osallistu millään tavalla rikoksen tunnusmerkistön täytäntöönpanoon, vaan hän käyttää toista henkilöä rikoksen tekemiseen. Muodollis-objektiivinen teoria pohjautuu siihen, että tekijä on aina jollain tavalla osallistunut rikoksen täytäntöönpanoon, joten teorian mukaan välillisessä tekemisessä ei olisi näin ollen lainkaan kyse tekijävastuusta. Muodollis-objektiivinen osallisuusteoria on menettänytkin Suomessa hallitsevan osallisuusteorian asemansa.¹²⁴

Aineellis-objektiivista teoriaa voidaan pitää muodollis-objektiivisen ja subjektiivisen teorioiden välimuotona. Teoriaa pidetäänkin muodollis-objektiiviseen ja subjektiiviseen teoriaan verrattuna joustavana, rikoslain erityisen osan tunnusmerkistöt ja rikosten tyypilliset tilanteet huomioivana teoriana, joka ottaa huomioon myös menettelyn yhteiskunnallisen ja sosiaalisen merkityksen unohtamatta erityisen osan tunnusmerkistöä tekijävastuun perustana. Aineellis-objektiivisessä teoriassa korostetaan osallisen menettelyn kokonaismerkitystä rikoksen toteutumisessa, eikä se ole objektiivisessä suhteessa siten sidottu rikoksen tunnusmerkistössä kuvattuun täytäntöönpanotoimeen. Osallisen menettelyä ei tällöin arvioida ainoastaan muodollisesti vaan myös aineellisesti. Tekijävastuuta määrittää se, kuinka merkittävää rikokseen myötävaikuttaneen menettely eli teko-osuus on ollut kokonaisuutta tarkasteltaessa.¹²⁵

Rajanvetoa tekijän ja varsinaisen osallisen välillä suoritetaan kysymällä mikä merkitys rikoksessa mukana olleen henkilön teko-osuudella on ollut arvioitaessa kokonaisuutta. Aineellis-objektiivinen teoria ei ole muodollis-objektiivisen teorian lailla sidottu täytäntöönpanotoimen käsitteeseen. Normatiivinen kokonaisharkinta kuitenkin vaihtelee sen mukaan, mikä rikos on kyseessä. Täytäntöönpanotoimella on esimerkiksi tahallisissa henkirikoksissa keskeinen sija, joka vaatii tavanomaista korkeamman rajan ylittämistä. Tällöin on perusteltua vaatia painavia syitä sellaisen osallisen tuomitsemiselle tekijänä, joka ei ole osallistunut täytäntöönpanotoimen

¹²³ Luoto 2018, s. 205.

¹²⁴ Luoto 2018, s. 206 – 207.

¹²⁵ Luoto 2018, s. 211; Vanhanen s. 43 – 44.

suorittamiseen.¹²⁶ Osallisuusvastuu edellyttää teorian mukaan tekijöiden yhteistä tekopäätöstä tai muuten subjektiivisena pidettävää edellytystä.¹²⁷

Suomen oikeuskäytännössä paino on viime vuosina ollut pääasiassa aineellis-objektiivisissa perusteissa, jonka avulla tekijävastuuta on ulotettu yhä laajemmalle. Tapauksessa KKO 1988:42 tekijävastuu ulotettiin hyvin pitkälle ja ratkaisua onkin kritisoitu oikeuskirjallisuudessa.¹²⁸ Tapauksessa A ja B olivat yhdessä päättäneet rikoksen tekemisestä ja keskustelleet suunnitelmasta. A oli se tekijä, joka toteutti henkirikoksen. Kuitenkin myös B tuomittiin henkirikoksesta tekijänä. Korkein oikeus katsoi, että tekijävastuuseen riitti se, että surmaaminen oli tehty ennalta yhdessä laaditun suunnitelman mukaisesti ja yhteisen päämäärän saavuttamiseksi.¹²⁹ Tapaus on nähty myös osittain kiistanalaisena.¹³⁰

Osallisten toimien erilliselle arvostelulle perustuva järjestelmä synnyttää rajanveto-ongelmia, mutta toisaalta erillisjärjestelmä mahdollistaa tarkemman vastuun kohdentamisen kuin yhteisvastuujärjestelmä. Kun tekijätahon lisäksi muut osallisuusmuodot on laissa säännelty, voidaan oikeushyviä suojella oikeusturvan asettamissa rajoissa mahdollisimman tehokkaasti. Tämä on myös rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen asettama edellytys: osallisten henkilöiden rankaisemisen on perustuttava nimenomaiseen lainsäädännökseen. Myös moraaliset näkökulmat puhuvat rankaisemisen puolesta, ja lain kunnioitus voisi olla vaarassa heiketä, jos rikolliseen tekoon vastuussa olevat tahot voisivat välttyä vastuulta muodollisin perustein.¹³¹

3.2.3 Aksessorisuusvaatimus

Osallisuusopin ytimeen kuuluu aksessorisuuden käsite. Erillisvastuujärjestelmässä osallisten vastuu on tiettyyn pisteeseen saakka sidoksissa päätekijän teon rangaistavuuteen. Aksessorisuus voi olla eritasoista riippuen siitä, kuinka tarkasti pääteon rangaistavuus määrittää osallisten toiminnan rangaistavuuden. Vahvimmillaan aksessorisuus on silloin, jos osallisten rankaiseminen aina edellyttää päätekijän rankaisemista samasta teosta. Tällöin päätekijän välttäessä vastuun syystä tai toisesta, myös osalliset vapautuisivat vastuusta. Aksessorisuusvaatimus ei kuitenkaan tietävästi ole missään tunnetussa järjestelmässä näin vahva, ja tällainen

¹²⁶ Vanhanen 2004, s. 43 – 44.

¹²⁷ Repo 2004, s. 264 – 265.

¹²⁸ Ks. kritiikistä Nuutila 1997, s. 357 – 359.

¹²⁹ HE 44/2002 vp, s. 147 – 148; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 516.

¹³⁰ Ks. Nuutila 1997, s. 357– 359.

¹³¹ Frände 2020, s. 331 – 332.

aksessorisuusvaatimus olisi etenkin oikeusturvan kannalta ongelmallinen.¹³² Suomen oikeuskirjallisuudessa on jo vanhastaan katsottu, että osallisuuden rangaistavuuden edellytyksenä ei ole pääteon rangaistavuus.¹³³ Lievennetyssä aksessorisuusvaatimuksessa osalliset voivat ulkoisten seikkojen perusteella päätellä, millaiseen tekoon he ovat myötävaikuttamassa tai tekijää yllyttämässä eikä osallisten vastuuseen vaikuta päätekijän subjektiiviset intressit.¹³⁴

Aksessorisuusvaatimus on vahvistettu rikoslain yllytyksen (RL 5:5 §) ja avunannon (RL 5:6 §) tunnusmerkistöissä, joista rangaistavuus edellyttää päätekijän syyllistymistä tahalliseen rikokseen tai sen rangaistavaan yritykseen. Osallisuus ei siten ole mahdollista tunnusmerkistönmukaiseen, mutta vain tuottamukselliseen päätekoon.¹³⁵ Osallisuus ei voi myöskään olla rangaistavaa, jos päätekijä on syyntakeeton.¹³⁶ Tämä on vahvistettu myös oikeuskäytännössä. Ratkaisun KKO 2015:68 perusteluissa korkein oikeus totesi, että ”*avunannon rangaistavuus sulkeutuu sanotun liitännäisyyden vuoksi pois ainakin silloin, kun jonkin asiassa selvitetyn yleisiin rikosvastuun edellytyksiin kuuluvan seikan perusteella on selvää, ettei pääteko voi olla tekijälleen syyksiluettavissa oleva rikos.*”¹³⁷ Päätekijän alentunut syyntakeisuus ei kuitenkaan poista osallisuuden rangaistavuutta.¹³⁸

Aksessorisuusvaatimus on siten kiinteä ja tärkeä osa osallisuusoppia. Varsinaisen osallisen rikosoikeudellinen vastuu on tiettyyn rajaan asti hyvin läheisessä sidoksessa päätekijän teon oikeudelliseen arviointiin. *Luoto* on katsonut, että suomalaisessa doktriinissa avunannossa on kyse itsenäisestä oikeushyvänsä loukkauksesta, joka kuitenkin aina tapahtuu päätekijän toiminnan kautta. Näin ollen ilman päätekijän toiminnan vääryyttä ei voi olla olemassa avunantajan toiminnan vääryyttä ja avunannon ilmentämä vääryys perustuukin avunantajan tahalliseen toimintaan, jolla on edistetty päätekijän tahallista toimintaa.¹³⁹

¹³² HE 44/2002 vp, 146 – 147; *Tapani – Hyttinen – Tolvanen* 2019, s.509.

¹³³ *Honkasalo* 1967, s. 200.

¹³⁴ HE 44/2002 vp, 146 – 147; *Tapani – Hyttinen – Tolvanen* 2019, s.509.

¹³⁵ *Luoto* 2018, s. 53 – 55.

¹³⁶ HE 44/2002 vp, s. 156.

¹³⁷ KKO 2015:68, kohta 12.

¹³⁸ *Luoto* 2018, s. 56 – 57

¹³⁹ *Luoto* 2018, s. 43.

3.3 Tekijävastuu

3.3.1 Välitön tekijävastuu

Välittömällä tekijävastuulla tarkoitetaan tekijävastuun perustapausta, jossa tekijä on se, joka toteuttaa rikostunnusmerkistöä vastaavan teon.¹⁴⁰ Varsinaiselle yksin tekemiselle eli välittömälle tekijävastuulle ei ole omaa säännöstään rikoslaissa, mutta suurin osa rikostunnusmerkistöistä on kirjoitettu yhtä tekijää silmällä pitäen.¹⁴¹ Tekijänä voi olla kuka tahansa ihminen ja mannereurooppalaisten rikosjärjestelmien käsityksessä rangaistusuhka suunnataankin ainoastaan inhimillisiin tekoihin.¹⁴²

Luoto on väitöskirjassaan määritellyt tarkemmin välittömän tekemisen käsitettä jakaen sen laajaan, että suppeaan tekijäkäsitteeseen. Luodon mukaan laajan tekijäkäsitteen lähtökohtana on, että jokainen teko, joka on kausaalisesti johtanut rikosoikeudellisesti merkityksellisen seurauksen syntymiseen voi perustaa tekijävastuun. Laajan tekijäkäsitteen ominaispiirteenä voidaan pitää sitä, että varsinaisen osallisuuden muodot toimivat rikosoikeudellisen vastuun rajoitusperusteina: lainsäätäjä on katsonut, että tällainen varsinaista rikoksen tekemistä alemman asteinen myötävaikuttaminen tulee rangaista varsinaisena osallisuutena, vaikka myötävaikuttaminen rikoksen toteutumiseen riittäisi perustamaan myös tekijävastuun. Kausaalisuuden merkitys tekijävastuun kriteerinä on siis korostunut, ja tämä korostus tapahtuu muiden tunnusmerkistötekijöiden kustannuksella. Laaja tekijävastuu sopii huonosti erillisjärjestelmiin.¹⁴³

Suppean tekijäkäsitteen *Luoto* on määritellyt taas seuraavasti: suppeassa tekijäkäsitteessä tekijävastuu edellyttää, että osallisen menettely kattaa kriminalisoidun menettelyn. Tällöin tekijä voi lähtökohtaisesti olla ainoastaan se, jonka menettely täyttää rikoslain erityisen osan tunnusmerkistön. Kausaalisuus on tällöin vain yksi tunnusmerkistötekijä, joka otetaan arviossa huomioon. Suppea tekijäkäsité ammentaa rikosoikeudellisen vastuun lähtökohdasta, jonka mukaisesti jokainen on vastuussa vain omasta menettelystään eikä kenenkään syyksi voida lukea jonkun toisen menettelyä. Määritelmässä muut tekijävastuun muodot eli välillinen tekeminen ja rikoskumppanuus laajentavat tekijävastuun kattamaan myös ne tilanteet, joissa rikoksen tunnusmerkistön omakätinen ja henkilökohtainen toteuttaminen on jäänyt vajaaksi. Varsinaisen osallisuuden muodot taas laajentavat rikosoikeudellisen vastuuta, jotka ilman erillistä säännöstä

¹⁴⁰ *Korkka-Knuts – Helenius – Frände* 2020, s. 333.

¹⁴¹ HE 44/2002 vp, s. 147; *Korkka-Knuts – Helenius – Frände* 2020, s. 333; *Luoto* 2018, s. 33; *Nuutila* 1997, s. 339.

¹⁴² *Nuutila* 1997, s.88.

¹⁴³ *Luoto* 2018, s. 29– 30.

jäisivät rikosoikeudellisen vastuun ulkopuolelle.¹⁴⁴ Suppeaa tekijäkäsitettä sovelletaankin suomalaisessa erillisvastuujärjestelmässä.¹⁴⁵

Jokaisessa rikostunnusmerkistössä on tekijää koskeva tunnusmerkki ja usein tekijätunnusmerkkinä käytetään termiä ”joka”. Tekijäpiiriä ei tällöin ole etukäteisesti rajattu lainkaan ja tällöin tekijänä sekä osallisena voi periaatteessa tulla kyseeseen kuka tahansa ihminen.¹⁴⁶ Esimerkkinä tällaisesta avoimen tekijätunnusmerkistön voidaan pitää vaikka varkauden (RL 28:1 §) tunnusmerkistöä: ”*joka anastaa toisen hallusta irtainta omaisuutta, on tuomittava varkaudesta sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi kuudeksi kuukaudeksi.*”

Avoimen tekijäpiirin rikostunnusmerkistöt ovat siten eräänlainen pääsääntö rikoslaissamme. Poikkeuksena voidaan pitää niin sanottuja erikoisrikoksia (*delicta propria*), joissa osallisuusoppi ei tule sovellettavaksi kaikilta osin. Usein tällaisen tunnusmerkistön tekijäntoimeen vaaditaan sitä, että kyseinen henkilö on jonkin oikeusjärjestykseen kuuluvan velvollisuuden alainen. Velvollisuudet konkretisoidaan yksittäisissä tunnusmerkistöissä siten, että tiettyyn henkilöryhmään kuuluvat rajataan potentiaalisiksi tekijöiksi. Muut henkilöt eivät voi syyllistyä erikoisrikosiin tekijänä, vaikka heidän asemansa tosiasiaassa vastaisi tekijäkumppanuutta, vaan ainoastaan avunantajana tai yllyttäjänä rikokseen. Selkeimpiä erikoisrikoksia ovat virka-, sotilas-, työnantaja-, ja kirjanpitorikokset sekä velallisen rikokset.¹⁴⁷ Esimerkiksi kirjanpitorikokseen voi syyllistyä vain kirjanpitovelvollinen, tämän edustaja, kirjanpitovelvollisessa oikeushenkilössä tosiasiallista määräysvaltaa käyttävä tai se, jonka tehtäväksi kirjanpito on toimeksiannolla uskottu (RL 30:9 §). Useiden talousrikosten rikostunnusmerkistö edustaa erikoisrikoksia. Erikoisrikokset aiheuttavat ongelmia etenkin niissä tilanteissa, joissa erityisen tunnusmerkistön täyttää ainoastaan oikeushenkilö. Rangaistusvastuun aukot on pyritty täyttämään tekijävastuun laajentamisella ja edustajanvastuusäännöksellä (RL 5:8). Edustajanvastuuta käsitellään vielä tarkemmin luvussa 3.5.

3.3.2 Rikoskumppanuus

Rikoskumppanuutta koskeva säännös on rikoslain 5 luvun 3 §:ssä, jonka mukaan ”[j]os kaksi tai useammat ovat yhdessä tehneet tahallisen rikoksen, rangaistaan kutakin rikoksen tekijänä”. Rikoskumppanuus edellyttää yhdessä tekemistä, joka viittaa sekä subjektiivisiin että

¹⁴⁴ Luoto s. 29 – 31.

¹⁴⁵ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 333.

¹⁴⁶ Nuutila 1997, s.88.

¹⁴⁷ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, 361 – 362; Hällström 2007, s. 86; Nuutila 1997, s. 361 – 362.

objektiivisiin seikkoihin. Subjektiiviset seikat tarkoittavat edellytystä yhteisymmärryksestä, jossa tekijä on tietoinen siitä, että oma toiminta yhdessä muiden toiminnan kanssa toteuttaa tietyn erityisen osan tunnusmerkistön.¹⁴⁸ Yhteisymmärrys on mahdollista saavuttaa joko nimenomaisesti tai sanattomasti, joko etukäteen sopimalla tai rikosta tehtäessä. Vastuu rikoskumppanuudessa jatkuu niin pitkälle kuin yhteisymmärrys jatkuu.¹⁴⁹

Objektiivinen yhteisymmärrys edellyttää tiettyä osallistumista rikostunnusmerkistön tekemiseen.¹⁵⁰ Henkilön on suoritettava rikoksen täytäntöönpanotoimi, osallistua siihen tai vähintään hänen kokonaispanoksensa rikossuunnitelman toteutuksessa on oltava riittävän suuri. Osallisen työnjaon osuus on oltava olennainen ja sen on oltava kokonaisuuden kannalta merkittävä.¹⁵¹ Yhteisymmärryksen aikana vastuu rikoksen tekemisestä rikoskumppanina syntyy sille, joka ei ole toteuttanut tunnusmerkistön mukaista tekoa, jos hänellä on ollut teossa kuitenkin *teonherruus*. Teonherruudella tarkoitetaan käytännössä sitä, että jotta henkilö voidaan katsoa tekijäksi tai rikoskumppaniksi, tulee hänen jollakin tavalla hallita teon tapahtumakulkua.¹⁵²

Rikoskumppanuuden rajoja määritellään usein tekemällä eroa varsinaisen osallisuuden tilanteisiin. Usein subjektiivisen puolen yhteys on helposti havaittavissa ja pulmat koskevat lähinnä rikoskumppanuuteen edellytettyjä ulkoisia toimia.¹⁵³ Erikoisrikoksissa rikoskumppanuus ei voi syntyä ilman tunnusmerkistön edellyttämää tiettyä muodollista asemaa. Muodollisen aseman lisäksi rikoskumppanuus voi tulla tietyissä tapauksissa kyseeseen RL 5:8:n mukaisen edustajan vastuun kautta. Rikoskumppanuuden soveltuvuus on siten rajoitetumpaa erikoisrikoksissa.

Nuutila on katsonut, että perinteisten osallisuusoppien käsitteitä on vaikea soveltaa suunnitelmallisiin talousrikoksiin ja tekijäkumppanuuteen. Talousrikoksissa monivaiheisen rikossuunnitelman taustalla vaikuttaneita tekijöitä on haastavampi saattaa teoista vastuuseen kuin osatekoja tehneet apulaiset tai bulvaanit. Taustalla vaikuttavien henkilöiden todellisesta merkityksestä tekoon on vaikea saada riittävää näyttöä. Monet talousrikokset edellyttävät tekijäkumppanuutta, jossa ainoastaan useiden osallisten yhteistoiminta tekee esimerkiksi velallisen rikoksen mahdolliseksi. Jos rikos on tehty yhteistuumin, kyseessä on tekijäkumppanuus.¹⁵⁴ Sama osallisuuden käsitteen sovittamisen hankaluus on läsnä luonnollisesti myös

¹⁴⁸ *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2019 s. 416; *Melander* 2016, s. 303 – 304.

¹⁴⁹ *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2019 s.416; *Korkka-Knuts – Helenius – Frände* 2020, s.335–336.

¹⁵⁰ *Melander* 2016, s. 304.

¹⁵¹ *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2019, s. 417–419.

¹⁵² *Korkka-Knuts – Helenius – Frände* 2020, s. 337 ja alaviite 855. Teonherruudesta laajemmin *Luoto* 2018, s. 219–273.

¹⁵³ HE 44/2002 vp, s. 153.

¹⁵⁴ *Nuutila* 1997, s. 342.

saattohoitojärjestelyissä. Osallisuuden soveltumista hankaloittaa myös talousrikosten luonne erikoisrikoksina. Joko sekä saattohoitajalla että päämiehellä on tullut olla tunnusmerkistön vaatima tekijäominaisuus tai heidän on tullut olla oikeushenkilössä sellaisessa asemassa, että kyseeseen voi tulla edustajanvastuu RL 5:8 §:n mukaisesti. Päämiehen ja saattohoitajan välisestä yhteisymmärryksestä voi lisäksi olla haastava hankkia näyttöä.

3.3.3 Välillinen tekeminen

Kolmantena tekijävastuun perustavana muotona Suomen rikosoikeudessa tunnetaan välillinen tekeminen. Rikoslain 5 luvun 4 §:n mukaan tekijänä tuomitaan se, joka on tehnyt tahallisen rikoksen käyttäen välikappaleena toista, jota ei voida rangaista siitä rikoksesta syyntakeettomuuden tai tahallisuuden puuttumisen vuoksi taikka muusta rikosoikeudellisen vastuun edellytyksiin liittyvästä syystä.

Välillisessä tekemisessä on siten vähintään kaksi henkilötahoa: välillinen ja välitön tekijä. Välillinen tekijä suorittaa rikoksen täytäntöönpanotoimen toista henkilöä eli välitöntä tekijää hyväksikäyttäen.¹⁵⁵ Lisäksi välittömään tekemiseen liittyy välittömän tekijän syyllisyyden alaikäisyyden tai syyntakeettomuuden vuoksi tai välittömän tekijän tahallisuuden puuttuminen esimerkiksi tunnusmerkistöerehdyksen vuoksi. Välillisen tekemisen konstruktiolla pyritään paikkaamaan sitä, ettei välittömän tekijän syyllisyyden puuttuminen koidu häntä hyväksikäyttävän eduksi. Välillinen tekeminen on yhteydessä aksessorisuuden vaatimukseen ja siihen tapaan, jolla osallisuuden kohde ymmärretään. Sillä paikataan tiukan aksessorisuusvaatimuksen synnyttämät rangaistavuusaukot.¹⁵⁶

Erikoisrikoksissa välillisenä tekijänä voidaan pitää rikoksen tekijätunnuksimerkistön täyttävää henkilöä. Esimerkiksi virkahenkilön (*intraneus*) ja ulkopuolisen henkilön (*extraneus*) päättäessä yhdessä tehdä virkarikoksen, voi kyseiseen tekoon kuitenkin syyllistyä tekijänä ainoastaan virkahenkilö tekijätunnuksimerkistön mukaisesti. Extraneusta ei voida tuomita tekijänä vaan lähinnä avunantajana, koska virkavastuu ei koske häntä. Tilanne on sama silloin, jos extraneus yllyttää virkahenkilöä virkarikokseen. Virkahenkilö on rikosoikeudellisessa vastuussa tekijänä virkarikoksesta ja extraneus voidaan tuomita normaalisti osallisuusopin mukaisesti yllytyksestä tai avunannosta virkarikokseen.¹⁵⁷

¹⁵⁵ *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2019, s. 518.

¹⁵⁶ HE 44/2002 vp, s. 148.

¹⁵⁷ *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2019, s.523 – 524; *Nuutila* 1997, s. 362.

Yrityksen saattohoitojärjestelyjen talousrikostapauksissa välillinen tekeminen vaatisi sitä, että talousrikokset tehtäisiin yrityksessä syyntakeettoman henkilön avulla tai henkilön, jolta puuttuu tahallisuus. Rikoslain 3:4 §:n mukaan henkilö on rikosoikeudellisesti syyntakeeton, kun hän on alle 15-vuotias tai hän ei tekohetkellä kykene mielisairauden, syvän vajaamielisyyden taikka vakavan mielenterveyden tai tajunnan häiriön vuoksi ymmärtämään tekonsa tosiasiallista luonnetta tai oikeudenvastaisuutta taikka hänen kykynsä säädellä käyttäytymistään on sellaisesta syystä ratkaisevasti heikentynyt. Osakeyhtiön hallituksen jäsenen kelpoisuutta on kuitenkin OYL:ssä rajoitettu lähes vastaavasti. Hallituksen jäsenenä ei voi olla alaikäinen tai se, jolle on määrätty edunvalvoja tai jonka toimintakelpoisuutta on rajoitettu (OYL 6:10 §). Samat kelpoisuuden ehdot koskevat myös osakeyhtiön toimitusjohtajaa (OYL 6:19 §). Syyntakeeton henkilö ei siten voi toimia muodollisessa asemassa osakeyhtiössä.

Sen sijaan tahallisuuden puuttuminen voinee tulla kysymykseen yrityksen saattohoitotilanteessa tunnusmerkistöerehdyksen vuoksi, jos välittömältä tekijältä puuttuu oikea tieto todellisesta toiminnasta. Tunnusmerkistöerehdys on vastuusta vapauttava peruste, jos tekijä ei teon hetkellä ole selvillä kaikkien niiden seikkojen käsillä olosta, joita rikoksen tunnusmerkistön toteutuminen edellyttää, tai jos hän erehtyy sellaisesta seikasta, teko ei ole tahallinen (RL 4:1 §). Lisäksi pakkotila (RL 4:5 §) on vastuuvapausperuste. Välillisen tekemisen muoto yrityksen saattohoitotilanteissa ei ole kuitenkaan tietävästi konkretisoitunut oikeuskäytännössämme ja on siten epäselvää, millaisin näyttöperustein välillinen tekeminen voitaisiin katsoa saattohoitojärjestelyssä (tai muussakaan bulvaanijärjestelyssä) tulleen näytetyksi.

3.4 Osallisuusoppi

3.4.1 Yllytys

Rikoslain yllytystä koskeva 5 luvun 5 §:n mukaan "[j]oka tahallaan taivuttaa toisen tahalliseen rikokseen tai sen rangaistavaan yritykseen, tuomitaan yllytyksestä rikokseen kuten tekijä." Yllytysvastuun perusedellytys on se, että yllytys saa tekijässä aikaan tekopäätöksen.¹⁵⁸ Yllyttäjä toimii siten teon henkisenä alkuunpanijana ja siksi yllyttäjää rangaistaan kuin tekijää ja yllytys vastaakin moitittavuudeltaan tekijävastuuta.¹⁵⁹ On kuitenkin syytä huomioida, että mikäli yllytys vain vahvistaa tekijän jo aiemmin tekemää tekopäätöstä, yllyttäjän toiminta on rangaistavaa avunantona. Yllytyksen toteennäyttäminen tekopäätöksen synnyttäjänä ei ole helppoa ja yllytys menee usein päällekkäin esimerkiksi rikoskumppanuuden kanssa.

Rikosoikeudellinen vastuu yllytyksessä edellyttää, että päätekijä syyllistyy vähintään rangaistavaan yritykseen. Päätekijän jättäessä yllytyksen huomioimatta tai ei reagoi siihen yllyttäjän tarkoittamin tavoin, kyse on yritetystä yllytyksestä, joka ei pääsääntöisesti johda rikosoikeudelliseen vastuuseen.¹⁶⁰

Yllyttäjä tuomitaan kuten tekijä, ja sekä yllyttäjän että tekijän tulee toimia tällöin tahallisesti. Tekijän tahallisuuden puuttuessa yllyttäjä katsotaan välilliseksi tekijäksi.¹⁶¹ Yllyttäjän tahallisuuteen kuuluu tietoisuus tekoajasta, -paikasta ja -tavasta, oman toiminnan merkityksestä seurauksella sekä siitä, että hänen oma toiminta saa aikaan rikoksen päätekijän päätökseen perustuvan toiminnan kautta. Yllyttäjällä teosta olevan käsityksen ja toteutuneen teon välillä tulee vallita riittävä vastaavuus, vaikka tarkkaa ennakkosuunnitelmaa ei vaaditakaan. Toisaalta, jos yllytetty tekee enemmän kuin mihin häntä on yllytetty, ei yllyttäjä vastaa tästä yllytyksen ylimenevästä teosta.¹⁶² Kyse on osallisuuteen liittyvästä aksessorisuusvaatimuksesta.¹⁶³

Suunnitelmallisissa talousrikoksissa rikosten taustavoimat kuten teon suunnittelijat, rahoittajat tai tosiasialliset johtajat on vaikea saattaa vastuuseen, kun taas osatekojen tehneiden apulaisten ja bulvaanien syyttäminen ja tuomitseminen on helpompaa. Nuutila on katsonut olevan kuitenkin selvää, että suunnitelmallisissa talousrikoksissa rahoittaja toimii yllyttäjänä

¹⁵⁸ HE 44/2002, s. 154.

¹⁵⁹ Nuutila 1997, s. 349; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 525.

¹⁶⁰ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 526. Rikosoikeudellinen vastuu syntyy kuitenkin yritetystä yllytyksestä perättömään lausumaan (RL 15:5) ja yritetystä yllytyksestä törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu (RL 21:6a).

¹⁶¹ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 354.

¹⁶² HE 44/2002, s. 155.

¹⁶³ Melander 2016, s. 308.

talousrikoksiin.¹⁶⁴ Myös neuvon antaminen voidaan katsoa yllytykseksi. Nuutila esittää esimerkin, jossa yrittäjä miettii veropetoksen tekemistä, mutta jos vasta toisen yrittäjän neuvo siitä, kuinka helppoa veropetoksen tekeminen on, saa aikaan rikosentekopäätöksen, on neuvon antajaa pidettävä yllyttäjänä avunantajan sijaan. Tämä pätee Nuutilan mukaan myös rikoksen suunnittelijaan, jonka vastuu yllyttäjänä vai avunantajana riippuu siitä, saako suunnitelma tekijässä aikaan rikosentekopäätöksen.¹⁶⁵ Hallituksen esityksen mukaan yllytyksen tekotapana käy mikä tahansa menettely, joka saa tekijässä aikaan rikosentekopäätöksen.¹⁶⁶

Yllyttäjään sovelletaan samaa rikossäännöstä kuin tekijään ja yllyttäjän vastuu on yhtä ankara kuin tekijän. Tämä ei kuitenkaan tarkoita samaa kuin rikostunnusmerkistössä käytetty sanonta ”yllyttäjä tuomitaan kuin tekijä”. Kyse on vain sanonnan muodollisesta merkityksestä, jolla ei tarkoiteta sitä, että yllyttäjälle tuomitaan sellainen rangaistus, joka hänelle olisi tuomittu, jos hän olisi ollut tekijä. Muuten erikoisrikokseen yllyttänyttä, jota ei voi tuomita rangaistukseen erikoisrikoksesta, jäisi rikosoikeudellisesta vastuusta vapaaksi. Sen sijaan yllyttäjä tuomitaan soveltaen samaa lainpaikkaa kuin tekijään ja mittaamalla vastuu yhtä ankaraksi kuin tekijällä. Yllyttäjän ankaraa vastuuta on perusteltu sillä, että yllyttäjä saa aikaan teon, että rikoksen tekijän.¹⁶⁷

3.4.2 Avunanto

Rikoslain 5 luvun 6 §:n pykälässä on säädetty avunannon edellytyksistä. Säännöksen mukaan ”[j]oka ennen rikosta tai sen aikana neuvoin, toimin tai muilla tavoin tahallaan auttaa toista tahallisen rikoksen tai sen rangaistavan yrityksen tekemisessä, tuomitaan avunannosta rikokseen saman lainkohdan mukaan kuin tekijä.” Pykälän toisen momentin mukaisesti yllytyksestä rangaistavaan avunantoon rangaistaan avunantona. Säännöksessä on lisäksi huomioitu, että avunanto on yleinen rangaistuksen vähentämisperuste, mikä johtaa lievennettyyn rangaistustas-teikkoon.¹⁶⁸

Avunannon kohteena on säännöksen mukaisesti joko tahallinen rikos tai sen rangaistava yritys. Jos jokin rikoksen yleinen edellytys puuttuu, esimerkiksi silloin kun päätekijältä puuttuu

¹⁶⁴ Nuutila 1997, s. 349.

¹⁶⁵ Nuutila 1997, s. 349–350.

¹⁶⁶ HE 44/2002 vp, s. 155.

¹⁶⁷ HE 44/2002 vp, s. 156.

¹⁶⁸ RL 5:6.1 toinen virke: ”Rangaistusta määrättäessä sovelletaan kuitenkin, mitä 6 luvun 8 §:n 1 momentin 3 kohdassa sekä 2 ja 4 momentissa säädetään.”

tahallisuus tai hän on syyntakeeton, ei kyse voi olla avunannosta rikokseen. Tilanne voi tällöin rangaistavaksi välillisenä tekemisenä. Avunannolla myötävaikutetaan tahallisesti toisen tahalliseen rikokseen.¹⁶⁹ Avunanto voidaan näin ollen rikoskumppanuuden tavoin laajentavan rikosvastuuta, koska ilman avunanto säännöstä ei toisen tekemää rikosta edistävä tai avustava käyttäytyminen olisi rangaistavaa. Avunantaja ei loukkaa omalla toiminnallaan välittömästi suojeltavaa oikeushyvää eikä siten yksinään täytä rikoksen tunnusmerkistötekijöitä.¹⁷⁰

Päätökijän tuottamuksellisen rikoksen tahallinen edistäminen on rangaistavaa välillisenä tekemisenä.¹⁷¹ Päätökijän tehdessä tahallisen rikoksen avunantajan tuottamuksellisen toiminnan seurauksena, tulee avunantajan toimintaa tarkastella itsenäisenä tuottamuksellisena rikoksena. Avunantajalla on oltava tietoisuus tekijän teosta, omasta toiminnastaan ja oman toiminnan merkityksellisyydestä päätökseen vastaavalla tavalla kuin yllytyksessä. Tekijän ei kuitenkaan tarvitse olla tietoinen avunantajan toiminnasta ja tältä osin subjektiiviset ehdot erottavatkin avunannon rikoskumppanuudesta. Avunannossa yhteisymmärrys voi olla yksipuolista toisin kuin rikoskumppanuudessa.¹⁷²

Avunanto voi olla luonteeltaan fyysistä tai psyykkistä. Avunantaja voi toimittaa tekijällä apuvälineitä, toimia kuljettajana tai luvata auttaa tekijää myöhemmin rikossaaliin myynnissä. Talousrikoksissa avunantotoimi toteutetaan allekirjoittamalla yhtiölle epäedullisia sopimuksia tai luovuttamalla yhtiön pankkitilien käyttöoikeuden tekijälle, jotta tämä voi siirtää yhtiön tilin varoja velallisen epärehellisyysrikoksen tunnusmerkistön toteuttavalla tavalla.¹⁷³

Tapauksessa KKO 2015:10 A oli käyttänyt K Oy:ssä tosiasiallista määräysvaltaa ja ilman hyväksyttävää syytä luovuttanut yhtiön omaisuutta siirtämällä varoja yhtiön pankkitililtä yhtiössä työskennelleiden puolisonsa B:n ja poikansa C:n pankkitileille. C oli ollut yhtiön ainoa osakkeenomistaja ja hallituksen jäsen. A:n menettely oli aiheuttanut yhtiön maksukyvyttömyyden sekä pahentanut maksukyvyttömyyttä. B ja C olivat suostuneet siihen, että A sai käyttää heidän tilejään. Korkeimman oikeuden ratkaistavana oli kysymys siitä, oliko B:n ja C:n menettelyssä kysymys avunannosta ja täyttyikö heidän osaltaan avunantorikoksen edellyttämä tahallisuus.

Korkein oikeus katsoi perusteluissaan, että B:n ja C:n pankkitilit olivat olleet A:n käytössä, jonne tämä oli siirtänyt K Oy:n varoja. Tilien käyttäminen varojen siirtämiseen oli lisännyt velallisen epärehellisyysrikoksen mahdollisuutta avunannolta edellytettävällä tavalla. Varojen siirto oli jatkunut tileille koko yhtiön toiminnan ajan. C oli jo yritystä perustettaessa sopinut A:n kanssa, että tämä saa käyttää tiliä laskujen maksamiseen ja C oli luovuttanut verkkopankkitunnuksensa A:lle. Myös B oli suostunut tilinsä käyttämiseen ja luovuttanut pankkikorttinsa A:n käyttöön. Korkein oikeus katsoi, ettei B:n ja C:n menettely ole ollut ainoastaan passiivista toiminnan sallimista vaan se on sisältänyt myös

¹⁶⁹ HE 44/2002 vp, s. 156.

¹⁷⁰ Vanhanen 2004, s. 23.

¹⁷¹ Nuutila 1997, s. 353.

¹⁷² HE 44/2002 vp, s. 156.

¹⁷³ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 532 – 533.

aktiivisia toimia, jotka ovat mahdollistaneet A:n teot. B:n ja C:n tekoja oli arvioitava rangaistavana avunantona.

Tahallisuuden osalta korkein oikeus katsoi, että varojen suuruuden vuoksi on ollut selvää, että varojen siirrot vaaransivat yhtiön maksukyvyyn. C:n tahallisuuden osalta korkein oikeus katsoi lisäksi hänen laiminlyöneen hallituksen jäsenen velvollisuutensa selvittää yhtiön taloudellinen tila eikä toiminnasta tietoisuuden kiistäminen voi yleensä tulla kysymykseen, jos kysymys on sellaisista tosiseikoista, jotka henkilön asemassaan pitää tietää. C oli osallistunut yhtiön hallintoon allekirjoittamalla asiakirjoja ja esiintymällä yhtiön edustajana viranomaisessa. B:n ja C:n katsottiin edistäneen A:n syyksi luettua rikosta luovuttamalla tälle tilien käyttöoikeuden ja he ovat tienneet tai ainakin pitäneet varsin todennäköisenä, että tilisiirroilla ei ole ollut yhtiön kannalta hyväksyttävää syytä ja että nämä siirrot aiheuttavat yhtiön tulemisen maksukyvyttömäksi tai oleellisesti pahentavat sen maksukyvyttömyyttä. B:n ja C:n katsottiin syyllistyneen avunantoon törkeään velallisen epärehellisyyteen.

Mitkä tahansa tahalliset teot, jotka edistävät rikoksen tekemistä, käyvät avunannosta. Näin ollen myös laiminlyönti voi täyttää avunannon edellytykset, jos laiminlyönnillä edistetään rikoksen täytäntöönpanoa tavalla, joka voidaan rinnastaa positiivisella toimella tapahtuvaan teon edistämiseen. Lain esitöissä on käytetty esimerkkinä tapausta, jossa talonmies jättäisi tietoisesti portin auki murtovarkaita varten. Talonmies olisi tällöin tuomittava avunannosta varkauteen.¹⁷⁴

Avunannon ja rikoskumppanuuden välinen rajanveto ei ole aina suoraviivaista tai yksinkertaista. Aineellis-objektiivisen teorian avulla rajanvetoa on tehty arvioimalla sitä, mikä on kunkin mukana olleen teko-osuus kokonaisvaltaisesti arvioituna. Verorikoksissa muodollis-objektiiviset näkökohdat – eli sen arvioiminen onko osallinen itse edes osaksi toteuttanut täytäntöönpanotoimea – ovat taas olleet korostettuina, koska yhtiö- ja verolainsäädännössä erilaiset ilmoitusvelvollisuudet ovat sidottu henkilön asemaan yrityksessä. Toisaalta ratkaisussa KKO 1990:133 tosiasiallista valtaa yrityksessä käyttänyt omistaja tuomittiin tekijänä, vaikka hän ei ollut allekirjoittanut veroilmoitusta ja hän oli eronnut ennen veroilmoituksen antamista toimitusjohtajuudestaan ja hallituksen jäsenyydestä. Ratkaisevaa oli se, että hän oli sisällyttänyt väärä tietoja veroilmoitukseen eikä veroilmoituksen allekirjoittaja ollut ollut tästä tietoinen.¹⁷⁵ Monitahoisissa ja monimutkaisissa talousrikoksissa tekijäkumppanuuden ja avunannon välinen rajanveto on ollut perinteisesti hankalaa, koska edellä jo todetusti, talousrikosten taustavoimien todellisesta merkityksestä ja panoksesta rikokseen on vaikea saada riittävää näyttöä.

Oikeuskäytännössä on painotettu, että avunannon päätekoa edistävää vaikutusta arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota sovellettavaan tunnusmerkistöön. Tämä tarkoittaa huomion kiinnittämistä niin tunnusmerkistön rakenteeseen eli kielletyn toiminnan kuvaukseen sekä teon oikeudelliseen kontekstiin. Eri rikosten edistäminen on usein toisenlaista keskenään ja tämä tulee

¹⁷⁴ *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2019, s. 533; HE 44/2002 vp, s. 157. Ks. tarkemmin *Luoto* 2018, s. 97–108.

¹⁷⁵ *Nuutila* 1997, s. 357 – 358.

ottaa arvioinnissa huomioon. Avunannon rangaistavuus on näin kytkettävä tiettyyn tunnusmerkistössä kuvattuun toimintaan.¹⁷⁶

3.5 Oikeushenkilön puolesta toimiminen

Rikosoikeuden yleisten oppien uudistusten yhteydessä rikoslakiin lisättiin vuonna 2004 säännös oikeushenkilön puolesta toimimisesta (RL 5:8 §). Säännöksen mukaan ”[y]hteisön, säätiön tai muun oikeushenkilön lakimääräisen toimielimen tai johdon jäsen sekä oikeushenkilössä tosiasiallista päätösvaltaa käyttävä taikka sen puolesta työ- tai virkasuhteessa tai toimeksiannon perusteella muutoin toimiva henkilö voidaan tuomita oikeushenkilön toiminnassa tehdystä rikoksesta rangaistukseen siitä huolimatta, ettei hän täytä rikoksen tunnusmerkistössä tekijälle asetettuja erityisehtoja, jos oikeushenkilö nuo ehdot täyttää.”

Kyse on toisin sanoen edustajanvastuuta koskevasta säännöksestä. Se koskee tilanteita, joissa rikos tapahtuu oikeushenkilön toiminnassa ja rikoksen varsinainen tekijä toimii oikeushenkilön puolesta ilman, että hän täyttää rikoksen tunnusmerkistössä tekijälle asetetut erityisehdot.¹⁷⁷ Lainsäädännöllä haluttiin mahdollistaa rikosoikeudellisen vastuun kohdentaminen varsinaisiin tekijöihin oikeushenkilön toiminnassa tehdyistä erikoisrikoksissa. Oikeushenkilö ei voi toimia rikoksen tekijänä, joten ilman edustajanvastuusäännöstä osakeyhtiön edustajaa ei voida tuomita pelkkien osallisuusopillisten säännösten avulla. Etenkin taloudellisten rikosten osalta usea tekijätunnusmerkki koskee oikeushenkilö itseään.¹⁷⁸ Erikoisrikoksissahan varsinainen tekijä voi olla vain sellainen henkilö, jolla on lain edellyttämä asema, ominaisuus tai joka muuten täyttää muut rikoksen tunnusmerkistössä tarkoitetut olosuhteet. Edustajanvastuusäännös onkin vähentänyt erikoisrikosopin merkityksellisyyttä, mutta se ei vaikuta avointen tunnusmerkistöjen tulkintaan.¹⁷⁹

Edustajanvastuuta koskeva säännös on lain esitöiden mukaan erityisen tarpeellinen kirjanpitorikoksia ja velallisen rikoksia koskevissa tilanteissa, mutta jo ennen edustajanvastuusäännöksen voimaantuloa korkein oikeus on ratkaisukäytännössään vahvistanut, että rikosvastuu voidaan kohdentaa myös sellaiseen henkilöön, joka on yhtiössä tosiasiallisen organisaation ja toiminnan mukaan vastuussa. KKO 2001:86 ratkaisussaan korkeimman oikeuden enemmistö katsoi, ettei

¹⁷⁶ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 536.

¹⁷⁷ HE 44/2002 vp, s. 23.

¹⁷⁸ HE 44/2002 vp, s. 159. Lahti on esittänyt myös kritiikkiä siitä, että lain säännös on jättänyt määrittelemättä vastuun kohdentamisen periaatteet. Ks. Lahti 2007, s. 22.

¹⁷⁹ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019 s. 549

rikosvastuuta voi kiertää keinotekoisilla, muodollisilla järjestelyillä vaan yhteisön edustaja voi määräytyä myös yhtiön tosiasiallisen organisaation ja toiminnan mukaan.¹⁸⁰

3.6 Rikosvastuun kohdentamisesta yhteisössä

Rikosvastuulla tarkoitetaan rikosoikeudellista rangaistusvastuuta, vahingonkorvausvastuuta ja mahdollisuutta joutua menettämisseuraamusten kohteeksi.¹⁸¹ Rikosvastuun kohdentaminen taas liittyy rikosoikeuden yleisten oppien osallisuusoppiin, laiminlyöntivastuuseen ja tuottamusta koskeviin periaatteisiin.¹⁸² Suppeasti määriteltynä rikosoikeudellisen vastuun kohdentamisella yhteisössä tarkoitetaan sitä, ketä tai keitä on pidettävä syyllisenä oikeushenkilön toiminnassa tapahtuneeseen rikokseen.¹⁸³ Huomioon on lisäksi otettava tahallisuus, tuottamus, syy-yhteys sekä rikoksen tunnusmerkistön mukaisuus.¹⁸⁴ Tässä tutkimuksessa huomio on kuitenkin kiinnitetty lähinnä rikosvastuun kohdentamiseen osallisuusopin näkökulmasta eli rikosvastuun suppean määritelmän mukaan.

Osana rikoslain uudistusta vuonna 2002 harkittiin myös vastuun kohdentamisen lähtökohdan muodostavan tunnusmerkistön ottamista rikoslakiin, kun vastuun kohdentamisen oikeushenkilön piirissä tehdystä rikoksesta katsottiin aiheutuneen soveltamisongelmia. Muun muassa osallisuutta koskevien periaatteiden ulottuvuus ja soveltaminen nähtiin pulmallisena. Vastuun kohdentamisen tunnusmerkistön laatimisen katsottiin kuitenkin haastavaksi, koska se olisi yhdistänyt monia rikosopillisia peruskysymyksiä eikä tällaiselle lainsäädännölle löydetty ulkomaisia esikuvia. Näin ollen lopputuloksena katsottiin, ettei rikoslain yleiseen osaan ole syytä säätää erityistä vastuun kohdentamissäännöstä eikä voimassa olevassa oikeudessa ole yleissäännöstä vastuun kohdentamisesta oikeushenkilöiden sisällä.¹⁸⁵ Rikoslaisissa on kaksi erityissäännöstä vastuun kohdentamisesta; työrikoksia (RL 47:7) ja ympäristörikoksia (RL 48:7) koskevat säännökset.¹⁸⁶

Jo talousrikollisuuden määrittelyssä talousrikoksen käsite liitetään vahvasti oikeushenkilöihin ja yhteisöihin. Tavanomaista onkin, että taloudelliset rikokset tehdään oikeushenkilön

¹⁸⁰ Kyseessä oli äänestysratkaisu. Eri mieltä olleet jäsenet katsoivat, ettei rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen mukaisesti rikoslain säännöstä (RL 30:9 §) saa soveltaa tapaukseen, johon se ei lain *sanamuodon* mukaan sovellu, vaikka se olisikin rinnastettavissa säännöksessä tarkoitettuihin tilanteisiin.

¹⁸¹ *Salminen*, s. 307.

¹⁸² *Lahti* 1998, s. 1271.

¹⁸³ *Salminen*, s. 307.

¹⁸⁴ *Nissinen*, s. 124.

¹⁸⁵ HE 44/2002 vp, s. 40 – 41.

¹⁸⁶ *Korkka-Knuts – Helenius – Frände* 2020, s. 364.

toiminnassa. Rangaistava menettely voi tällöin muodostua monen oikeushenkilön toiminnassa mukana olevan henkilön päätöksenteon, toimien tai laiminlyöntien kokonaisuudesta. Usein talousrikokset ovat luonteeltaan pitkäkestoisia ja monitahoisia. Myös tekijöitä on yleensä useampia kuin yksi samoin kuin eri rikosten tunnusmerkistöjä.¹⁸⁷ Tyypillisesti talousrikosten todelliset päätöksentekijät ja suunnittelijat pyrkivät keinotekoisin järjestelyin välttämään rikosvastuunsa tai muutoin pysyttelemään muodollisen yhtiöoikeudellisen aseman ja vastuun ulkopuolella. Lopputuloksena on, että rikosoikeudellisen vastuun kohdentaminen heihin vaikeutuu.¹⁸⁸ Useamman henkilön osallistuessa rikolliseen tekoon on ratkaistava rikoksentekijä ja muiden henkilöiden osallisuus rikoksen toteutuksessa. Lisäksi on ratkaistava se, miten vastuu jakautuu eri osallisten kesken ja kuinka laajalle vastuu ulottuu yksittäisten henkilöiden kohdalla.¹⁸⁹ Vastuun kohdentaminen oikeisiin ja tosiasiallisiin tekijöihin talousrikoksissa voi muuttua tällöin ongelmalliseksi, kun suunnitelmallisten talousrikosten taustavoimat on vaikea saattaa vastuuseen näytön vähäisyyden vuoksi.¹⁹⁰

Rikoksessa on aina kyse inhimillisestä teosta ja oikeushenkilön puolesta toimiikin siten aina luonnollinen henkilö, koska oikeushenkilö ei voi itse tehdä rikosta.¹⁹¹ Toimenpide tai laiminlyönti yhtiön edustajana voi johtaa yhtiön ja kolmannen välisessä suhteessa eri lopputuloksiin, riippuen täysin siitä mikä on yhtiön puolesta toimivan henkilön lainsäädännöllinen vastuu teosta ja toimen pätevyydestä yhtiöön nähden.¹⁹² Vastuun kohdentamisharkinta edellyttääkin toimintaa sääntelevän toimintaympäristön normien hahmottamista. Lainsäädäntö asettaa esimerkiksi osakeyhtiölaissa erilaisia toimintavelvollisuusnormeja yhtiön johdolle. Vastuun kohdentamista arvioidessa on lisäksi huomioitava muun muassa asianomaisen henkilön asema, hänen tehtäviensä ja toimivaltuuksiensa laajuus sekä hänen osuutensa lainvastaisen tilan syntymiseen ja sen jatkumiseen.¹⁹³ Vaikka muodollinen organisatorinen asema muodostaa lähtökohdan vastuun kohdentamisen harkinnassa, ei oikeushenkilön toiminnassa tehdyn rikoksen tekijää tule kuitenkaan määritellä yksinomaan muodollisin osakeyhtiö- tai konkurssioikeudellisin perustein tai antaa sille ratkaisevaa merkitystä. Oleellista on tällöin selvittää, kuka käyttää yrityksessä

¹⁸⁷ OLJ 5/2000, s. 42 – 43.

¹⁸⁸ OLJ 5/2000 s. 228.

¹⁸⁹ Hällström 2007, s. 83.

¹⁹⁰ Nuutila 1997, s. 342; HE 44/2002 vp, s.41.

¹⁹¹ Nuutila 1997, s. 97; Honkasalo 1965, s. 103-104. Honkasalo katsoo, että rikos on aina inhimillinen teko, ja että rikosoikeudellisesti merkityksellisenä tekijänä voi säännönmukaisesti olla vain ihminen. Vain yhdyskunnan puolesta toimineet henkilöt voidaan saattaa rikosoikeudelliseen vastuuseen.

¹⁹² Salminen 1998, s. 308

¹⁹³ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019 s. 554.

todellista päätäntävaltaa.¹⁹⁴ Korkein oikeus on vahvistanut tämän oikeuskäytännössään ratkaisulla KKO 2001:85.

Ratkaisussa KKO 2001:85 osakeyhtiön kirjanpito oli laiminlyöty. X Oy:n hallituksen puheenjohtaja A oli sopinut yhtiön toimitusjohtajana ja myös hallituksen jäsenenä toimineen B:n kanssa, että B huolehti kirjanpidosta. Kirjanpito oli jäänyt tilikaudelta kokonaan pitämättä ja tilinpäätös tekemättä. Tapauksessa kysymys oli siitä, oliko A syyllistynyt kirjanpitorikokseen, kun hän oli väittänyt sopineensa yhtiön toimitusjohtajana toimineen hallituksen jäsenen kanssa tämän huolehtivan kirjanpidosta. Korkein oikeus katsoi, että osakeyhtiölain 8:6.2:n mukaan osakeyhtiön hallituksen on huolehdittava kirjanpidon ja varainhoidon valvonnan asianmukaisesta järjestämisestä, eli hallituksella on kirjanpidosta valvontavastuu. Näin ollen A:lla oli ollut hallituksen puheenjohtajana valvontavastuu kirjanpidon hoitamisesta eikä hän ole voinut sopimuksin siirtää tätä vastuuta toimitusjohtajalle. A:n katsottiin syyllistyneen kirjanpitorikokseen.

Lähtökohtaisesti oikeushenkilön puolesta toimivien henkilöiden yksilöllinen rikosoikeudellinen vastuu määräytyy rikosoikeuden yleisten periaatteiden mukaan ja rangaistusvastuuseen on asetettava ne henkilöt, joiden teot tai laiminlyönnit ovat toteuttaneet rikoksen tunnusmerkistön tai ovat yllyttäneet tekijää tekoon tai avunannollaan edistäneet tekijän toimintaa. Rangaistusvastuun edellytyksenä on, että tekijän tai muu osallisen syyksi luettavaa osuutta oikeushenkilössä tapahtuneeseen rangaistavaan tekoon. Vastuu määräytyy yksilön tosiasiallisten vaikutusmahdollisuuksien mukaan.¹⁹⁵

¹⁹⁴ *Salminen* 1998, s. 313 – 314.

¹⁹⁵ HE 95/1993 vp, s. 5; *Hällström* 2007, s. 83.

4. Saattohoito ja rikoslain tunnusmerkistöt

4.1 Yleistä

Yrityksen saattohoitojärjestelyissä esiintyy useita eri rikostunnusmerkistöjä sekä avoimen tekijätunnusmerkistöjä kuin myös erikoisrikostunnusmerkistöjä. Tässä pääluvussa keskitytään käsittelemään tutkielman aineistossa esiin nousutta rikostunnusmerkistöä, jotka liitetään usein yrityksen saattohoitoon: rekisterimerkintärikos (RL 16:7), kirjanpitorikos (RL 30:9), velallisen epärehellisyys (RL 39:1) ja veropetos (RL 29:1).

Ensin käydään lyhyesti läpi rikosta koskeva rikostunnusmerkistö ja sen taustalla vaikuttava suojeluobjekti. Tämän jälkeen tarkastellaan sitä, kuka tai ketkä voivat tulla kyseisessä rikoksessa tekijöinä kyseeseen ja kuinka rikosoikeudellinen vastuu näissä tunnusmerkeissä kohdistetaan oikeaan tekijätahoon. Jokaisen alaluvun lopuksi analysoidaan mahdollista hovioikeuskäytäntöä kyseisen tunnusmerkin osalta, erityisesti siitä näkökulmasta ketä tai keitä on pidetty tunnusmerkin mukaiseen tekoon tekijänä. Hovioikeuden ratkaisuista on valittu sellaisia tapauksia, joissa tekijävastuuta tai osallisuutta on ratkaisussa jollain tavalla tuotu ilmi. Pääluvun lopussa on nostettu esiin hovioikeuskäytännöstä tehty havainto, jossa saattohoitojärjestely on otettu huomioon arvioitaessa rikoksen törkeysarvioinnin kokonaisarvostelua.

4.2 Rekisterimerkintärikos

4.2.1 Tunnusmerkistö ja tekijä

Rekisterimerkintärikosta pidetään rikoksena viranomaisia vastaan ja säännöksellä pyritään varmistamaan viranomaisille annettavien tietojen totuudenmukaisuus ja tietojen luotettavuus.¹⁹⁶ Rekisterimerkintärikosta ei välttämättä samalla tavalla mielletä perinteiseksi talousrikollisuudeksi kuin kirjanpitorikoksia, velallisen rikoksia tai verorikoksia, mutta se on yleensä liitännäinen muihin talousrikoksiin.¹⁹⁷ Rekisterimerkintärikos nousee jatkuvasti esille myös yrityksen saattohoitojärjestelyjä koskevassa oikeuskäytännössä.

Rekisterimerkintärikoksesta säädetään rikoslain luvussa 16:

¹⁹⁶ HE 66/1988 vp, s. 28

¹⁹⁷ Hirvonen – Määttä 2018, s. 437.

7 § Rekisterimerkintärikos

Joka

- 1) aiheuttaakseen oikeudellisesti merkityksellisen virheen viranomaisen pitämään yleiseen rekisteriin antaa rekisteriä pitävälle viranomaiselle väärän tiedon tai
- 2) hankkiakseen itselleen tai toiselle hyötyä taikka toista vahingoittaakseen käyttää hyväkseen 1 kohdassa tarkoitettulla tavalla aiheutettua virhettä,

on tuomittava rekisterimerkintärikoksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kolmeksi vuodeksi.

Yritys on rangaistava.

Rekisterimerkintärikoksessa tekijätunnusmerkistö on jätetty avoimeksi. Siihen voi siten syyllistyä kuka tahansa, joka toimii teon kuvauksen mukaisella tavalla.

Rekisterimerkintärikoksen säännöksessä mainituilla rekistereillä tarkoitetaan esimerkiksi väestö- kaupp- ja moottoriajoneuvo-, ajokortti-, yhdistys-, säätiö-, lainhuuto-, kiinnitys-, maa- ja patenttirekisteriä. Yleiseksi rekisteriksi katsotaan myös muut vastaavat luettelot, joilla on jonkinlainen merkitys todisteena oikeuselämässä.¹⁹⁸ Saattohoitojärjestelyjen näkökulmasta oleellisin rekisteri on nimenomaan kaupparekisteri ja tunnusmerkistön ensimmäisen kohdan mukainen tekotapa: väärän tiedon antaminen rekisteriin oikeudellisesti merkityksellisen virheen aiheuttamiseksi.

Hallituksen esityksen mukaan totuudenvastainen tieto on aina väärä ja joskus myös muodollisesti totuudenmukainen tieto voidaan katsoa vääräksi, jos se esitystapansa tai asiayhteyden vuoksi on aivan ilmeisen omiaan johtamaan vastaanottajaa harhaan. Väärä tieto voidaan antaa viranomaiselle suullisesti tai kirjallisesti taikka toisen henkilön välityksellä.¹⁹⁹

Ratkaisussa KKO 2004:88 B oltiin valittu X Oy:n yhtiökokouksessa yhtiön hallituksen varsinaiseksi jäseneksi. Hallituksen jäsenyys ilmoitettiin kaupparekisteriin merkittäväksi. Todellisuudessa yhtiön liiketoimintaa johti eräs toinen henkilö, A, joka myös päätti yrityksen asioista. Korkeimman oikeuden ratkaistavana oli kysymys siitä, täyttikö A:n ja B:n toiminta rekisterimerkintärikoksen tunnusmerkistön.

Kaupparekisteriin oli ilmoitettu muodollisesti oikea, mutta tosiasiaa harhaanjohtava tieto, koska vaikka B oli valittu hallituksen varsinaiseksi jäseneksi, oli hän ostanut yhtiön osakkeet A:n varoilla ja vain A oli hoitanut yhtiön liiketoimintaa. Näin oli toimittu A:n luottotiedoissa olleiden merkintöjen vuoksi. Näiden merkintöjen vuoksi yritys ei olisi päässyt enakkoperintärekisteriin, jos A olisi ollut X Oy:n hallituksessa.

Korkein oikeus katsoi, että vaikka kaupparekisteriin annettu tieto onkin ollut muodollisesti oikea, on se joka tapauksessa alusta alkaen antanut harhaanjohtavan kuvan siitä,

¹⁹⁸ HE 66/1988 vp, s. 28.

¹⁹⁹ HE 66/1988 vp, s. 28.

miten yhtiön hallinto oli tosiasiallisesti järjestetty. Tieto oli siten säännöksessä tarkoitetulla tavalla väärä ja A sekä B tuomittiin rekisterimerkintärikoksesta.

Kyseessä oli äänestyspäätös ja vähemmistössä olleet katsoivat, ettei kyse ollut rekisterimerkintärikoksesta, koska sinänsä annettu tieto ei ollut ollut väärä, kun B oli valittu yhtiökokouksessa yhtiön hallituksen jäseneksi. Vähemmistö katsoi, että ”*kaupparekisterimerkinnän tarkoituksena on antaa yhtiön ulkopuolisille tieto siitä, keillä on oikeus edustaa yhtiötä ja tehdä sen puolesta oikeustoimia. Kaupparekisterin varsinaisena tarkoituksena ei ole kertoa siitä, kuka todellisuudessa liiketoimintaa johtaa ja käyttää päätösvaltaa*”.²⁰⁰ Tieto ei siten ole ollut muodollisesti väärä. Enemmistö painotti asiassa reaalista tulkintaa ja katsoi asiaa sen ulkopuolisen näkökulmasta, joka kaupparekisterissä olevaa tietoa käyttää, jolloin myös muodollisesti oikea tieto voi johtaa kontekstista riippuen harhaan. *Määttä* on pitänyt ratkaisua laillisuusperiaatteen näkökulmasta mielenkiintoisena, koska tiukasti tulkittuna laillisuusperiaate voisi odottaa suosivan muodollista, sananmukaista laintulkintaa.²⁰¹ Enemmistön voidaan katsoa tulkinneen tekoa lähes suoraan hallituksen esityksessä esitettyä vasten: myös muodollisesti totuudenmukainen tieto voidaan katsoa vääräksi, jos se esitystapansa tai asiayhteyden vuoksi on aivan ilmeisen omiaan johtamaan vastaanottajaa harhaan.²⁰²

Koponen on ratkaisun KKO 2004:88 oikeustapauskomentissaan antanut painoarvoa sille, että tapauksessa on ollut kyse bulvaanista, joka on ilmeisesti ollut täysin vailla mitään todellista asemaa yhtiössä eli niin sanottu *täydellinen bulvaani*, jonka käyttö on talousrikoksissa yleinen tapa pyrkiä välttämään rikosoikeudellinen vastuu tosiasiallisten toimijoiden puolesta.²⁰³

Korkein oikeus päätyi vastaavanlaiseen ratkaisuun myös tapauksessa KKO 2012:41, jossa kommandiittiyhtiön vastuunalaiseksi yhtiömieheksi kaupparekisteriin ilmoitettiin A. Tosiasiassa ja yhtiösopimuksesta huolimatta B ja C osallistuivat yhtiön hallinnolliseen ja liiketoiminnalliseen päätöksentekoon ja KKO katsoi, että A:n ja B:n tarkoituksena oli ollut salata B:n ja C:n asema yrityksessä. A:n ja B:n katsottiin syyllistyneen rekisterimerkintärikokseen.

Hieman päinvastaiseen lopputulokseen korkein oikeus päätyi ratkaisussaan KKO 2019:109, joka koski yrityksen saattohoitotilannetta.

Ratkaisussa KKO 2019:109 saattohoitajana toiminut B oli ostanut A:lta X Oy yhtiön 100 euron kauppahinnalla saaden lisäksi A:lta 5000 euroa palkkion yhtiön lopettamiseksi. Osakekanta oli myyty B:lle 4.12.2013 ja ylimääräisen yhtiökokouksen 4.12.2013

²⁰⁰ KKO 2004:88, esittelijän mietintö ja eri mieltä olevan jäsenen lausunto.

²⁰¹ *Määttä* 2005, s.528.

²⁰² HE 66/1988 vp, s. 28.

²⁰³ *Koponen* 2005.

pöytäkirjan mukaan A oli eronnut yhtiön hallituksesta ja B oli valittu hallituksen ainoaksi varsinaiseksi jäseneksi, mitä koskevan tiedon B oli 13.12.2013 ilmoittanut kaupparekisteriin. A:lle oli rekisteröity 28.2.2014 asti yhtiön tilinkäyttöoikeudet ja prokura. Tilille oli myynnin jälkeen tullut suorituksia ja tililtä oli maksettu muun muassa palkkoja. Yhtiön liiketoiminta oli päättynyt joulukuussa 2013, jonka jälkeen A oli saattanut kesken-eräisiä projekteja loppuun ja maksanut yhtiön tileiltä laskuja ja työntekijöiden palkkoja sekä henkilökohtaisia kuluja. B:n liiketoiminnaksi oli katsottu ammattimainen yritysten saattohoito. X Oy asetettiin konkurssiin 25.4.2014.

Ratkaisun perusteluissaan korkein oikeus katsoi, että kaupparekisteriin ilmoitettu tieto on ollut muodollisesti oikea. Kysymys oli siten siitä, oliko tieto omiaan johtamaan tiedon vastaanottajaa harhaan siitä, miten yhtiön hallinto on järjestetty. KKO antoi merkitystä sille seikalle, kuka oli tosiasiallisesti toiminut X Oy:n johdossa. B:n katsottiin hoitaneen yhtiön hallituksen jäsenelle kuuluvia tehtäviä yhtiön toiminnan lopettamiseen liittyen, muun muassa toimien yhtiön edustajana konkurssimenettelyssä. Korkein oikeus katsoi, että B oli käyttänyt asemaansa liittyvää toimivaltaa. A:n osalta katsottiin, ettei hallituksesta eroaminen ollut tosiasiaassa muuttanut hänen asemaansa yhtiössä. A:lla oli ollut hallussaan yhtiön kirjanpito ja tilinkäyttöoikeudet. Toisaalta A:lle oli myönnetty prokura keskeneräisen tuotantoprojektin hoitamista varten. Prokurasta oli tehty myös ilmoitus kaupparekisteriin, samoin kuin sen lakkaamisesta. Projektin kesto oli lisäksi ollut lyhyt-aikainen eikä A:n toimien yhtiön puolesta ollut näytetty liittyneen yhtiön muuhun liiketoimintaan.

Yhteenvetonaan korkein oikeus katsoi, että vastaajien yhteisenä tarkoituksena oli ollut tuotantoyhtiön toiminnan lopettaminen ja yhtiön konkurssiin saattaminen. Tarkoitus oli myös se, että A jää pois yhtiön hallituksesta ja B tulee hallituksen ainoaksi jäseneksi. B oli toiminut käyttäen määräysvaltaansa yhtiössä ja A:n hallituksen jäsenen tehtävä oli tosiasiaassa päättynyt. KKO katsoi, ettei rekisterimerkintäilmoitus ollut harhaanjohtava siten, että sitä oli pidettävä vääränä.

Vastoin siten syyttäjän näkemystä KKO katsoi ratkaisussaan, ettei tietoa ole pidettävä vääränä vain sen vuoksi, ettei B:llä ollut tarkoitus harjoittaa tai jatkaa yhtiöllä liiketoimintaa. Käytännössä KKO:n ratkaisusta voidaan myös päätellä se, että yhtiön saattohoitajana toimiminen tai saattohoitajan merkitseminen kaupparekisteriin ei sellaisenaan merkitse rikosta tai ole rangaistavaa. KKO oli ratkaisussaan painottanut, että rekisteri-ilmoituksen harhaanjohtavuus oli tehtävä tapauskohtaisesti. *Viljanen* on tämän vuoksi katsonut, ettei tapauksen prejudikaattiarvo ole siksi suuri.²⁰⁴ *Viljanen* vaikuttaa olleen oikeassa arvionsa kanssa:

Turun HO 22.06.2021 t.21/128186 ratkaisussa yrityksen ostanutta saattohoitajaa B:tä syytettiin rekisterimerkintärikoksesta. Yrityksen myyjää eli yrittäjä A:ta ei syytetty rekisterimerkintärikoksesta. Alemmassa oikeusasteessa B:hen kohdistettu syyte oli hylätty. Turun hovioikeus arvioi kuitenkin ratkaisua toisin ja B tuomittiin rekisterimerkintärikoksesta.

A oli myynyt yrityksen X Oy:n osakekannan 14.2.2018. Syyteenkuvauksen mukaan B ei ollut ollut X Oy:ssä missään roolissa tai asemassa, jonka vuoksi kaupparekisteristä oli yhtiön konkurssin lähestyessä saanut sen käsityksen, että B oli yhtiön vastuuhenkilö ja vastasi sen päätöksenteosta ja velvoitteista. Tosiasiaassa B ei ollut hoitanut, eikä hänellä ollut yhtiön toiminnasta täysin tietämättömänä ollut edes edellytyksiä hoitaa, hallituksen

²⁰⁴ *Viljanen* 2020, s. 388–389.

jäsenen tehtäviä. B oli tunnustanut toimineensa syytteessä kuvatulla tavalla, mutta kieltänyt syyllistyneensä rekisterimerkintärikokseen.

Hovioikeus tarkasteli tapausta etenkin ratkaisun KKO 2019:109 valossa, ja katsoi että nyt kyseessä olevassa tapauksessa oli siihen yhtäläisyyksiä esimerkiksi sen osalta, ettei uusi hallituksen jäsen ollut jatkanut yhtiön liiketoimintaa. Hovioikeus katsoi kuitenkin tapausten välisenä erona olleen sen, että B ei ollut tosiasiasa lainkaan toiminut X Oy:n hallituksen jäsenenä eikä hän ollut käyttänyt yhtiön hallituksen jäsenelle kuuluvaa valtaa lukuun ottamatta kaupparekisteriin merkityn muutosilmoituksen tekemistä. Hänellä ei ole myöskään esitutkintakertomuksen perusteella ollut minkäänlaista tietoa yhtiöstä toimialaa lukuun ottamatta. Hän ei ole ollut tietoa tilinkäyttöoikeuksista tai muista tiliin liittyvistä asioista, vaikka hänellä on ollut hallussaan jotain tosineineistoa konkurssin alkaessa. Hovioikeuden mukaan rekisterimerkintä ei antanut oikeaa kuvaa siitä, miten yhtiön hallinto oli tosiasiasa järjestetty.

Hovioikeuden mielestä myöskään sillä ei ollut ratkaisevaa merkitystä, ettei asiassa oltu esitetty selvitystä siitä, että yhtiön osakekannan myynnin jälkeen myöskään kukaan muukaan henkilö olisi tosiasiasa toiminut yhtiön hallinnossa. Osakekannan B:lle myydylle A:lle oli tosin jäänyt yhtiön pankkitilin käyttöoikeus, jota ei oltu luovutettu B:lle. A oli osakekannan myynnin yhteydessä maksanut B:lle 1.500 euron palkkion, joka hovioikeuden mukaan osoitti, että kaupalla haluttiin salata A:n vastuuasema 8.5.2018 alkanutta konkurssia silmällä pitäen. Hovioikeus katsoi rekisterimerkinnän olleen harhaanjohtava ja B tuomittiin rekisterimerkintärikoksesta.

Tapauksessa hovioikeus antoi suurta merkitystä sille, mitä B tiesi yhtiöstä tai sen liiketoiminnasta sekä sille, oliko B tosiasiasa käyttänyt vastuuasemaansa yhtiössä. Toisaalta hovioikeus vaikutti sivuuttavan sen, että yhtiössä ei ollut toiminut myöskään ketään toista henkilöä yhtiön vastuuasemassa. Hovioikeus myös oletti, että järjestelyllä pyrittiin salaamaan A:n vastuuasemaa yrityksessä, joka lienee yksi syy sille, miksi hovioikeus ratkaisi asian toisin kuin korkein oikeus tapauksen KKO 2019:109. Toisaalta, perusteluissa ei väitetty suoraan, että kyseessä olisi ollut näennäinen oikeustoimi tai että itse yrityskaupassa olisi ollut jotain lainvastaista. Mielenkiintoista on se, miten B:n olisi tullut asiassa menetellä hovioikeuden mielestä. Jos yhtiössä ei ole enää osakekannan myynnin jälkeen toiminut muita henkilöitä, kenet olisi tullut jättää tai lisätä kaupparekisteriin yhtiön vastuuasemiin? Oletettavaa lienee, että hovioikeus on pitänyt yrityksen osakekannan kauppaa täysin teennäisenä oikeustoimena, vaikka näin ratkaisun perusteluissa ei suoraan mainittukaan.

On kuitenkin selvää, että jo ennen KKO 2019:109 ratkaisua liiketoimintamaisesti yrityksen saattohoitoa harjoittavia saattohoitajia ei ole alemmissa oikeuskäytännöissä tuomittu rekisterimerkintärikoksista.²⁰⁵ Rajanvetona vaikuttaisi olevan se, että tällä tavalla toimivat saattohoitajat nimenomaisesti hoitavat yrityksen konkurssin ja tässä tehtävässä myös käyttävät tätä kaupparekisteriin merkattua asemaansa eikä yhtiöön jätetä ulkopuolisia, kaupparekisteriin

²⁰⁵ Näin esimerkiksi Oulun käräjäoikeus 19.10.2018 t. 18/145122; Varsinais-Suomen käräjäoikeus 17.11.2016 t.16148157; Ylivieska-Raahen käräjäoikeus 05.05.2017 t. 17/118536; Helsingin HO 29.03.2017 t. 17/113087.

merkitsemättömiä tosiasiallisen toimivallan toimijoita. Tällä tavoin toimien saattohoitaja on välttynyt syyllistymästä rekisterimerkintärikokseen.

4.3 Kirjanpitorikos

4.3.1 Tunnusmerkistö

Perusmuotoisesta kirjanpitorikoksesta säädetään rikoslain 30 luvun 9 §:ssä seuraavasti:

9 § Kirjanpitorikos

Jos kirjanpitovelvollinen, tämän edustaja, kirjanpitovelvollisessa oikeushenkilössä tosiasiallista määräysvaltaa käyttävä tai se, jonka tehtäväksi kirjanpito on toimeksiannolla uskottu,

- 1) laiminlyö liiketapahtumien kirjaamista tai tilinpäätöksen laatimista vastoin kirjanpitolainsäädännön mukaisia velvollisuuksia,
- 2) merkitsee kirjanpitoon vääriä tai harhaanjohtavia tietoja taikka
- 3) hävittää, kätkee tai vahingoittaa kirjanpitoaineistoa

ja siten vaikeuttaa oikean ja riittävän kuvan saamista kirjanpitovelvollisen toiminnan tuloksesta tai taloudellisesta asemasta, hänet on tuomittava kirjanpitorikoksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Kirjanpidon antamaa oikeaa kuvaa yrityksen taloudellisesta tuloksesta ja taloudellisesta asemasta on pidetty tärkeänä yrityksen sidosryhmien ja julkisen vallan kannalta. Huolellisen kirjanpidon katsotaan ehkäisevän yritykseen kohdistuvaa rikollisuutta tai ainakin lisäävän rikosten ilmitulon todennäköisyyttä. Kirjanpidolla on rikosten selvittämisen kannalta suuri merkitys, koska ilman sitä yritystoimintaan liittyvän rikoksen selvittämistä on pidetty lähes mahdottomana. Tämä on ollut syys sille, miksi lainsäätäjä on aikanaan katsonut tarpeen säätää kirjanpitorikoksista nimenomaisesti rikoslaissa kirjanpitolain (1336/1997) sijaan.²⁰⁶

Kirjanpitorikosten rangaistussäännöksillä pyritään suojaamaan kirjanpidon oikeellisuutta itsessään, koska kirjanpito on yritysten taloudellisen toiminnan dokumentoinnin sekä kontrolloinnin keskeinen väline. Säännöksen taustalla on myös pyrkimys suojella yrityksen sidosryhmiä kuten luotonantajia, omistajia ja veronsaajia niihin kohdistuvilta muilta rikoksilta.²⁰⁷ Yrityksen sidosryhmien tiedonsaantimahdollisuus heikkenee, jos kirjanpitoa laiminlyödään tai se hävitetään. Tällainen toiminta vaikuttaa muun muassa niin, että:

²⁰⁶ HE 66/1988 vp, s. 89–90.

²⁰⁷ HE 53/2002 vp, s.5; OLV 7/2018, s. 119.

- toimitusjohtajaa ja hallituksen jäseniä on vaikeampi saattaa henkilökohtaiseen vastuuseen;
- velkojien tasapuolinen kohtelu on vaarassa;
- oikean verotuksen toimittamiselta voi puuttua asianmukaiset perusteet; ja
- työntekijöiden palkkaselvittely voi vaikeutua.²⁰⁸

Kirjanpitorikosten tunnusmerkistöön on kirjattu sellaisia tekoja ja laiminlyöntejä, joilla oikean ja riittävän kuvan saamista yrityksen taloudellisesta toiminnasta pyritään vaikeuttamaan.²⁰⁹

Kirjanpitorikokset nähdään myös usein tapana peitellä muita talousrikoksia yrityksen toiminnassa.²¹⁰ Niitä pidetään siten eränaalaisena apurikoksena, jossa kirjanpitoa väärentämällä tai muuten muuntelemalla pyritään peittelemään esimerkiksi verorikoksia ja siten hankkimaan oikeudetonta taloudellista hyötyä. Vaikka kirjanpitorikossäännöksiin pyritään suojelemaan yrityksen sidosryhmiä, aiheutuu kirjanpitorikoksesta itsestään vain harvoin suoraan vahinkoa sidosryhmille, vaan vahingot aiheutuvat muista rikoksista, jotka on tehty kirjanpitorikokseen liittyen.²¹¹

Yrityksen saattohoidossa yhtenä saattohoitajan tärkeimpänä tehtävänä on nähty yrityksen kirjanpidon hävittämisen ja tällä tavalla toimien peittävän todellisen vastuuhenkilön ja saattohoitajan itsensä tekemät talousrikokset yrityksessä.²¹²

4.3.2 Tekijä ja vastuun kohdentaminen

Kirjanpitorikoksessa tekijänä voi olla kirjanpitovelvollinen, tämän edustaja tai se, jonka tehtäväksi kirjanpito on toimeksiannolla uskottu eli yleensä kirjanpito- tai tilitoimiston edustaja. Kirjanpitorikokset on näin läheisesti kytketty kirjanpitolaissa määriteltyyn kirjanpitovelvollisuuteen.²¹³

Kirjanpitolain 1 §:n mukaan kirjanpitovelvollisia ovat henkilöyhtiöt, osakeyhtiö, osuuskunta, säätiö ja muu yksityisoikeudellinen oikeushenkilö.²¹⁴ Kirjanpitovelvollisen ollessa

²⁰⁸ *Frände ym.* 2023, s. 693.

²⁰⁹ *Immonen – Villa* 2019, s. 226.

²¹⁰ HE 53/2002 vp, s.5; OJL 7/2018, s. 119

²¹¹ *Hirvonen – Määttä* 2018, s. 374; ks. myös KKO 1999:2. Hirvonen ja Määttä katsovat lisäksi kirjanpitorikoksien olevan pääosin taloudellisiin vaikeuksiin ajautuneiden pienyrityksien rikollisuutta, jossa yrityksen toiminnan hiipuminen on taustalla vaikuttava syy kirjanpidon laiminlyömiseen.

²¹² Konkurssiasiain neuvottelukunta 2021, s. 7

²¹³ HE 66/1988 vp, s. 90.

²¹⁴ Kirjanpitolain 1 a § säätelee myös luonnollisen henkilön kirjanpitovelvollisuudesta.

yksityisoikeudellinen oikeushenkilö, voidaan rikosoikeudelliseen vastuuseen asettaa sellainen luonnollinen henkilö, jonka velvollisuutena on huolehtia kirjanpidosta tai sen valvonnasta. Keskinäisin sopimuksin ei ole mahdollista häivyttää vastuuta siten, ettei millään yhtiön organilla olisi vastuuta huolehtia kirjanpidon lainmukaisuudesta. Tämä kanta on vahvistettu myös oikeuskäytännössä.²¹⁵

Osakeyhtiössä hallitus huolehtii yhtiön hallinnosta ja toiminnan asianmukaisesta järjestämisestä. Hallitus myös vastaa siitä, että yhtiön kirjanpidon ja varainhoidon valvonta on asianmukaisesti järjestetty (OYL 6:2). Toimitusjohtajan velvollisuuksiin kuuluu taas, että hän vastaa yhtiön kirjanpidon lainmukaisuudesta ja siitä, että varainhoito on luotettavasti järjestetty. Lisäksi hänen on myös annettava hallitukselle ja sen jäsenelle tiedot, jotka ovat tarpeen hallituksen tehtävien hoitamiseksi (OYL 6:17). Toimitusjohtajalla on siten osakeyhtiössä ensisijainen vastuu siitä, että yhtiön kirjanpito on lainmukainen.²¹⁶ Hallituksen tehtävä on siten vain valvoa toimitusjohtajaa, että tämä toteuttaa kirjanpitoa koskevat velvoitteensa. Jos kuitenkin hallitus saa tietää tai sillä on syytä epäillä, että kirjanpidolliset asiat eivät ole kunnossa, on sen ryhdyttävä kaikkiin asian vaatimiin toimiin, kuten esimerkiksi sisäisiin tarkastuksiin. Myöskin, jos yhtiössä ei ole toimitusjohtajaa, on kirjanpitovelvollisuus ensisijaisesti hallituksella.²¹⁷

Yhtiön organisatorisella asemalla ei tulisi olla ratkaisevaa merkitystä vastuun kohdentamisen kanssa vaan vastuu tulee kohdentaa todellisten valta- ja vastuusuhteiden mukaisesti. Henkilön tosiasiallisen vastuuaseman ollessa suuri, voi hän joutua vastuuseen muodollisesti heikosta asemastaan huolimatta ja taas pelkkä muodollinen asema ei tule olla riittävä ehto vastuun kohdentamiseksi kyseiseen henkilöön.²¹⁸ Rikosvastuun kohdentaminen henkilöön edellyttää sitä, että henkilöllä on mahdollisuus itsenäistä päätäntävaltaa käyttäen hoitaa yhtiön kirjanpidolliset tehtävät.²¹⁹ Tämä tulkinta on vahvistettu myös oikeuskäytännössä.

Ratkaisussa KKO 2001:86 osakeyhtiössä tosiasiallista määräysvaltaa käyttänyttä A:ta pidettiin RL 30:9 mukaisena kirjanpitovelvollisen edustajana. Korkein oikeus katsoi ratkaisussaan, että kysymys siitä, kuka vastaa kirjanpidon oikeellisuudesta kirjanpitovelvollisena olevan yhteisön sisällä tulisi ratkaista asianomaisen lainsäädännön tai kyseistä yhtiötä koskevien määräysten perusteella. Rikosvastuu kohdentuu sen perusteella, miten kirjanpitovastuu on yhtiön sisällä järjestetty, eli kirjanpitovelvollisen edustaja voi määräytyä tosiasiallisen organisaation ja toiminnan mukaan. Tätä johtopäätöstä korkeimman oikeuden mukaan tuki se, että rikosvastuun kohdentamiselle yleisestikin pyritään estämään vastuun välttäminen keinotekoisin järjestelyin.

²¹⁵ *Frände ym.* 2023, s. 697. Ks. asiaan liittyen myös ratkaisu KKO 2001:85. Ratkaisua on käsitelty myös lyhyesti tämän tutkielman kappaleessa 3.6.

²¹⁶ *Frände ym.* 2023, s. 698;

²¹⁷ *Kyläkallio – Irola – Kyläkallio* 2024, s. 699; HE 109/2005 vp, s. 80.

²¹⁸ *Nuutila* 1997, s. 135.

²¹⁹ *Frände ym.* 2023, s. 698 – 699.

Vaikka A ei ollut omistanut yhtiön osakkeita eikä hän ole ollut muodollisessa asemassa yhtiön hallinnossa, katsottiin hänen silti tosiasiallisesti hoitanut koko yhtiön liiketoiminnan ja käyttänyt tosiasiallista määräysvaltaa ja näin tullut vastuuseen yhtiön kirjanpidosta. A:n katsottiin syyllistyneen kirjanpitorikokseen.

Saattohoitotilanteiden katsotaan usein aiheuttavan tulkintaongelmia kirjanpitorikoksissa nimenomaan vastuun kohdentamisen näkökulmasta. Rikosvastuuseen voi nimittäin joutua muodollisessa vastuuasemassa toimiva saattohoitaja, vaikka kirjanpito olisi laiminlyöty tai hävitetty jo ennen kuin yritys on siirtynyt saattohoitajalle. Lisäksi tulkintaongelmia syntyy silloin, kun saattohoitaja antaa yrityskaupan yhteydessä virheellisen todistuksen kirjanpidon vastaanottamisesta, vaikka kirjanpito olisi jo kaupantekohetkellä puuttunut kokonaan tai se on ollut puutteellinen. Tällöin varsinainen kirjanpitovelvollinen voi jäädä kokonaan rikosvastuun ulkopuolelle, koska näyttöä siitä, ettei kirjanpitoa ole ollut olemassa tai sen puutteellisuudesta kaupantekohetkellä on vaikea saada.²²⁰

Saattohoitajan esittäessä epäuskottavan selityksen kirjanpidon puuttumisesta tai puutteellisudesta, voidaan saattohoitajaan soveltaa kirjanpidon kätkemistä tai hävittämistä koskevaa rangaistussäännöstä, eli tällöin kyseeseen voi tulla törkeä kirjanpitorikos²²¹. On myös mahdollista, että saattohoitajan katsotaan toimineen tilanteessa perusmuotoisessa kirjanpitorikoksessa rikoskumppanina yrityksen alkuperäisen omistajan kanssa, jos heidän välillään on vallinnut tekijäkumppanuudelta vaadittu yhteisymmärrys teon toteuttamisesta.²²²

²²⁰ *Frände ym.* 2023, s. 698 – 699; HE 53/2002 vp, s. 18; *Koponen – Sahavirta* 2007, s. 68–69; *Pyöriä* 2018, s. 264.

²²¹ RL 30:9 a: ”Jos kirjanpitorikoksessa -- 3) kirjanpito hävitetään tai kätketään kokonaan tai olennaisilta osiltaan taikka sitä vahingoitetaan olennaisilta osiltaan ja kirjanpitorikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikosentekijä on tuomittava törkeästä kirjanpitorikoksesta vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi.”

²²² *Frände ym.* 2023, s. 701; *Koponen – Sahavirta* 2007, s. 69.

4.3.3 Kirjanpitorikos, saattohoitojärjestely ja hovioikeuskäytäntö

Yrittäjä ja saattohoitaja on katsottu toimineen **Itä-Suomen HO 4.6.2015 t. 15/123494** ratkaisussa rikoskumppaneina. Ratkaisussa oli kyse törkeästä kirjanpitorikoksesta ja törkeistä velallisen epärehellisyysrikoksista. Tapauksessa vastaajat A ja B valittivat käräjäoikeuden tuomiosta hovioikeuteen vaaten syytteiden hylkäämistä. Hovioikeus teki sille annetusta näytöstä samat johtopäätökset kuin käräjäoikeus ja hyväksyi käräjäoikeuden syyksilukemisen perustelut. Hovioikeus ei muuttanut käräjäoikeuden tuomioita.

Tapauksessa A:lla oli ollut useampi yritys, jonka kirjanpidon hän oli hävittänyt kokonaan tai hän oli sisällyttänyt niihin vääriä tai harhaanjohtavia tietoja. A:lla oli näissä yrityksissä vastuuasema sekä tosiasiallinen määräysvalta. A oli näitä yhtiöitä hyväksikäyttäen tehnyt muun muassa alihintaisia luovutuksia läheisyhtiöiden välillä. Yhden A:n omistaman yrityksen X Oy osalta A:ta ja B:tä syytettiin törkeästä kirjanpitorikoksesta sekä törkeästä velallisen epärehellisyysrikoksesta²²³.

Käräjäoikeus totesi näytetyn, että A oli ollut X Oy:ssä hallituksen jäsen 1.2.2006 saakka ja kirjanpidollisessa vastuuasemassa 18.4.2006 asti, jolloin hän myi kauppakirjalla X Oy:n B:lle. Kirjallisissa todisteissa oli kuitenkin ollut myös X Oy:n ylimääräisen yhtiökokouksen pöytäkirja 21.1.2006, jonka mukaan X Oy:n omisti kolmas henkilö D. Lisäksi A:lla oli ollut yhtiön tilinkäyttöoikeudet 18.5.2006 saakka. Yhtiö asetettiin konkurssiin 17.5.2006, eli A:lla oli ollut tilinkäyttöoikeus konkurssin alkamiseen asti. Asiassa katsottiin olleen riidatonta, että B:stä oli tullut kaupan myötä X Oy:n muodollinen vastuuhenkilö. B:n ei ole ollut tarkoituskaan harjoittaa eikä jatkaa X Oy:n liiketoimintaa.

Käräjäoikeus katsoi henkilötodistuksilla tullun selvitetyn, että A oli omasta aloitteestaan myynyt yhtiön osakekannan B:lle, jolle myös kirjanpitoaineisto luovutettiin. B:n katsottiin kätkeeneen tai hävittäneen saamansa kirjanpidon omana vastuuajanaan. B:n katsottiin toimineen näin saamaansa 5.000 euron palkkiota vastaan nimenomaan siksi, että yhtiön liiketoimintaa ja taloudellista asemaa ei voitaisi selvittää. B oli kertonut käräjäoikeudelle, että kirjanpitoaineisto oli heitetty pois ulkopuolisten toimesta hänen häätönsä aikana. Käräjäoikeus ei pitänyt B:n kertomusta uskottavana.

Käräjäoikeus katsoi perusteluissaan, ettei asiassa ollut tullut ilmi mitään muuta tarkoitusta osakkeiden ja kirjanpidon luovuttamiselle, kuin vaikeuttaa oikean ja riittävän kuvan saamista yhtiön

²²³ Velallisen epärehellisyysrikoksen osalta tuomiota tarkastellaan jäljempänä.

taloudellisesta tuloksesta ja asemasta koskien erityisesti A:n hallinnoimien yritysten keskinäisiä liiketapahtumia ja niillä ollutta omaisuutta. Käräjäoikeus katsoi, että A oli tietoisesti luovuttanut yrityksensä ammattimaiselle saattohoitajalle.

Törkeysarvostelussa käräjäoikeus otti huomioon sen, että B oli toiminut saattohoitajana saaden toimistaan palkkion. Hävitetty kirjanpitoaineisto oli ollut laaja ja sen merkitys yhtiön liiketoiminnan ja taloudellisen aseman selvittämiseksi on ollut välttämätöntä, joten kirjanpitorikosta oli kokonaisuutenakin arvostellen pidettävä törkeänä. Käräjäoikeus katsoi A:n ja B:n toimineen yhdessä ja syyllistyneen näin tekijäkumppaneina törkeään kirjanpitorikokseen.

Myös **Turun HO 07.07.2022 t. 22/127973** ratkaisussa hyväksyttiin vastaavanlaisesti alemman oikeusasteen tuomion perustelut ja johtopäätökset törkeän kirjanpitorikoksen osalta²²⁴. Tapauksessa yrityksessä tosiasiallista toimivaltaa käyttäneet sekä muodollisessa asemassa vain lyhyen aikaan toiminut saattohoitaja tuomittiin kirjanpidosta vastuullisina törkeään kirjanpitorikokseen tekijäkumppanina.

Edellä esitellyistä ratkaisuista poiketen **Turun HO 31.01.2020 t. 20/104336** ratkaisussa vain yrittäjä katsottiin tapauksessa tekijäksi. Tapauksessa A:ta syytettiin törkeästä kirjanpitorikoksesta sekä törkeästä veropetoksesta ja A oli valittanut käräjäoikeuden ratkaisusta hovioikeuteen vaatien syytteiden hylkäämistä. Tapauksessa saattohoitajana toiminutta B:tä ei syytetty rikoksista. Hovioikeus ei muuttanut käräjäoikeuden tuomiota vaan se hyväksyi käräjäoikeuden perustelut johtopäätöksineen.

Käräjäoikeuden syyteenkuvauksen mukaan A oli X Oy:n hallituksen varsinaisena jäsenenä ja tosiasiallisen määräysvallan käyttäjänä laiminlyönyt liiketapahtumien kirjaamista ja tilinpäätösten laatimista. Lisäksi yhtiön kirjanpidon pitäminen ja tilinpäätösten laatiminen oli laiminlyöty kokonaan 1.1.2012-31.12.2014 väliseltä ajalta.

Käräjäoikeudessa katsottiin, että A oli ollut X Oy:n hallituksen ainoa jäsen ja hän oli toiminut yhtiössä vastuuasemassa elokuuhun 2015 asti. Hän oli tässä asemassaan ollut velvollinen varmistamaan kirjanpidon asianmukaisen huolehtimisen. A väitti myyneensä yrityksen osakekannan 15.1.2015 ja luovuttaneensa yrityksen kirjanpidon jo vuoden 2014 loppupuolella saattohoitaja B:lle. B oli käräjäoikeudessa myöntänyt ostaneensa yrityksen osakekannan, mutta todennut toimineensa bulvaanina. B:n käräjäoikeuden ratkaistuun kirjattu todistus oli myös ristiriitainen;

²²⁴ Tapauksen syytekohta 6.

toisaalta B sanoi saaneensa yrityksen kirjanpidon haltuunsa ja toisaalta oikeudenkäyntiaineistoon oli kirjattu, ettei hän ollut saanut kirjanpitoa. B ei kertomansa mukaan tiennyt mitään X Oy:stä, hän ei ollut tietoinen edes siitä, mitä liiketoimintaa yhtiö oli harjoittanut.

B oli 15.1.2015 pidetystä yhtiökokouksesta laaditussa pöytäkirjassa todennut, että yhtiön vanhalle hallitukselle sekä tilintarkastajalle myönnetään tili- ja vastuuvapaus yhtiön tehtävistä ja että uudeksi hallituksen varsinaiseksi jäseneksi valitaan B. A:n mukaan B ei ollut tehnyt kaupparekisteriin asianmukaisia merkintöjä. Käräjäoikeus katsoi tästä huolimatta, että ”*huomioottaen edellä todettu B:n asemasta, ei vastaaja em. oikeustoimilla ole vapautunut yrityksen hallituksen jäsenen vastuusta*”.²²⁵ Käräjäoikeus ei pitänyt osakekannan myyntiä uskottavana.

Hovioikeus tuli samaan lopputulokseen käräjäoikeuden kanssa ja totesi A:n toimineen X Oy:n hallituksen ainoana jäsenenä ja tosiasiallisena määräysvallan käyttäjänä eikä hän ole tässä asemassaan riittäväällä tavalla varmistanut kirjanpidon hoitamista puolentoista vuoden ajalta. Saattohoitajan B:n käyttö ilmensi hovioikeuden mukaan A:n toiminnan suunnitelmallisuutta ja tahallisuutta. A tuomittiin törkeästä kirjanpitorikoksesta tekijänä.

Tapauksessa saattohoitajana toiminutta B:tä ei siis syytetty mistään rikoksesta. B oli kuitenkin myöntänyt toimineensa saattohoitajana yrityksessä sekä sanoneensa ostaneensa yrityksen osakekannan. Kirjanpidon vastaanottamisen osalta B:n todistus oli ollut ristiriitainen. Edellä mainituista seikoista huolimatta käräjäoikeus ja hovioikeus on kuitenkin käytännössä sivuuttaneet B:n muodollisen aseman yrityksessä.

Rovaniemen HO 21.3.2016 t. 16/112408 ratkaisussa tehtiin rajanvetoa rikoskumppanuuden ja avunantajan välillä. Tapauksessa vastaaja A oli vaatinut, että syytteet törkeästä velallisen epärehellisyydestä, rekisterimerkintärikoksista ja törkeistä kirjanpitorikoksista hylätään. Hovioikeus arvioi käräjäoikeuden tavoin asian näyttöä ja siitä tehtyjä johtopäätöksiä eikä muuttanut käräjäoikeuden tuomioita A:n osalta.

Oulun käräjäoikeuden 08.05.2015 t. 15/119795 ratkaisussa A:ta syytettiin törkeistä kirjanpitorikoksista sekä X Oy:n että Y Oy:n toiminnassa. B:n katsottiin toimineen molemmissa yhtiöissä saattohoitajana ja häntä syytettiin avunannosta törkeisiin kirjanpitorikoksiin. Käräjäoikeudessa kysymys oli siitä, oliko A:lla ollut X Oy:ssä tosiasiallista päätäntävaltaa konkurssiin asettamiseen saakka, oliko 5.1.2012 tehty osakkeiden myynti B:lle ollut näennäinen oikeustoimi ja siitä

²²⁵ Varsinais-Suomen käräjäoikeus 10.10.2018 t. 18/142867, s. 16.

oliko B toimimalla saattohoitajana toiminut avunantajana muun muassa A:n törkeään kirjanpitorikokseen.

X Oy oli asetettu konkurssiin 3.4.2012, jolloin konkurssipesän varat ovat olleet 0 euroa ja velat 180.000 euroa. Käräjäoikeus katsoi näytetyn riidattomasti, että yrityksen varallisuuteen oli 5.1.2012 kuulunut noin 200.000 euron edestä kalustoa. A esitti väitteen, että kyseinen kalusto oli myyty B:lle osakkeiden kaupan yhteydessä 5.1.2012. Kalustoa ei kuitenkaan ole enää konkurssin alkaessa ole ollut. Kalustoa oli kuitenkin todistetusti käytetty vielä 5.1.2012 jälkeen A:n toisen yhtiön Y Oy:n työmailla huhtikuun 2012 alkupuolelle saakka. Tämä tuki käräjäoikeuden johtopäätöstä siitä, ettei kaluston hallinta ole ollut tosiasiasa B:llä vaan A:lla, jolla on ollut kaluston vapaa hallinta sekä käyttö. Tämä puhuu myös sen puolesta, että kauppa oli A:n tieteen ollut vain näennäinen ja A oli käyttänyt yrityksessä tosiasiallista päätösvaltaa konkurssiin asettamiseen saakka.

B:n kertomuksen mukaan hän ei ollut tiennyt X Oy:n toiminnasta mitään eikä ole ollut tietoinen yhtiön tilasta eikä hänellä ole ollut aikomusta jatkaa yrityksen toimintaa. B:llä ei ole ollut tilin käyttöoikeuksia yhtiön tileille. B:lle oli tehty yrityksen tileiltä 20.1.2012 yhteensä 697,17 euron suuruiset tilisiirrot, joiden käräjäoikeus katsoi olevan B:lle maksettu korvaus saattohoitajana toimimisesta. Hakemalla yhtiön kirjanpitoaineiston tilitoimistolta A:n katsottiin myös disponoineen sitä vielä 19.1.2012. A:n tosiasiallista päätösvaltaa yhtiössä katsottiin tukevan lisäksi se seikka, että hän oli toiminut 17.1.2012 yrityksen ylimääräisen yhtiökokouksen puheenjohtajana. Siten käräjäoikeus katsoi näytetyn, että A oli käyttänyt tosiasiallista päätösvaltaa X Oy:ssä 3.4.2012 saakka, jolloin yritys asetettiin konkurssiin.

Törkeän kirjanpitorikoksen osalta A:n katsottiin luovuttaneen yrityksen kirjanpitoaineiston B:lle saatuaan sen 19.1.2012 tilitoimistolta. A:n katsottiin luovuttaneen kirjanpitoaineiston B:lle siinä tarkoituksessa, että hän B:n avustuksella hävittää yhtiön kirjanpitoaineiston. A oli todistajan mukaan pyytänyt tilitoimistolta jopa kirjanpidon sähköisen aineiston. Käräjäoikeus katsoi tämän tukevan sen johtopäätöstä asiasta. B oli väittänyt, että kirjanpitoaineisto oli ollut hänen autonsa takapenkillä, joka oli myöhemmin anastettu. Käräjäoikeus ei pitänyt tätä uskottavana selityksenä vaan katsoi että B oli toimillaan edistänyt A:n tekemää rikosta.

Kirjanpitomateriaalin hävittäminen on vaikeuttanut oikean ja riittävän kuvan saamista X Oy:n toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta, kun aineisto oli hävitetty olennaisilta osiltaan. Tämä ja teon suunnitelmallisuus huomioiden A tuomittiin törkeästä kirjanpitorikoksesta ja B avunannosta törkeään kirjanpitorikokseen. B ei valittanut tuomiostaan hovioikeuteen.

Y Oy:n osalta tilanne on ollut lähes identtinen X Oy:n kanssa. Erona oli se, että kirjanpitoaineisto oli ulkopuolisen tahon toimesta toimitettu poliisille, eikä kirjanpitoaineistoa pidetty sittemmin hävitettynä vaan A:n ja B:n toimesta kätkeytynä.

A:n katsottiin käyttäneen Y Oy:ssä tosiasiallista toimivaltaa ja B:n asema yhtiön hallituksen jäsenenä ja toimitusjohtajana oli ainoastaan muodollista. Vain A:lla oli ollut Y Oy:n tilinkäyttöoikeudet. Kirjanpitoaineisto oli kuitenkin luovutettu B:lle. B:n ja A:n katsottiin toimineen yhteisymmärryksessä ja yhteisen tahdon vallitessa ja yrittäneen kätkeä Y Oy:n kirjanpitoaineiston konkurssipesältä. A:n katsottiin olleen tosiasiallisen päätösvaltansa perusteella kirjanpitovelvollinen ja vastaavan siten teosta tekijänä. B:n ei katsottu olleen tapauksessa kirjanpitovelvollinen, mutta hänen katsottiin toiminnallaan avustaneen A:n kirjanpitorikosta ja hänet tuomittiin avustuksesta törkeään kirjanpitorikokseen.

Ratkaisun lopputulos eroaa siten selvästi aiemmin esitellystä Itä-Suomen HO 4.6.2015 t. 15/123494 ratkaisusta. Jäljempässä tapauksessa katsottiin, että yrittäjä ja saattohoitaja oli yhteisymmärryksessä hävittäneet kirjanpitoaineiston, mutta koska saattohoitaja ei ollut kirjanpitovelvollinen hänen katsottiin vain avustaneen yrittäjää kirjanpitorikoksessa. Itä-Suomen hovioikeus katsoi taas yrittäjän ja saattohoitajan toimineen tekijäkumppaneina sen sijaan, että saattohoitajan olisi katsottu olleen vain avunantaja kirjanpitorikokseen. Molemmissa ratkaisuissa saattohoitajana toiminut henkilö ei ole oikeudenkäyntiaineistojen perusteella tiennyt lähestulkoon mitään yritysten liiketoiminnasta eikä heillä ole ollut tarkoitusta jatkaa liiketoimintaa. Tapaukset vaikuttavat hyvin samanlaisilta, mutta silti hovioikeudet ovat tulkinneet rikoskumppanuuden ja avunannon välistä rajanvetoa eri tavoin. Rovaniemen hovioikeus on ratkaisussaan nimenomaisesti todennut, ettei bulvaania voi tapauksessa pitää kirjanpitovelvollisena, joten häntä ei voitu tuomita tekijänä. Itä-Suomen HO oli päätenyt päinvastaiseen tulkintaan.

4.4 Velallisen epärehellisyys

4.4.1 Tunnusmerkistö

Rikoslain 39 luku sääntelee yleisesti velallisen rikoksista ja velallisen epärehellisyttä koskeva säännös on seuraavanlainen:

1 § Velallisen epärehellisyys

Velallinen, joka

1) hävittää omaisuuttaan,

2) ilman hyväksyttävää syytä lahjoittaa tai muuten luovuttaa omaisuuttaan,

- 3) siirtää omaisuuttaan ulkomaille saattaakseen sen velkojensa ulottumattomiin taikka
- 4) lisää perusteettomasti velvoitteitaan

ja siten aiheuttaa maksukyvyttömäksi tulemisensa tai oleellisesti pahentaa maksukyvyttömyyttään, on tuomittava velallisen epärehellisydestä sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Velallisen epärehellisyysrikoksen edellytyksenä on se, että velallinen nimenomaisesti aiheuttaa tunnusmerkistössä kuvatulla tavalla maksukyvyttömyytensä tai pahentaa sitä oleellisesti. Velallisen tunnusmerkistön kuvauksen mukainen toiminta on siten lähtökohtaisesti sallittua, jos se ei vaikuta olennaisesti velallisen kykyyn suoriutua maksuvelvoitteistaan.²²⁶ Velallisen epärehellisyysrikoksen tunnusmerkistö ei myöskään edellytä menettelystä aiheutuvan vahinkoa, ja teon hetkellä ei tarvitsekaan vallita kuin vaara siitä, että menettely aiheuttaa myöhemmin todennäköisesti velallisen maksukyvyttömyyden. Tunnusmerkistö ei myöskään edellytä, että varat tulisivat velallisen hyödyksi, vaikka oletettavasti tämä on usein velallisen tarkoitus. Teon rangaistavuuden kannalta merkitsevää ja ratkaisevaa on se, onko velallisen toimet olleet liiketoiminnallisesti perusteltuja ja yleisesti velkojien näkökulmasta arvioiden hyväksyttäviä.²²⁷

Velallisen rikosten sääntelyn suojeleobjekteina pidetään ennen kaikkea velkojien taloudellisten intressien suojelua ja velkojien tasapuolista kohtelua.²²⁸ Velallisen rikoksilla on kuitenkin myös kauaskantoisempia seurauksia, koska ne vääristävät kilpailua, ja lopulliset taloudelliset vahingot rikoksista jäävät yleensä yhteiskunnan maksettavaksi verojen ja kohonneiden hintojen muodossa. Suojan kohteena voidaan siten nähdä myös luottamus velallisen rehellisyyteen taloudellisissa vaikeuksissa, joka on luotonannon perusta.²²⁹

Turun hovioikeus on antanut keväällä 2024 mielenkiintoisen ratkaisun velallisen epärehellisyysrikoksen täyttymiselle saattohoitojärjestelyssä. Ratkaisussa Turun HO 28.3.2024 t. 24/114168 katsottiin, että saattohoitajalle osakekannan myynnin yhteydessä suoritettu palkkio oli yksi velallisen epärehellisyysrikoksen vararikkoteoista eli teosta, joka on aiheuttanut tai pahentanut yrityksen maksukyvyttömyyttä. Tapauksessa katsottiin, että saattohoitajalle suoritettu 3000 euron suuruinen palkkio yrityksen osakekannan myynnin yhteydessä oli ollut perusteeton ja siten osakseen aiheuttanut tai pahentanut yrityksen maksukyvyttömyyttä.

Ratkaisu on tiettävästi ainutlaatuinen, mutta perusteltu. Vaikuttaisi siltä, että jatkossa oikeuskäytännössä voidaan ja mahdollisesti myös kiinnitetään tarkemmin huomiota saattohoitajille

²²⁶ *Frände ym.* 2023, s. 833 – 834.

²²⁷ *Koponen* 2007, s. 104.

²²⁸ *Rikosoikeus/Hakamies* 2022, s. 1321; *Salminen* 1998, s. 39–40; *Koponen* 2007, s. 103.

²²⁹ *Rikosoikeus/Hakamies* 1321; *Frände ym.* 2023, s. 834; *Koponen* 2007, s. 103.

maksettavan palkkion määrään ja maksetun palkkion ajankohtaan tilanteissa, joissa saattohoitajan palkkio maksetaan yhtiön varoista.

4.4.2 Tekijä ja vastuun kohdentaminen

Velallisen rikoksissa velallisella tarkoitetaan luonnollista henkilöä tai oikeushenkilöä, jolla on jokin saaminen suoritettavana. Jokainen velallinen voi loukata velkojan etua maksuvaikeuksissaan vaikkakin loukkauksen suuruus voikin vaihdella velallisesta riippuen suurestikin. Tästä johtuen lainsäätäjä ei ole katsonut tarpeelliseksi asettaa ketään velallista täysin velallisen rikosia koskevan sääntelyn ulkopuolelle. Tämä on nähty luonnollisesti myös rajanvetovaikeutena, joten velallisen rikoksia koskeva sääntely koskee jokaista velallista. Velkoja asema taas muodostuu velallisen antaman velkasitoumuksen tai muun nimenomaisen velvoittautumisen kautta.²³⁰

Velallisasemaa on oikeuskäytännössä tulkittu teleologisesti.²³¹ Ratkaisussa KKO 2002:11 korkein oikeus katsoi, että ”*velvoitteiden erilaisista perusteista johtuen yhtenäistä sääntöä siitä, milloin näiden rikosten kannalta merkityksellinen velallisen asema syntyy, on vaikea asettaa. Sanotusta seuraa, että velalliskäsitteen tulkinta on välttämätöntä ja oikeutettua edellyttäen, että tulos on sopusoinnussa rikoksen tunnusmerkistöstä ilmenevän, rangaistusuhalla tavoitellun suojan tarkoituksen kanssa sekä tekijälle kohtuudella ennalta-arvattavissa.*” Korkein oikeus ei siten ottanut kantaa siihen, määritelläänkö velallisasema samalla tavalla sekä siviili- että rikosoikeudessa. Ratkaisusta kuitenkin seuraa, että rikosoikeudessa velallisasemaa tarkastellaan rikostunnusmerkistön näkökulmasta käsin.²³²

Kuten tässäkin tutkimuksessa on jo aiemmin todettu, oikeushenkilö ei kuitenkaan itse voi tehdä rikosta, vaan jonkun on toimittava hänen puolestaan. Tällöin kyseeseen tulee jälleen RL 5:8:n mukainen edustajanvastuu eli oikeushenkilön puolesta toimiminen. Velallisen epärehellisyysrikokseen voi esimerkiksi osakeyhtiössä syyllistyä tekijä, joka velkojien vahingoittamistarkoituksessa, tietoisena yhtiön maksuvaikeuksista tai odotettavissa olevista maksuvaikeuksista hävittää, salaa, lahjoittaa tai muuten luovuttaa omaisuutta. Edellytyksenä on lisäksi se, että

²³⁰ HE 66/1988, s. 158.

²³¹ *Frände* 2023, s. 855

²³² *Frände* 2023, s. 855 – 856.

omaisuuden luovuttaminen on yhtiön johdon näkökulmasta osa yhtiön johdon toimintaa eikä ainoastaan yksittäisen toimihenkilön suorittama kavallus tai varkaus.²³³

4.4.3 Velallisen epärehellisyys, saattohoitojärjestely ja hovioikeuskäytäntö

Yrittäjän ja saattohoitaja tuomittiin rikoskumppaneina **Itä-Suomen HO 4.6.2015 t. 15/123494** ratkaisussa. Tapauksessa oli kyse törkeästä kirjanpidosta ja velallisen epärehellisyysrikoksista. Tapauksessa vastaajat A ja B valittivat käräjäoikeuden tuomiosta hovioikeuteen vaatien syytteiden hylkäämistä. Hovioikeus teki sille annetusta näytöstä samat johtopäätökset kuin käräjäoikeus ja hyväksyi käräjäoikeuden syyksi lukemisen perustelut. Hovioikeus ei muuttanut käräjäoikeuden tuomioita.

A oli syyteenkuvauksen mukaan toiminut X Oy:ssä hallituksen jäsenenä ja ollut yhtiössä tosiasiainen toimija. A:n katsottiin ilman hyväksyttävää syytä hävittäneen, lahjoittaneen ja muutoin luovuttaneen yhtiön omaisuutta alihintaan tai vastikkeetta läheisyhtiöilleen 5.11.2005 – 20.4.2006 välisenä aikana kaikkiaan 193.636,58 euron arvosta. Lisäksi A:n katsottiin luovuttaneen 18.4.2006 X Oy:n osakekannan 500 euron kauppahinnalla B:lle sekä luovuttaneen 6.5.2006 yhtiön käyttöomaisuutta 23.150 euron arvosta B:lle edelleen luovutettavaksi ilman että X Oy olisi saanut omaisuudesta korvausta. Teot oli tehty vain hetki ennen kuin yhtiö asetettiin konkurssiin 17.5.2006. Syyttäjä katsoi A:n menettelyn aiheuttaneen yhtiön tulemisen maksukyvyttömäksi tai ainakin oleellisesti pahentaneen yhtiön maksukyvyttömyyttä. A kiisti syytteen ja totesi laskutuksille ja luovutuksille olleen hyväksyttävät liiketoiminnalliset syyt. A vetosi myös siihen, ettei hänellä ole ollut 18.4.2006 jälkeen vastuuasemaa X Oy:ssä.

Saattohoitajana toiminutta B:tä syytettiin tekijäkumppanina törkeään velallisen epärehellisyyteen. Syyteenkuvauksen mukaan B oli 18.4.2006 päivätyn kauppakirjalla saamansa muodollisen aseman turvin luovuttanut X Oy:n omaisuutta 23.150 euron arvosta pois ilman että yhtiö olisi saanut tästä luovutuksesta korvausta. Syyttäjän mukaan B oli pitänyt rahat itsellään. B kiisti syytteen ja sanoi, ettei hänellä ole ollut tarkoitus jatkaa liiketoimintaa vaan hän on toiminut ainoastaan muodollisena ostajana eikä hänellä ole ollut mitään tekemistä yhtiön liiketoiminnan kanssa. B:llä ei ole ollut yhtiön tilinkäyttöoikeuksia. B oli saanut syyttäjän mainitseman omaisuuden kaupasta noin 5.000 euroa, ja tässä kalustokaupassa B on ainoastaan allekirjoittanut kalustoa koskevia luovutustodistuksia.

²³³ *Salminen* 1998, s. 130.

Käräjäoikeus katsoi A:n ja B:n syyllistyneen syytteen mukaisiin teonkuvauksiin. Käräjäoikeuden mukaan A ja B olivat toimineet yhteisymmärryksessä, B:n toimiessa saattohoitajana. B:n tehtävä on ollut yhteisesti sovitun työnjaon mukaisesti palkkiota vastaan luovuttaa yhtiön omaisuutta velkojien ulottumattomiin, joten hänen katsotaan toimineen A:n tekijäkumppanina törkeään velallisen epärehellisyyteen.

Ratkaisussa **Helsingin HO 30.05.2017 t.17/119761** katsottiin saattohoitajan syyllistyneen törkeään kirjanpitorikokseen ja velallisen epärehellisyyteen tekijänä.

B oli ostanut ylivelkaisen yrityksen X Oy A:lta 23.11.2010 päivätyllä kauppakirjalla 2.500 euron korvausta vastaan. B oli saanut tilinkäyttöoikeudet 26.11.2010 ja hänet merkittiin kaupparekisteriin yhtiön hallituksen varsinaiseksi jäseneksi 29.11.2010. B oli nostanut yrityksen omaisuutta 1.12.2010 yhteensä noin 77.500 euron edestä. B oli kertonut suostuneensa toimia X Oy:n vastuuhenkilönä, mutta hän ei ollut harjoittanut yrityksessä liiketoimintaa. B väitti tehneensä rahanostot ja antaneensa rahat eteenpäin ja rahat oli hänen käsityksensä mukaan käytetty maksuihin urakoitsijalle.

Hovioikeus katsoi, ettei Verohallinnon selvitys tue sitä, että kyseiset varat olisi käytetty yhtiön verojen maksuun. Järjestely, jossa varattoman yhtiön varoja siirretään pois yhtiön varallisuuspiiristä, loukkaa yhtiön velkojia myös siinä tilanteessa, jossa varoja on mahdollisesti siirretty vain yhdelle velkojalle. Menettely täyttää velallisen epärehellisyyden tunnusmerkistön. Hovioikeus katsoi, että rahojen nostaminen heti, kun B oli saanut muodollisen aseman yhtiössä, tuki osaltaan sitä päätelmää, että kyse on ollut yhtiön saattohoidosta ja järjestelyllä oli nimenomaisesti ollut tarkoitus loukata yhtiön velkojia.

Hovioikeus katsoi lisäksi, että asema yhtiön hallituksessa perustaa hallituksen jäsenelle itsenäisen OYL:n mukaisen velvoitteen huolehtia kirjanpidon järjestämisestä yhtiössä. B:n vastuuseen kirjanpidosta huolehtimisesta ei vaikuttanut se, että myös A oli aiemmin tuomittu tosiasiallisena määräysvallan käyttäjänä samaan yhtiöön liittyvässä tekokokonaisuudessa. Hovioikeus ei muuttanut käräjäoikeuden ratkaisua ja B todettiin syylliseksi törkeään velallisen epärehellisyyteen sekä törkeään kirjanpitorikokseen. Lopputuloksen osalta ratkaisu ei juurikaan eroa edellä käsitellystä Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisusta.

Myös ratkaisussa **Helsingin HO 14.12.2016 t. 16/152057** katsottiin, että yrityksen saattohoitajana toiminut B oli syyllistynyt törkeään velallisen epärehellisyyteen tekijänä. Yrityksen aiempaa omistajaa vastaan kohdistetut syytteet hylättiin hovioikeudessa. Tapauksessa A oli myynyt ylivelkaisen yrityksen osakekannan 10.000 euron kauppahinnasta 25.9.2009 B:lle. B oli kaupan jälkeen luovuttanut yrityksen käyttö- ja vaihto-omaisuuden velkojien ulottumattomiin. A:n

osalta kyse oli siitä, oliko A luovuttanut yrityksen osakkeet ilman hyväksyttävää syytä tai liiketaloudellista perustaa ja näin aiheuttanut tai oleellisesti pahentanut yrityksen maksukyvyttömyyttä.

Hovioikeus totesi, että ylivelkaantuneenkin yrityksen myyminen on sinänsä täysin sallittua eikä osakkeiden myynnillä oltu oleellisesti pahennettu yhtiön maksukyvyttömyyttä, vaan tämä oli tapahtunut vasta vaihto-omaisuuden luovutuksella, johon A ei ollut enää itse osallistunut. A:n ei katsottu olleen rikosoikeudellisessa vastuussa.

Tapauksista voi vetää johtopäätöksen, että saattohoitajan toimiessa velallisen epärehellisyys rikoksen tunnusmerkistössä kuvatulla tavalla, tuomitaan hänet rangaistukseen tekijänä tai rikoskumppanina. Saattohoitajan näkökulmasta ei kuitenkaan ole juurikaan merkitystä tuomitaanko hänet rikoskumppanina vai tekijänä, kun rikoskumppania rangaistaan tekijänä. Saattohoitajaa ei ole katsottu avunantajaksi esimerkiksi tilanteissa, joissa hänen asemansa on ollut vain muodollinen eikä hän ole ollut lainkaan perillä yrityksen liiketoiminnasta. Saattohoitajan on siten tapauksissa katsottu olevan muodollisen asemansa puolesta velallinen. Hovioikeuksien ratkaisukäytäntö ei eroa juurikaan toisistaan tämän osalta.

4.5 Veropetos

4.5.1 Tunnusmerkistö

Veropetossäännöksillä on säädetty rangaistaviksi sellaiset tietyt teot, joiden seurauksena verolaeissa tarkoitetut verot tai maksut määrätään liian alhaisiksi tai verot jäävät määräämättä kokonaan tai verovelvollinen saa aiheutonta veronpalautusta. Veropetossäännöksillä ja yleisesti verorikossäännöksillä pyritään siten suojaamaan veronsaajien fiskaalisia intressejä, verotusmenettelyä ja veron määräämistä oikean suuruisena. Veropetoksen suojeleobjektina suojataan veronsaajien oikeutta saada verovelvolliselta oikeat ja riittävät tiedot verotuksen suorittamista varten, jotta verot ja maksut voidaan määrätä oikeanlaisina ja suuruisina, tai verovelvollisen voidaan todeta suorittaneen ne oikean suuruisina tai todeta hänen olevan oikeutettu veron palauttamiseen.²³⁴ Veropetoksesta ja muista verorikoksista on säädetty rikoslain 29 luvussa.

1 § Veropetos

Joka

²³⁴ *Sahavirta* 2007, s. 178.

- 1) antamalla viranomaiselle verotusta varten väärän tiedon veron määräämiseen vaikuttavasta seikasta,
 - 2) salaamalla verotusta varten annetussa ilmoituksessa veron määräämiseen vaikuttavan seikan,
 - 3) veron välttämistarkoituksessa laiminlyömällä verotusta varten säädetyn velvollisuuden, jolla on merkitystä veron määräämiselle, tai
 - 4) muuten petollisesti,
- aiheuttaa tai yrittää aiheuttaa veron määräämättä jättämisen tai sen määräämisen liian alhaiseksi taikka veron aiheettoman palauttamisen, on tuomittava veropetoksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Rangaistavuus veropetoksissa on sidoksissa valtion harjoittamaan veropolitiikkaan ja siihen, kuinka valtio milloinkin määrittelee verolajit lainsäädännössä. Verorikoksia ei voida siten erottaa vero-oikeudesta, joka määrittelee veropetoksen rangaistavuuden alan. Verolainsäädännöllä määritellään verolajit, veron määräämisen, verottomuuden, verovelvollisuuden ja vähennysten perusteet. Verolaeissa määritellään lisäksi se, miten vero määrätään ja kuka sen määrää.²³⁵

4.5.2 Tekijä ja vastuun kohdentaminen

Veropetossäännös on tekijätunnusmerkistöltään avoin tunnusmerkistö eli tekijänä voi olla kuka tahansa tekotunnusmerkistön täyttävä henkilötaho. Veropetoksessa kuten muissakaan verorikoksissa ei ole siten kyse erikoisrikoksista. Tekijänä kyseeseen voi tulla verovelvollinen tai tämän puolesta toiminut henkilö, jolla on ollut mahdollisuus vaikuttaa veroviranomaiselle annettaviin tietoihin sekä on voinut niihin tosiasiallisesti vaikuttaa. Tällainen vaikuttaminen voi ilmentyä veroilmoituksen allekirjoittamisena, harhaanjohtavien kuittien toimittamisena kirjanpitoon tai puutteellisen kirjanpidon toimittamisena verotarkastajalle. Lisäksi veropetokseen vaikuttamista on myös osallistuminen toisen verolliseen liiketoimintaan tietoisena siitä, että toiminta perustuu veronvälttämiseen laiminlyömällä ilmoitusvelvollisuutensa.²³⁶

Tekijävastuu kohdistuu näin ollen lähtökohtaisesti verovelvolliseen tai verovelvollisena olevan yhteisön vastuuhenkilöön, jonka tehtävänä on huolehtia veroilmoituksen antamisesta veroviranomaiselle. Yhtiöiden ja muiden oikeushenkilöiden osalta veropetoksessa tekijä vastuussa ovat pääsääntöisesti ne henkilöt, jotka ovat toimineen oikeushenkilön puolesta päättäen tehtäviensä ja toimivaltaisuuksiensa puitteissa väärän tiedon antamisesta tai tietojen antamisen laiminlyönnistä. Usein kyse on toimitusjohtajasta, hallituksesta ja tosiasiallista toimivaltaa

²³⁵ *Frände ym.* 2023, s. 674 – 675.

²³⁶ *Sahavirta* 2007, s. 216.

käyttäneet henkilöt, koska yhtiö- ja verolainsäädännössä ilmoitusvelvollisuus on usein sidottu henkilön asemaan yhteisössä. Esimerkiksi verotusmenettelylain (1558/1995, VML) 9 §:n mukaisesti ilmoittamisvelvollisuuden täyttämistä on vastuussa yhteisön hallitus tai hallinto.

Myös yrityksessä toimiva tosiasiallinen toimija voidaan tuomita veropetoksesta tekijänä, eikä hänen muodollinen asemansa yhtiössä ole tekijävastuun ehdoton edellytys (ks. tapaus KKO 1990:133). Henkilön muodollinen asema ei siten ole rikosvastuun kohdentamisen näkökulmasta veropetoksessa ratkaisevaa vaan keskeistä on henkilön tosiasiallinen toiminta ja vaikutus väärän tiedon antamisessa. Usein muut kuin verovelvolliset, heidän edustajansa ja tosiasiallista määräysvaltaa käyttävät tuomitaan veropetoksessa vain avunannosta. Käytännössä ongelmat rikosvastuun kohdentamisessa on liittynyt nimenomaisesti siihen, ketä tai keitä on yrityksessä pidettävä ilmoitusvelvollisena.²³⁷

4.6 Saattohoito teon kvalifiointiperusteena

Vaikka yrityksen saattohoitoa ei ole kriminalisoitu eikä siihen osallisia voida siten suoranaisesti rangaista itse yrityksen saattohoidosta, on oikeuskäytännössä katsottu yrityksen saattohoitojärjestelyn usein osoittavan tekijän suunnitelmallisuutta ja yrityksen myynti saattohoitajalle on oikeuskäytännössä osoittanut teon törkeyttä. Yrityksen saattohoito on otettu huomioon teon törkeysarvioinnissa.

Pohjois-Savon käräjäoikeuden t. 17/137438, R 16/2069 ratkaisussa yrityksen saattohoito otettiin huomioon teon törkeyden kokonaisarvioinnissa. Tapauksessa A:ta ja B:tä syytettiin törkeästä veropetoksesta. Heidän katsottiin yhdessä yrityksen X edustajina antaneen yrityksen verotusta varten Verohallinnolla väärää tietoa verotukseen vaikuttavista seikoista ja siten aiheuttaneen verojen määräämisen liian pienenä. A:n katsottiin käyttäneen yrityksessä todellista määräysvaltaa ja B:n toimineen hallituksen ainoana varsinaisena jäsenenä. Ennen verotarkastuksen alkua B myi yrityksen osakekannan saattohoitaja C:lle ja erosi hallituksesta ennen verotarkastuksen päättymistä. Järjestelyn avulla yritys X oli välttänyt veroja yhteensä 46 839, 73 euron edestä.

Käräjäoikeus katsoi A:n ja B:n aiheuttaneen Verohallinnolle huomattavaa vahinkoa ja ottaen huomioon teon suunnitelmallisuus ja yhtiön omistus- ja hallintopohjan siirtäminen

²³⁷ *Frände ym.* 2023, s. 685; *Rikosoikeus/Hakamies* 2022, s. 964 – 965.

verotarkastuksen alkamisen jälkeen kokonaan saattohoitoon tapahtumien selvittämisen vaikeuttamiseksi, on tekoa pidettävä myös kokonaisuutena arvostellen törkeänä.

Myös tapauksessa **Turun HO 13.11.2020 t. 20/143656** maksuvaikeuksissa olleen yrityksen myyminen saattohoitajalle otettiin huomioon velallisen epärehellisyden törkeyden kokonaisarvioinnissa. Tapauksessa A ja C olivat pyörittäneet kahta siivousalan yritystä X Oy:tä ja Z Ky:tä. A ja C olivat muun muassa maksaneet X Oy:n varoilla kommandiittiyhtiön velkoja, joka oli aiheuttanut tai oleellisesti pahentanut yrityksen maksukyvyttömyyttä. Tämän jälkeen yritys oli myyty tunnetulle saattohoitajalle. Yrityksen myyminen saattohoitajalle otettiin huomioon osana teon kvalifioinnin kokonaisarvostelussa.²³⁸

²³⁸ Myös edellä jo käsitellyssä tapauksessa Turun HO 31.01.2020 t. 20/104336 saattohoitajan käytön katsottiin ilmentävän A:n teon suunnitelmallisuutta ja tahallisuutta.

5. Johtopäätökset

Rikosoikeudellisen vastuun kohdentaminen todelliseen tekijätahoon yrityksen saattohoitojärjestelyssä on oikeudellinen kysymys, jota on hankala yksinkertaistaa. Yrityksen saattohoito on vaikeasti määriteltävissä oleva oikeudellinen ilmiö, joka saa myös jatkuvasti uusia ilmenemismuotoja. Lisäksi järjestelyn luonne muun talousrikollisuuden apuvälineenä tuo mukanaan omat talousrikollisuudelle tyypilliset ongelmansa. Mitä monimutkaisemmin yrityksen vastuuasemat on muodostettu, sitä hankalampaa on kohdistaa rikosoikeudellinen tekijävastuu rikoksen todelliseen tekijään. Talousrikoksissa on tyypillistä, että rikosten todelliset tekijät, suunnittelijat ja rahoittajat ovat vaikeammin tunnistettavissa kuin yrityksen muodollisissa vastuuasemissa toimivat saattohoitajat ja muut bulvaanit.

Tutkimuksessa on ensin selvitetty yrityksen saattohoitoa oikeudellisena ilmiönä. Syynä ilmiön lähemmälle tarkastelulle on viranomaisen esittämä, usein varsin lyhyt kuvaus yrityksen saattohoidosta, joka ei kattavasti selitä ilmiötä tai sen laajuutta. Myös ammattimaisten saattohoitajien esittämät lupaukset yrittäjille vastuuvapautuksesta innoittivat tarkastelemaan väitteitä rikosoikeudellisesta näkökulmasta. Ilmiön tutkimuksella avattiin hieman laajemmin yrityksen saattohoidon toimintaympäristöä, sen eri toimintatapoja sekä erilaisia saattohoitajia.

Osana ilmiön lähempää tarkastelua tutkimuksessa muodostettiin yrityksen saattohoidolle tarkempaa tunnusmerkistöä, jonka avulla yrityksen saattohoitojärjestelyä olisi mahdollista havainnoida ja erottaa muista bulvaanijärjestelyistä. Tunnusmerkkeinä havaittiin, että yrityksen saattohoidossa varteenotettavimpana yritysmuotona ovat yksityiset osakeyhtiöt, jotka ovat tai lähes ovat konkurssiuhan alla. Lisäksi yrityksen saattohoitoon kuuluu olennaisilta osilta yrityksen vastuuhenkilöiden ja joissain tapauksissa myös yrityksen nimen muuttaminen kaupparekisteriin. Tunnusmerkkinä on yrityksen osakekannan myyminen nimellisestä hinnasta saattohoitajalle. Tosiasiassa yrityksen myynyt taho maksaa saattohoitajalle palkkion siitä, että hän ottaa yrityksessä muodollisen aseman ja yrityksen vastuut vastattavakseen. Mitä tarkemmin yrityksen saattohoidon tunnusmerkistöä ymmärretään ja käsitetään, sitä helpommin havaittavaksi ilmiö muuttuu. Tästä voi olla hyötyä laintulkitsijalle esimerkiksi monimutkaisissa talousrikospauksissa.

Tutkimuksen aikana kävi selvästi ilmi ero ammattimaisen, liiketoimintatarkoituksessa toimivan saattohoitajan sekä niin sanotun maallikkosaattohoitajan välillä. Ammattimaista saattohoitoa hoitavat saattohoitajat tiesivät miten toimia, jotta heitä itseään ei syytettäisi esimerkiksi rekisterimerkintärikoksesta. Ammattimaiset saattohoitajat tuntuivat tietävän selvästi, missä kulki raja sallitun ja haitallisena pidetyn saattohoidon välillä. Maallikkosaattohoitajat taas vaikuttivat

usein toimivan tilanteissa usein täydellisinä bulvaaneina: he eivät tienneet yrityksestä mitään, he olivat usein hävittäneet kirjanpitoa eikä heillä vaikuttanut usein olevan käsitystä siitä, miten yritys tosiasiaassa saatetaan konkurssiin. Etenkin rekisterimerkintärikoksen osalla tämä rajanveto tuntui selvältä. Jos saattohoitaja oli käyttänyt muodollista asemaansa yrityksessä, esimerkiksi edustamalla yritystä konkurssissa, ei häntä voitu syyttää harhaanjohtavan tiedon antamisesta viranomaiselle. Ero ammattimaisen ja maallikkosaattohoitajan välillä konkretisoitui lähinnä saattohoitajan oman rikosoikeudellisen vastuun kannalta joissakin tapauksissa, sillä myös ammattimaisten saattohoitajien saattohoidettavissa yrityksissä oli tehty talousrikoksia, ei tosin välttämättä saattohoitajan toimesta.

Osallisuusopin näkökulmasta tutkimuksessa havaittiin, että yrityksen saattohoidossa relevantimmat tekijävastuun ja osallisuuden muodot olivat tekijävastuu, tekijäkumppanuus ja avunanto. Myös edustajanvastuu on yrityksen saattohoidossa oleellinen rikosvastuun toteuttamiseksi. Sen sijaan tekijävastuun perustava välillinen tekeminen tai osallisuusopin yllytys ei vaikuta vielä konkretisoituneen yrityksen saattohoitotilanteiden oikeuskäytännössä.

Osallisuusoppien käsitteiden soveltaminen talousrikoksiin ei ole lähtökohtaisesti yksinkertaista. Talousrikosten vaikeiden rakenteiden sekä usein monivaiheisten suunnitelmien taustalla vaikuttaneita tekijöitä on perinteisesti ollut haastava saattaa teoistaan vastuuseen. Yrityksen saattohoidolla pyritään perinteisen ajatuksen mukaisesti nimenomaan häivyttämään ja peittämään näiden taustalla vaikuttaneiden henkilöiden vastuu yrityksessä tehdystä talousrikollisuudesta. Useiden talousrikosten toteuttamiseksi kuitenkin vaaditaan yleensä useita eri henkilöitä ja rikosoikeudellinen vastuu tulisi pystyä kohdistamaan tekijöihin ja osallisiin osallisuusoppien mukaisesti.

Tekijänä rikokseen tuomitaan se, joka on toteuttanut rikoslain erityisosen tunnusmerkistössä kuvatun teon. Tekijäkumppanuus taas edellyttää yhdessä tekemistä ja yhteisymmärrystä teosta. Tekijävastuun muodostamiseksi vaaditaan teon herruutta: henkilön tulee jollakin tavalla hallita rikoksen tapahtumakulkua, jotta hänen voidaan katsoa olevan tekijävastuussa. Osallisuusopin mukaisessa avunannossa avunantaja myötävaikuttaa tietoisesti ja tahallisesti toisen tahalliseen rikokseen. Tekijäkumppanuuden ja avunannon välinen rajanveto ei ole aina täysin selvä. Tutkimuksessa havaittiin, että hyvin samankaltaisissa tapauksissa eri hovioikeudet olivat tulkinneet saattohoitajan ja yrittäjän välistä suhdetta eri tavalla. Tuomitulle on kuitenkin merkityksellistä jo rangaistuksen pituuden kannalta se, tuomitaanko hänet teosta tekijävastuuseen vai avunantoon. Rajanveto ei ole yrityksen saattohoitotilanteissa yksinkertaista.

Tutkimuksessa käsitellyt hovioikeuden ratkaisut korostavat sitä, että yrityksen saattohoitotilanteet ovat samankaltaisuuksistaan huolimatta aina tapauskohtaisia, joita on vaikea asettaa tiettyjen raamien sisään. Tämä oli ollut yksi syy sille, miksi ajatuksesta kriminalisoida yrityksen saattohoito luovuttiin. Saattohoitoilmiö on käsitteenä hyvin laaja ja vaikeasti hahmotettava kokonaisuus, joka kaiken lisäksi saa myös uusia muotoja. Tästä johtuen yrityksen saattohoitojärjestelyjä on myös tekijävastuun ja osallisuusopin näkökulmasta tarkasteltava tapauskohtaisesti, koska tekijävastuu on pystyttävä kohdistamaan tosiasialliseen tekijään.

Tutkimuksessa tehtiin myös kaksi mielenkiintoista havaintoa yrityksen saattohoitoon liittyen. Ensimmäinen havainto koski sitä, miten hovioikeuskäytännössä pyrittiin puuttumaan haitalliseen yrityksen saattohoitoon. Hovioikeuskäytännössä yrityksen saattohoito otettiin usein huomioon teon – usein yrityksen saattohoitajalle myyneen yrittäjän – kokonaistörkeysarvioinnissa. Saattohoidon kuvailtiin usein ilmentävän teon suunnitelmallisuutta.

Toinen huomio tehtiin ratkaisun tuoreesta hovioikeuden ratkaisusta, jossa saattohoitajalle maksettu palkkio saattohoidosta otettiin huomioon osatekijänä velallisen epärehellisyysrikoksessa. Muissa hovioikeusratkaisuissa saattohoitajan palkkiota ei tunnut otettavan huomioon yrityksen maksukyvyttömyyttä pahentavana tekijänä. Tämä saattaa johtua siitä, että saattohoitajan palkkiota ei yleensä makseta maksukyvyttömän tai lähes maksukyvyttömän yrityksen varoista vaan yrittäjän henkilökohtaisista varoista, tai siitä ettei oikeuskäytännössä ole aiemmin huomattu puuttua tähän. Kyseisiä havaintoja on tutkimuksessa käsitelty lyhyesti, mutta niistä olisi todennäköisesti mahdollista tehdä myös omat tutkimuksensa.